

Et portrett av ”Europas minste storstad”

Dokumentasjon, analyse og programendring
av Kongens gate 1 i Trondheim

Ane Sofie Kjelland og Julie Kongsgaarden Hovi

Masteroppgave i arkitektur, vår 2020

Kandidater: Ane Sofie Kjelland og
Julie Kongsgaarden Hovi

Veileder: Dag Kittang

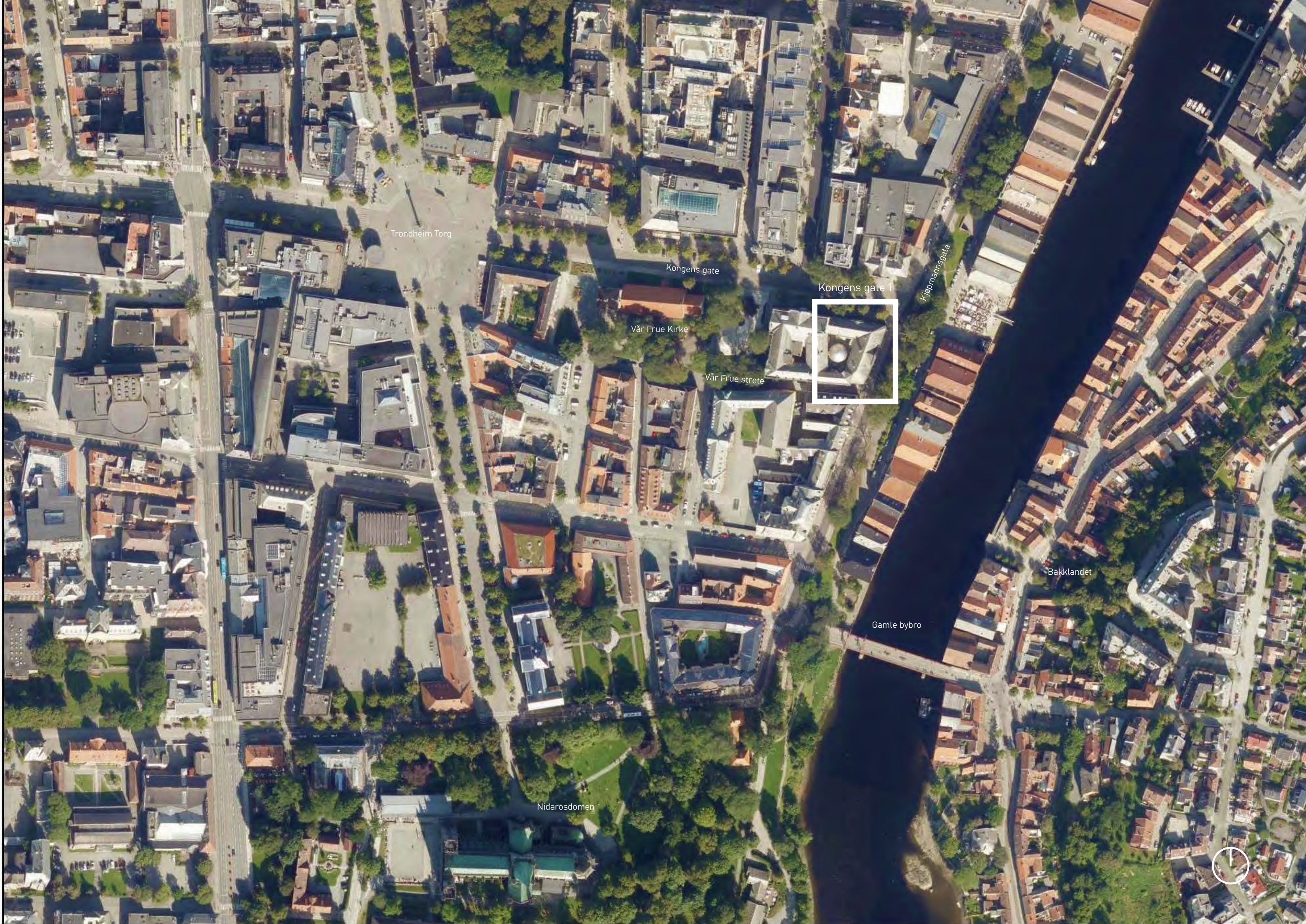
Institutt for arkitektur og teknologi
Fakultet for arkitektur og design
NTNU

Forsidebilde:
Hovi, Julie. *Gamle Norges Bank på hjørnet mellom Kongens gate
og Kjøpmannsgata, 2020. Foto*

Et portrett av ”Europas minste storstad”

Dokumentasjon, analyse og programendring
av Kongens gate 1 i Trondheim

Ane Sofie Kjelland og Julie Kongsgaarden Hovi

Identifikasjon

Adresse: Kongens Gate 1, 7011 Trondheim
Gårds- og bruksnr: 400 / 164
Byggear: 1832 - 33
Arkitekt/byggmester: Forarbeider ved oberstløytnant Johan Christian Ræder, fullført ved arkitekt Ole Peter Riis Høegh. Vesentlig ombygd 1899-1900 ved arkitekter Johan Christensen og Lars Solberg.

Nåværende eier: Trondheim Kommune
Nåværende bruk: Vitensenteret i Trondheim
Tidligere bruk: Norges Banks avdelingskontor i Trondheim (1897 - 1993)
Norges Banks hovedsete (1833 - 1897)
Kjellere del av Thomas Angells bolig (fram til 1767)

Tomtestørrelse: 1423,1 m²
Bebyggd areal (BYA): 718,9 m² + tilbygg
Vernestatus: Eiendommen ligger i hensynssone 11.1 Midtbyhalvøya i kommunens arealdel. Svært høy antikvarisk verdi i klasse A* i Byantikvarens aktsomhetskart for kulturminner. Rødt merket i Sefrak-registeret.

* gjelder 3 av 4 fløyer tilhørende eiendommen.

Inngangspartiet til Kongens gate 1

Foto: Julie K. Hovi. 2020

Forord

Da vi begynte på arkitekturstudiet, hadde vi til sammen tre år med ingeniørstudier bak oss. Vi var lei det rigide puggesystemet, men satte pris på den realistiske og logiske tilnærmingen dette studiet hadde innprentet i oss. Årene med arkitekturstudier skulle vise seg å by på emosjonelle topper og bunner i arbeidet med å forstå ord som «romfølelse» og «lysspill» samt uttrykk som å "viske ut skillet mellom ute og inne". Noen konsepter kunne rett og slett virke litt svevende og stereotypiske.

Vi begynte å jobbe sammen og fant en rytme i arbeidet etter at vi pakket våre eiendeler og sammen tok et utvekslingsår i Chile, «poetenes land». Det var her vi for alvor ble introdusert til transformasjonsfeltet. Tilbake i Norge tok vi et masterkurs i bygningsvern, noe som skulle vise seg å bli et virkelig vendepunkt. Her fikk vi bruk for både den realistiske og logiske tankemåten fra ingeniørstudiet og den formgivende tilnærmingen fra arkitekturstudiet. Ikke for å være dramatiske, men endelig fant vi noe vi vil bruke resten av vår tid på denne jord til.

I løpet av høsten spurte vi våre professorer om de hadde noen forslag til masteroppgave, og det var da vi ble introdusert for Kongens gate 1. På dette tidspunktet hadde vi ingen anelse om at vi skulle ta for oss en av Trondheims kanskje viktigste tomter. For på hjørnet av Kongens Gate og Kjøpmannsgata står det en bygning som har spilt en sentral rolle i byens og landets historie. Og denne delen av historien er kanskje ikke så mange forbigående kjent med.

Det siste semesteret har til tider vært utfordrende og overveldende, men også givende, åpenbarende, og rett og slett gøyalt. Vi har vært frustrerte, kalde, skitne og slitne, men gleden av å forstå en detalj eller løse en vinkel har på en eller annen måte overskygget dette. Vi er heldige og takknemlige for å ha hatt muligheten til å jobbe med en slik bygning, fylt med historie, hemmeligheter og flott arkitektur.

Vi ønsker å rette en stor takk til vår veileder Dag Kittang, for hans engasjement og gode råd, for at han hele tiden har fulgt med og sørget for at vi ikke har blitt for oppslukt i kanskje litt trivielle historiske detaljer. Han skal også ha takk for å ha pushet på det helhetlige overordnede blikket i oppgaven.

En spesiell takk til Vitensenteret i Trondheim, som ikke bare åpnet sine dører og ga oss fri tilgang til huset, men også lånte oss kontor i unntakstilstanden og tillot at teipbiter fikk henge på veggene. Vitensenterets hjelp og engasjement hadde denne oppgaven ikke vært mulig.

Takk til Trond Eide som tipset oss om studieobjektet og for verdifull informasjon, støtte og uforpliktende engasjement i oppgaven. Din ekspertise har vært uvurderlig.

Takk til Jon Ivar Nordsteien for lån av oppmålingsbøker og utstyr, samt ikke minst for oppmuntrende e-poster og inspirerende sitater.

Takk til Bente Egeland og Trondheim Kommune for å ha satt oss i kontakt med Vitensenteret, og for tips, oppdagelser og råd knyttet til bygningen.

Takk til Marit Sørungård og Erik Jondell for en hyggelig dag på Vitensenteret og gode råd når det gjelder oppbyggingen av et museum, og til Jonny Kregnes for gode råd om hvelvkjellere og tips om relevant arkivmateriale.

Takk til bibliotekarer ved Trondheim folkebibliotek, ansatte hos Trondheim Byarkiv og snille venner fra kulturminneforvaltningen, som har hjulpet oss med å finne fram i litteratur og arkivmateriale, samt med å tolke branntakster.

Takk til fotografvenn Kristin Marie Singstad for hjelp med bilder.

Takk til pappaen til Julie for hjelp med rettskriving, kildehenvisninger og strukturering av oppgaven.

En siste takk går til Sellanraa for god kaffe og hyggelige ansatte.

Trondheim, 19.05.2020
Ane Sofie Kjelland og Julie Kongsgaarden Hovi

Sammendrag

Målet med denne oppgaven er å legge frem et forslag til et nytt program for Kongens gate 1 i Trondheim. Mer spesifikt søker vi å besvare tre problemstillinger:

1. Hvordan hadde det seg at et så innflytelsesrikt menneske som Thomas Angell og en så viktig institusjon som Norges Bank havnet akkurat i Kongens gate 1, og hvordan har deres posisjoner i samfunnet kommet fram i bygningens uttrykk?
2. Hvordan ser Kongens gate 1 ut i dag og hvordan har bygningen med sine historiske spor og verdier blitt påvirket av bruksendringer?
3. Hvordan kan et offentlig program i Kongens Gate 1 tilrettelegges for å framheve bygningens karakter og verdier, og samtidig bidra positivt til kulturlivet i Midtbyen?

Vi søker å besvare de to første spørsmålene ved hjelp av metoder innenfor bygningsdokumentasjon og –analyse. Med utgangspunkt i hva bygningen i Kongens Gate 1 har vært, og hva den er i dag, utvikler vi så et nytt program som enda bedre enn i dag kan formidle bygningens karakter og verdier.

Det foreslåtte programmet bygger på følgende prinsipper:

- Bygningen i seg selv og dens historie skal være en integrert del av programmet.
- Alle nivåer i bygningen skal bli tilgjengelig, både for besøkende i utstillingen og for ansatte i administrasjonen.
- Sirkulasjon og logistikk må gjøres mer intuitiv.
- Gårdsrommet skal gis tilbake til bygningen.
- Bygningen skal kunne brukes av byen.

Basert på bygningens viktige rolle i byens historie samt kriteriene ovenfor, foreslår vi å gjøre Kongens gate 1 til bymuseum for Trondheim med vekt på handel og byplan etter Cicignon. Etableringen av et bymuseum vil underlettes av noen skjønnsomme, men viktige endringer i bygningen. Enkelte endringer innebærer tilbakeføring, mens andre medfører helt nye grep. Konkret foreslår vi blant annet følgende:

- Tilbakeføring av banksalen
- Tilbakeføring av dekoren rundt vinduene mot nord og øst
- Innsetting av enklere trerammer i de nyanlagte åpningene mellom R1.17, R1.18 og R1.19
- Innsetting av dører i samme stil som de eksisterende i åpninger vi vet har eksistert tidligere
- Innsetting av to heiser for å bedre tilgangen til flere deler av bygningen
- Åpning av gårdsrommet, blant annet med etablering av en uavhengig kafé
- Åpning og etablering av en ny port mot Vår Frue Strete

Samlet sett søker disse forslagene å finne en god balanse mellom bygningens historiske karakter og dens fremtidige bruk. Håpet er at programmet kan bidra positivt til kulturlivet i Trondheim og sørge for at bygningen vil stå og bli brukt av Trondheims befolkning i minst 190 år til.

Innholdsfortegnelse

Identifikasjon	V
Forord	VI
Sammendrag	VII
1. INNLEDNING	
1.1 Bakgrunn	14
1.2 Oppgaven	15
1.3 Teori	16
1.4 Metode og metodekritikk	18
2. FORTID	
2.1 Historisk kontekst	22
2.2 Bygningshistorie	30
3. NÅTID	
3.1 Oppmåling	48
3.2 Beskrivelser og bygningsarkelogi	82
3.3 Verdivurdering	94
4. FRAMTID	
4.1 Nye Kongens gate 1	98
4.2 Prosjekteringstegninger	102
4.3 Konklusjon og sluttord	118
REFERANSER	
Sluttnoter	120
Figurliste	122

1. INNLEDNING

Studer fortiden hvis du vil spå om fremtiden

- Konfucius

1.1 Bakgrunn

Ved en tilfældighet, eller kanskje en guddommelig inngripen, ble vi introdusert til bygningsverns høsten 2020. Før hadde vi vært usikre på vårt ståsted i arkitekturfaget, men fant nå noe vi ville holde på med resten av livet. De første årene på NTNU savnet vi en verktøykasse for å kunne forholde oss til det eksisterende i vårt bygde miljø. Det var først da vi dro på utveksling til Chile, at vi smått begynte å pirke i transformasjonsbegrepet og kjente på en samfunnsnytte vi i stor grad ikke hadde følt på før.

Da vi kom inn på masterkurset i bygningsvern og bygningsanalyse, var vi redde for at prosjektering skulle komme i andre rekke, men vi fant stor iver og interesse i det historiske aspektet ved faget. Vi hadde nok ikke forstått helt hva vi selv la i begrepet «prosjektering», men holdningene endret seg fort. Fordi vi prosjekterte jo! Og rammene for hva prosjektering er og hva det kan være, endret seg drastisk. På samme måte som en stedsanalyse og en forståelse for miljøet rundt en tomt er en del av prosjekteringsfasen i et klassisk prosjekt, er registrering og forståelse av eksisterende bygninger en like stor eller kanskje større del av prosjekteringsfasen i en bygningsverns- og transformasjonsoppgave.

Som en del av denne prosjekteringen, eller planleggingen om man vil, ønsket vi å jobbe med et bygg med mye historie. Det var slik vi ble introdusert til den flotte herremannen på hjørnet av Kongens gate og Kjøpmannsgata.

Da vitensenteret måtte åpne en gammel hvelvkjeller på bakgrunn av vedlikehold, så Trondheim kommune et behov for en registrering og oppmåling av kjellerne under Kongens gate 1. De ønsket derfor to masterstudenter som kunne ta for seg dette i en masteroppgave. Bygningen er av svært høy antikvarisk verdi og flere av de hvelvede kjellerne har stått på tomten siden før Thomas Angell oppførte sin private bolig på 1760-tallet. Kongens gate 1 har heller aldri blitt registrert i sin helhet, i stor grad fordi bygningen i mange år huset Norges Bank og var utilgjengelig for offentligheten. Med ett hadde vi tatt på oss et ansvar for ettertiden. Både for å dokumentere en bygnings nåværende form, men også for å gi et helhetlig bilde av byggets historie og påvirkning på miljøet rundt.

Selv om vi begge har gått forbi tomten mange ganger i løpet av våre år i Trondheim hadde vi aldri virkelig sett bygningen. Kanskje fordi den er mindre fjong enn Frimurerlogen som ruver over eiendommen mot Vår Frue Kirke i vest, eller kanskje fordi bruken i sin helhet ikke fremhever bygningen som det arkitektoniske praktverket det er. Grunnen den står på er kanskje en av de viktigste og mest sentrale tomtene i Midtbyen, men slik den står i dag blir den i stor grad glemt som bygning, selv om Vitensenteret gjør en god jobb med attraksjoner og vedlikehold av bygget.

1.2 Oppgaven

Denne oppgaven sikter mot å besvare tre hovedproblemstillinger:

Kongens gate 1 huser mer historie enn bygningen ved første øyekast gir inntrykk av. På en bronseplakett til høyre for inngangspartiets risalitt kan man lese at bygningen ble oppført i 1833 som Norges Banks første hovedsete, og at den fikk sitt nåværende utseende etter en ombygging i 1899-1900. Det står også at Trondheims velgjører, Thomas Angell, en gang reiste sin privatbolig på denne tomten over fortsatt eksisterende hvelvkjellere.

1. *Hvordan hadde det seg at et så innflytelsesrikt menneske og en så viktig institusjon havnet akkurat her, og hvordan har deres posisjoner i samfunnet kommet fram i bygningens uttrykk?*

Etter 160 år i bankens eie ble bygningen i 1993 gitt i gave til Trondheim kommune. Banken ønsket at de mange rommene skulle bli brukt til kulturelle formål, og i 1997 åpnet Vitensenteret dørene til et interaktivt museum for barn og unge. I årenes løp har Vitensenteret vokst, og utstillinger har blitt reist, flyttet og fjernet i en stadig søken etter mer plass. I 2017 ble "Planetariet", et multimediaamfi, oppført i gårdsrommet som en midlertidig løsning på problemet.

2. *Hvordan ser Kongens gate 1 ut i dag og hvordan har bygningen med sine historiske spor og verdier blitt påvirket av bruksendringer?*

Kulturinstitusjoner vil i framtiden være essensielle for et levende bysentrum. Vitensenteret deltar i å aktivisere Midtbyen og i å bevare Trondheims historiske sentrum. Men når man utforsker en stor installasjon, er det lett å glemme at man befinner seg i en historisk bygning i verneklasse A. Selv om bruk er en av de viktigste formene for vern, oppnår dessverre hverken Vitensenteret eller bygningen sitt fulle potensial med dagens bruk. Senteret fortjener god plass til å underholde og undervise barn og unge, og bygningen fortjener et program som jobber på lag med arkitekturen.

3. *Hvordan kan et offentlig program i Kongens Gate 1 tilrettelegges for å framheve bygningens karakter og verdier, og samtidig bidra positivt til kulturlivet i Midtbyen*

Vi vil søke å svare på de to første spørsmålene ved hjelp av metoder innenfor bygningsdokumentasjon og -analyse. Med utgangspunkt i disse svarene vil vi utvikle et nytt program som bedre kan formidle bygningens karakter og verdier, som gjør at den kan bidra positivt til kulturlivet i Midtbyen i Trondheim, og som kan sørge for at bygningen står og blir brukt i minst 190 år til.

Denne boken er delt inn i fire deler. Den første er en introduksjon av oppgaven, teorier og metodene vi har brukt. De tre neste delene er delt inn i fortid, nåtid og framtid, hvor fortid og nåtid er en fatning av bygningsdokumentasjonen og -analysen vi har foretatt oss. Den siste delen om framtid bygger videre på funnene fra fortid og nåtid, og fremmer forslag til ny bruk av Kongens gate 1.

I tillegg til denne boken vil følgende hefter bli lagt ved oppgaven:

- Vedleggshfte 1 med transkriberte branntakster, gamle tegninger og tidligere byggsaker
- Vedleggshfte 2 med detaljerte oppmålingstegninger

1.3 Teori

I denne oppgaven fremmer vi et forslag til endring av programmet i Kongens gate 1. For å kunne fremme et godt og verdig forslag er det viktig å få grep om hva som gjør bygningen særegen, hvilke hensyn som bør ivaretas, og hvilke endringer som kan fremheve bygningens karakter og verdier. Vi vil i denne delen ta for oss noen teorier og begreper som kan hjelpe oss til dette.

Norge fikk sin første Riksantikvar i 1912. Før dette var det fra 1844 interesseforeningen Fortidsminneforeningen som jobbet med å ivareta større og mindre kulturminner i landet. 1 Man kan her trekke noen linjer fra nasjonalromantikken til befolkningens ønske om å ta vare på landets bygde og av og til glemte identitetsbærere. Noen av disse byggene kunne blant annet benyttes som argumenter for rikets uavhengighet. Spesielt funnene av vikingskipene på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900- tallet har blitt trukket fram i idebyggingen om en felles norsk identitet og historie.

Nasjonalromantikken er som kjent ikke et særnorsk fenomen, og det eksisterte i perioden mange verneteorier ute i Europa. Vi kan dele disse teoriene inn i to hovedretninger: stilenhetslinjen og antirestaureringslinjen. Stilenhetslinjen søkte å tolke tidlige tiders intensjoner og utførelser, for så å tilbakeføre til noe som kanskje ikke har eksistert i sin helhet, men som bærer «sjelen» eller «karakteren» til det tenkte. Det fordrer iherdig analyse og dokumentasjon av monumentene for å opparbeide seg en slik forståelse. I hovedsak var det snakk om en stil som skulle videreføres, og ikke nødvendigvis alle de originale materialene. Da de begynte arbeidet på Nidarosdomen i 1869 valgte de å tilbakeføre kirken til et gotisk uttrykk. Med autentiske metoder lagde de kopier av originale bygningsdeler fra gotiske forbilder ellers i Europa. Dette for å danne troverdig tolkning av hvordan kirken kan ha sett ut i sin storhetstid.

Antirestaureringslinjen på sin side satte seg imot dette, og hevdet at noe aldri kunne bli like verdifullt som «originalen», da spesielt de originale materialene. Denne linjen tok tak i problematikken rundt det å fjerne autentiske deler av et monument for å sette inn noe som for dem var en dårlig kopi og derfor verdiløs i en kulturminnevernskontekst. For å sette det på spissen ville Nidarosdomen fortsatt vært en ruin dersom vi skulle brukt antirestaureringslinjen som forbilde. Ifølge antirestaureringslinjen er målet autentsitet og følelsen av alder, en tilføyning av kopier for å danne en helhet vil derfor minske verdien av kulturminnet.

En tredje teori, ekvivalensprinsippet, forsøkte å forene de to motstridende teoriene. Tilhengerne av dette prinsippet la fram ideen om at bygninger er et resultat av alle tidligere endringer, og at alle endringene derfor har like stor verdi og må behandles som en fullverdig del av byggets helhet og historie. Ekvivalensprinsippet trekker med seg både den analytiske tilnærmingen til stilenhetslinjen og originaliteten til antirestaureringslinjen.²

Når man vurderer hva som skal bli vernet og hva som rettferdiggjør disse diskusjonene rundt de enkelte kulturminner, må vi sette kulturminnene inn i en samfunnskontekst, både fortidig og nåtidig. På 1970-tallet gikk vi fra å tenke på kulturminnevern som å bevare «vakre» enkeltmonumenter til å bevare alt som kunne vise til tidligere tiders kulturer og levesett. Så vel bymiljøer og gamle industribygg som større geografiske områder og «stygge» kulturminner skulle nå bevares og inngå i en slags kulturhistoriebok for menneskers liv og levned i Norge.³

Vern av bygninger er ikke et nytt fenomen. På et vis kan vi si at menneskers tilknytning til en bygning, og deres vegring mot å gjøre større endringer, er en form for emosjonelt vern. Dette kan meget vel ha skjedd på uoffisielt vis så lenge mennesker har følt tilknytning til steder og reist byggverk. Så sant noe blir brukt av enkeltmennesker eller et samfunn, blir det bevart enten i sin helhet eller som fragmenter. Det er denne bruksorienterte formen for vern av bygninger vi ser på som essensiell når vi går løs på denne oppgaven. Men bruken bør i aller høyeste grad jobbe på lag med bygningens karakter. Denne karakteren kan være bygningens uttrykk, dens historie, dens særegenhet eller dens betydning for nærmiljøet.

Et av de største problemene med eldre bygninger i dag er at de ikke overholder dagens standard og krav om tilgjengelighet. Det kan ende i mindre pene installasjoner som svære ramper og løfteplattformer, eller i verste fall at bygningen blir revet og erstattet med en ny. En må derfor også se på moderne løsninger som kan inkorporeres i den eksisterende bygningen, som igjen kan føre til at noe av bygningens karakter og verdier kanskje går tapt.

Vi forsøker å forene de observasjoner og den kunnskapen vi opparbeider oss i de første delene av oppgaven for å kunne ta velbegrunnede valg om hvordan bygningens karakter og

verdier kan formidles og kombineres med en ny bruk. Teoriene vi har nevnt har både positive og negative sider, og ingen av dem vil kunne favne om alle problemstillingene vi møter i en bygningsvernsoppgave. Vi kan derimot sette de enkelte problemstillingene vi møter i bygningen opp mot grunnideene når vi tar valg som: bevaring eller modernisering, kopiering eller fornying. Vi vil prøve å skape en balanse mellom vern og modernitet for å legge til rette for at gården i Kongens gate 1 kan brukes i lang tid framover.

Vi vil nå forklare hva vi legger i de mest sentrale begrepene vi bruker i oppgaven. Definisjonene som gis nedenfor er basert på forelesninger i kurset AAR4825 Bygningsdokumentasjon og –analyse høsten 2019, samt Byggforskserien 612.012 Bygningsvern. Definisjoner, kulturminneverdier og råd om bygningspleie (april 2017).

Antikvarisk verdi er den verdien som tilegnes en bygning på bakgrunn av diverse kriterier. I vår oppgave vil det særlig være tale om aldersverdi (opplevelse av fortid), historisk verdi (hva bygningen kan si som historieforteller) og bruksverdi (hvorvidt bygningen bli brukt og har en økonomisk verdi).

Anekdoteverdi refererer til spesifikke hendelser i tilknytning til bygningen som folk legger verdi i.

Eстетisk verdi betyr at vi ser på bygningen som vakker. For eksempel kan det finnes detaljer som ikke har annen spesifikk verdi enn at de er vakre.

Identitetsverdi handler om at bygningen er med på å styrke folkets eller byens identitet.

Symbolverdi innebærer at bygningen kan stå som et symbol på en hendelse eller idé.

Miljøverdi har å gjøre med om bygningen er med på å gi et homogent helhetlig uttrykk til miljøet rundt, for eksempel ved å utgjøre en del av en større enhet.

Pedagogisk verdi sier noe om hva bygningen kan lære oss – for eksempel om den kan brukes som en formidler av kunnskap.

En del av disse verdiene vil i høy grad være personlige og subjektive, og vil derfor være vanskelige å måle. Hvordan vi mener de forskjellige verdiene kommer til uttrykk i Kongens gate 1 vil bli forklart i et senere kapittel i oppgaven.

Autentisk: Vi bruker dette ordet synonymt med «originalt» for og fra sin periode. Originalen vil da være en gjenstand eller detalj som ble laget med utgangspunkt i sin samtid i bygningen og ble av arkitekten sett på som en del av helheten da den ble laget. Tilsvarende vil vi bruke autentisk metode når det er snakk om tilbakeføring av bygninger og detaljer, hvor teknikken, original for tidsperioden, blir anvendt.

Bygningsvern: Begrep brukt både om den administrative og systematiserte delen av vern og om den dagligdagse praktiske delen av vern og bevaring, ofte i form av vedlikehold, restaureringer ol.

Kulturarv: Vi deler betydningen av ordet i to – immateriell og materiell kulturarv. Den materielle kulturarven er det fysiske vi har av spor, monumenter eller gjenstander etter egen tidligere kultur og dagligliv. Immateriell kulturarv er den abstrakte delen av kulturarven, som kunnskap om hvordan noe kan gjøres eller måter å fortelle en historie på. Immateriell kulturarv kan ikke like lett puttes i et museum og krever utøvelse for å holdes i live.

Restaurering: Det å tilbakeføre delvis eller helt en bygning eller en detalj med formål om vern av verdier. Dette er et vidt begrep som er vanskelig å definere, spesielt på grunn av allmennhetens bruk av ordet i dag. Når vi i oppgaven bruker ordet, er det i sammenheng med istandsetting og pleie av en bygning og det har innenfor bygningsvern blitt foreslått å bruke «bygningsspleie» i den vide betydningen av ordet.

Tilbakeføring: Det å føre en bygnings helhetlige uttrykk tilbake til noe foregående. Gjøres ved å studere spor fra og tanker om bygningen. Ved å bruke disse sporene og intensjonene gjenoppretter man en helhet, som kanskje i seg selv aldri har eksistert på ett og samme tidspunkt.

Vedlikehold: Man skal bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre elementene som eksisterer. Dette må, så langt det lar seg gjøre, utføres i samsvar med de metoder, teknikker og materialer som opprinnelig ble brukt.

I denne delen har vi redegjort for noen sentrale teorier om vern av bygninger. Vi har også definert en rekke sentrale begreper som vil bli benyttet i oppgaven. Videre vil vi gjøre rede for metodene vi har brukt i oppgaven.

1800-tallet

1.4 Metode

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

I denne delen redegjør vi for hvordan vi har gått frem for å besvare de tre problemstillingene vi presenterte i innledningen. Uten en tidsmaskin kan svarene vi gir aldri være 100% sikre. Kapitlet forklarer hvilke metoder vi har brukt og hvilke metodiske utfordringer vi har møtt i arbeidet med oppgaven. Vi har inndelt fremstillingen i oppmåling, arkivsøk, fotografier, kart og prospekter, muntlige kilder, og litteraturbruk. Til slutt nevner vi noen verktøy som kunne vært nyttige for vårt formål, men som var utilgjengelige som følge av koronakrisen.

Oppmåling
Bygningen vi studerer, Kongens gate 1, er den viktigste og kanskje den sikreste kilden vi har hatt til disposisjon for innhenting av informasjon. I forarbeidet vurderte vi å ta i bruk 3D-skanner til oppmålingsdelen av oppgaven, spesielt for å kunne gjengi hvelvformene så korrekt som mulig. Etter å ha konsultert professorer og andre fagpersoner kom vi imidlertid fram til at dette var en dårlig idé. Vi har aldri brukt 3D-skanner før og måtte derfor ha brukt tid på å sette oss inn i teknologien i tillegg til tiden det ville tatt å sette sammen filene og fjerne unødvendig punktinformasjon. Vi valgte en manuell oppmåling for å kunne tilbringe mest mulig tid i bygningen. Vitensenteret hadde tilgang på en liten håndholdt 3D-skanner som vi fikk hjelp til å bruke på stukkaturen i banksalen.

Verktøyene vi har brukt i oppmålingen har vært følgende:

- Tommostokk (2m)
- Lasermåler
- Krysslaser (nivelleringslaser)
- Målebånd (15 m og 30 m)
- Hyssing
- Lodd
- Vinkelmåler
- Reduksjonsstav
- A3 millimeterark
- Profilmal
- Teip til markering av null-linjer
- Kamera
- Lommelykt
- PC med CAD-program
- Vaterslange
- Håndholdt 3D-skanner (Sense 3D-skanner)

Når man jobber med eksisterende bygninger, mener vi det er essensielt med grundige oppmålinger for å forstå bygningens «sjel» og «karakter». Ved hjelp av arkeologiske spor, detaljer og materialer legger vi et grunnlag for valg av en mulig programendring. Vi forsto også tidlig at det hele kom til å bli en lang og arbeidskrevende prosess pga. størrelsen på bygningen. Selve oppmålingen og vår vurdering av den vil bli beskrevet i begynnelsen av kapittel 3 (nåtid), slik at våre valg skal ligge friskt i minne når man ser oppmålingstegningene.

Arkivsøk
Vi kom opp til Trondheim i begynnelsen av januar, for å begynne arbeidet med masteroppgaven. I tiden før mastersemesteret offisielt begynte, da vi ennå ikke hadde fått tilgang på tegnesaler, brukte vi vår tid på Arkivsenteret Dora.

Fordi Kongens gate 1 i en årrekke huset Norges Bank, var gamle byggesaker lenge utilgjengelig for offentligheten. Mappen ble åpnet for få år siden. Det er noe spennende med å lese gamle byggesøknader og byggetegninger som er stemplet «Denne tegning må ikke kopieres eller gjøres tilgjengelig for uvedkommende».

Ved hjelp av de gamle tegningene kunne vi raskt anslå hvilke detaljer og hvilke større elementer som var blitt fjernet, tilført eller forandret i nyere tid. Med denne informasjonen kunne vi identifisere områder som var av spesiell interesse med tanke på det bygningsarkeologiske.

Gjennom Trondheim byarkiv fikk vi også tilgang på diverse branntakster og fant først referanser tilbake til 1893 som vi transkriberte og som videre kunne hjelpe til å danne et bilde av utviklingen til bygningen. Senere fant vi branntakster tilbake til 1837, som vi kunne bruke til å fastslå endringene av fløyene mot vest og sør. Vi fant også branntaksten fra 1766, som Thomas Angell fikk satt rett etter at gården hans stod ferdig.

I tillegg til å belyse bygningens historie og utvikling, fikk vi også en idé om hva som allerede har blitt tenkt rundt bygningen med tanke på vern, bygningens verdi og det faktum at Norges Bank gav bygningen til Trondheim kommune på betingelse av at den skulle bli åpnet for publikum.

Selv om alle disse kildene er gode for å kunne få et overblikk og for å kunne bedrive litt kvalifisert gjetning, var det fremdeles et par ting vi måtte ha i bakhodet da vi leste gotisk skrift om antall piper og kobbhus: Folk kan lyve, og folk kan ta feil. Alle kan ha sine motiver og sine egne agendaer, og av og til kan takstmannen til og med bare ha skrevet av informasjonen fra forrige takst, for å kunne gå tidlig hjem til middag. Det var nok heller ikke alle takstmenn som var like velutdannet, og det var ulikheter i skrivekunsten i de forskjellige takstene. Det er ikke alltid like lett å lese gotisk skrift, og vi innhentet derfor hjelp der vi var usikre.

Fotografier
Gamle fotografier er kanskje de sikreste og mest virkelighetsnære kildene vi har tilgang til. Før Photoshop og andre redigeringsverktøy var det vanskelig å få bygningen til å se ut som noe annet enn det den var. Det moderne fotografiets historie begynte i 1825, da den franske oppfinneren Nicéphore Niépce tok det første bildet som fortsatt eksisterer i dag. Metoden han brukte krevde eksponering på 8 timer, noe som gjorde den lite anvendelig. Det var først etter 1838 og den nye Daguerreotypien at fotografering virkelig tok av. Begge disse metodene brukte metall som underlag, mens senere fotografimetoder skulle ta i bruk både filmunderlag og papirunderlag.⁴

Introduksjonen av fotografiet åpnet nye dører for vår forståelse av tidligere tider, men som nevnt ble denne «sikre» kunnskapen fra 1825 begrenset da fotoredigeringsverktøy ble oppfunnet. Med inntoget av slike verktøy ble det viktig å kunne skille mellom «originale» og redigerte foto. Sort-hvitt bilder har visse nyanser, men vil ikke kunne brukes til å konkludere om farger. Det er også viktig å ta hensyn til hvilket lys det var da bildet ble tatt og om bildet har blitt eksponert for noe eller forvridd i etterkant.

For oss som ikke kan historien til de ulike fotografiene i detalj, er det vanskelig å si med sikkerhet hvilke metoder som har blitt brukt eller å bestemme bildenes alder. Det var derfor viktig å henvise til kilden for alle fotografiene vi benyttet. Vi har for det meste gått gjennom kilder vi selv mener er troverdige, men også disse kildene kan ha tatt feil. Et feildatert foto kan fort bli en feildatert ombygging.

Det er viktig å huske på at de fleste historiske fotografier er av bygninger som er blitt bygget eller ombygget senere enn de som er avbildet. Det er derfor viktig å være oppmerksom på dette når man ser på gamle bilder.

Det er også viktig å huske på at de fleste historiske fotografier er av bygninger som er blitt bygget eller ombygget senere enn de som er avbildet.

Det er også viktig å huske på at de fleste historiske fotografier er av bygninger som er blitt bygget eller ombygget senere enn de som er avbildet.

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

1800-tallet, 1800-tallet, 1800-tallet

ble prospekter laget for å dokumentere et «bilde» av en by, eller deler av en by. Der vi i dag kan redigere litt på fargene, eller fjerne en malplassert lyktestolpe, kan man godt tenke seg at prospektmaleren/- tegneren kan ha tatt seg noen kunstneriske friheter eller gjort noen romantiske tolkninger.

Vi har i oppgaven brukt kart og prospekter som veiledere, og sett dem i sammenheng med nedtegnede beskrivelser og annen informasjon som kan bidra til å rette opp i eventuelle feil. En slik fremgangsmåte kalles ofte triangulering.

Litteratur
Personene vi har snakket med har også gitt tips til litteratur som vi neppe ville ha funnet på egen hånd. Vi har, spesielt i arbeidet med den historiske dokumentasjonen, vært gjennom en rekke bøker, tidsskrifter og artikler for å danne oss et samlet bilde av bygningen og situasjonen. Det er blitt skrevet mye om midtbyen generelt, om bygningen, og om personene som har bodd og jobbet i Kongens gate 1.

Litteraturen vi har jobbet med inneholder gode beskrivelser samt ulike tolkninger og antakelser. Vår oppgave har vært å sammenligne hva de forskjellige kildene sier og mener om bygningen for å luke ut feil. Noen bøker har brukt få kilder, vi har derfor ikke kunnet verifisere om innholdet er basert på fakta. Andre bøker har hatt et så godt kildemateriale og så gode kildelister at vi derfra har funnet nye kilder vi ikke har sett før. Mange av de litterære kildene bruker de samme primær- og sekundærkildene for å trekke til dels like konklusjoner, vi må da se på om de har jobbet sammen eller om disse konklusjonene har vært «eneherskende» da de aktuelle kildene ble skrevet.

Det er et vidt tidsspenn mellom når de forskjellige kildene ble gitt ut. En bok utgitt på 50-tallet kan for eksempel inneholde utdaterte opplysninger og meninger, som ettertiden har innsett var feil eller mangelfulle. Vi har derfor prøvd, så godt det lar seg gjøre, å følge opp ulike påstander for å se om de har blitt motsagt av folk i ettertiden. Et viktig eksempel er boken «Trondheim før Cicignon» av Henry Berg, som har vært vår viktigste kilde til hvordan Trondheim var før brannen i 1681. Nye utgravinger gjøres hele tiden, noe som gir oppdatert informasjon til å supplere eller korrigere påstandene i boken.

Prospekter kan i større grad inneholde feil, overdramatiseringer og mangler. Mens kart som regel ble laget av strategiske grunner,

ble prospekter laget for å dokumentere et «bilde» av en by, eller deler av en by. Der vi i dag kan redigere litt på fargene, eller fjerne en malplassert lyktestolpe, kan man godt tenke seg at prospektmaleren/- tegneren kan ha tatt seg noen kunstneriske friheter eller gjort noen romantiske tolkninger.

Vi har i oppgaven brukt kart og prospekter som veiledere, og sett dem i sammenheng med nedtegnede beskrivelser og annen informasjon som kan bidra til å rette opp i eventuelle feil. En slik fremgangsmåte kalles ofte triangulering.

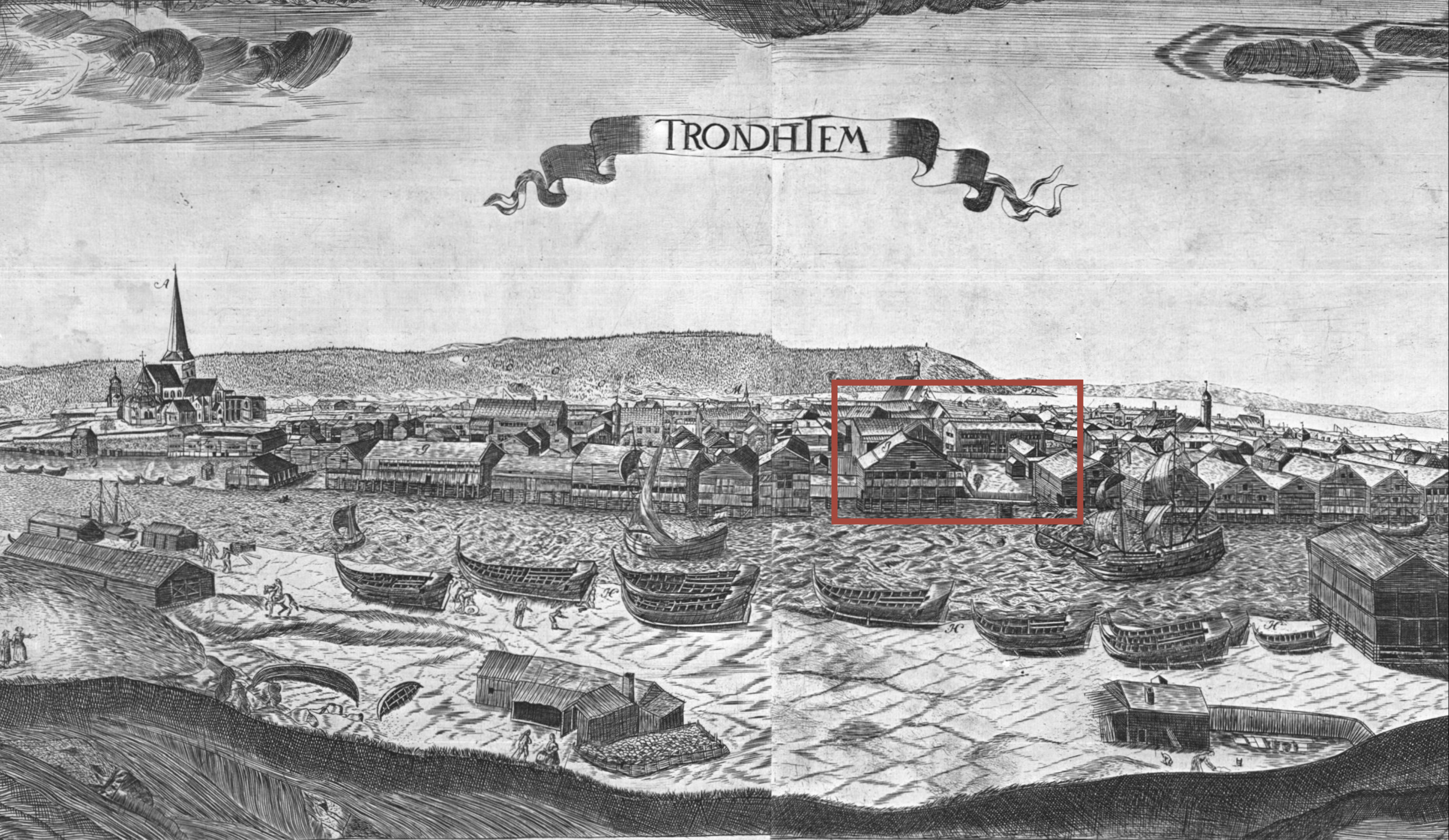
Litteratur
Personene vi har snakket med har også gitt tips til litteratur som vi neppe ville ha funnet

2. FORTID

[...] Lovens 7 paragraf lød: "Der skal oprettes en ny bank under navn af Norges Bank hvis fond ei maa være under 2 millioner og ei over 3 millioner spesiedaler i sølv". [...]

[...] Midt i mørkeste vinteren møttes de fem menn i Trondhjem, dengang en liten by på 9000 mennesker, men av en utlending kalt "Europas minste storstad". [...]

- Christian Gierløf

TRIGIA CELEBERRIMA NIDROSIA ÆRI INCISA HIC EXHIBET
 Høi mig er Nid den vandfild Sta.
 Sig fjonden til mig vender.
 Mand god tilføjel her Land faae,
 jeg mine Skib iudfender.
 Guds oerd, som er min bedste Skat.
 Her u= forfaldet Lares.
 Med Politien vel er fat.
 Mig got af Gud befhæres.
 Dom her hen højt berømmes Land.
 Med Sandhed hand mand sig.
 For den blev skad af jde Brand.
 Dend neppe havde Tige.
 I hoer jeg udfukken ses.
 Som det nu hand begre m.
 I kroniker min roes betees.
 Min velstand Gud forf.

2.1 Historisk kontekst

Venstre:
 Figur 2.1.1: Eiendommen der Kongens gate 1 står i dag med tilhørende brygger står
 sentrert i det kjente kobberstikket til Jacob Maschius fra 1674.

Vi har delt Norges og Trondheims historie fra 1500-tallet og frem til i dag inn i 5 perioder, hvor hvert århundre er viet et eget avsnitt med bilder og kart. Vi studerer et bygg som hovedsakelig er fra 1832/-33, men som også har spor som går lenger tilbake. Vi gir derfor et overblikk over historien for å sette bygningen inn i den større historiske konteksten. Vi begynner med å fortelle litt om handelsbyen Trondheim, den siste grensepost mot nord, «Europas minste storstad».

Den lille by ved fjord og elv

For 1023 år siden – i 997 – tippet Olav Tryggvason opp på Torgeir Avrådkolls gård på Nidarneset. Kanskje tenkte han da at «her er det noen som kan å slå seg ned».⁶ Det er i dag få synlige spor fra denne tiden, og det er vanskelig å se for seg dalen uten Nidarosdomens spir, de smale veitene, Cicignons brede gater eller den frie utsikten mot fjorden. De første menneskene som kom til fots, må ha møtt et vakkert skue langs elven, over fjorden og bort på fjellene som danner et bakteppe i trondheimernes daglige liv. De som kom med båt fant en trygg havn, omhyllt av topper på alle kanter.

1500-tallet: Reformasjon, brann og gryende optimisme

De første århundrene etter grunnleggelsen var byens bebyggelse bare var en stripe langs elva, med åndelig sentrum ved Domkirke. Med unntak av noen få steinbygninger, besto byen i hovedsak av lettantennelige, torvtekte, laftede hus.⁷ Etter bybrannen i 1531 og reformasjonen i 1537,⁸ sto Nidarosdomen s forfalne kropp som et bilde på Trondheims fall fra katolsk maktsentrum til en avsidesliggende krok nord i tvillingriket Danmark- Norge.

En opptur fikk Trondheims 1500 innbyggere da byen i 1547 fikk handelsprivilegier. En rekke varer fra området rundt måtte nå innom handelshusene i Trondheim før de kunne sendes videre. Vi kan på mange måter si at dette var grunnsteinen som gjorde at Trondheim gikk fra å være en liten utkant-by til å bli et handelsentrum. Disse privilegiene gjorde også at kjøpmenn fra utlandet valgte Trondheim som hovedsete for sine handelshus. Et frø ble sådd.⁹

I siste halvdel av 1500-tallet strakte ikke byen seg særlig lenger enn til dagens Prinsens gate, men innbyggertallet økte jevnt og trutt med stadig nye lykkesøkende utlendinger. I 1584 kom kongen med en forordning om at byen skulle deles inn i to kirkesogn: Domkirkesognet i sør og Vår Frue sogn i nord. Sognegrensene var vanskelige å definere og flyttet seg stadig de neste hundre årene.¹⁰

Domkirkesognet bestod i hovedsak av rike og viktige embetsmenn og geistlige, mens Vår Frue sogn var hjemmet til mange kjøpmenn, nordlandsfarere og håndverkere. Byens fattige bosatte seg for det meste i byens utkant mot vest og nord-vest.¹¹

Den største byplan-forandringen i løpet av hundreåret skjedde som en følge av bybrannen i 1598, hvor byens magistrat valgte å utvide tre av byens ellers smale gater for å sikre seg mot spredning av brann. Øvre og Nedre Allmenningen ble utvidet til 14 favner (26m) og Bredgata til 8 favner (15m).¹² I resten av byen gjorde man som før og bygget på gamle tufter. At man ikke hadde gjort større grep for å hindre brann før nå, skyldtes trolig tidspres og økonomi. Folk trengte raskt tak over hodet, og de velformuende hadde store verdier investert i dyre hvelvkjellere og gunstige tomter de ikke var villige til å la forsvinne til fordel for bredere gater.¹³

Selv i perioden hvor byen ble «glemt» av omverdenen, vokste det fram et lite samfunn, en smeltedigel av lokale trønderere og utenlandske innflyttere som søkte sjøveien nordover. Disse innvandrerne, som på mange måter kom til å definere byens økonomiske utvikling framover, måtte gjennom en kort svensk okkupasjon og bybrann før de så smått kunne begynne å høste av optimisme de sådde da de valgte å slå seg ned i byen.

1600 tallet – en by forsvinner, og en ny reiser seg fra asken

Antallet innvandrere økte stadig. Der det i Bergen nesten bare var Tyske hanseater som kom til byen, ser vi i Trondheim et større mangfold av personer som kom sjøveien tidlig på 1600-tallet. Helhetlige oversikter over hvor mange som sto seg ned her finnes ikke, men basert på tollapper og brev vet vi om enkeltpersoner og deres virke. Noen av disse personene har stor betydning for den videre økonomiske utviklingen, som engelske Thomas Hammond, flensburgeren Henrik Hornemann og sist, men ikke minst Lorentz Angell.¹⁴

For å kunne drive handelshus i byen måtte man vise hvordan man tenkte å drive handel uten å gå i veien for andre, og man måtte også ha tilgang på en brygge. Bryggerekkene fungerte nesten som fysiske barrierer mot å opparbeide seg rikdom for alle utenom kjøpmannseliten.

På 1660-tallet fikk byen sin første offentlige lege,¹⁵ og byens første apotek åpnet i Domkirkesognets annet kvarter.¹⁶ De mange kjøpmennene bidro til å sementere byens viktige posisjon, og Trondheim vokste som et sentrum for verdslig administrasjon.

Figur 2.1.2: Plan over Trondheim i 1675 tegnet av Henry Berg. Domkirkesognet strakte seg fra Nidarosdomen til Caspersveita. Datidens største navn som Angell og Hornemann bodde i dette sognet. Området hvor Kongens gate 1 ligger i dag er innenfor den røde rammen.

Alt som skulle selges og eksporteres fra omlandet, fra Finnmark i nord til Møre i sør, måtte innom bryggene i Trondheim. Flere ganger favoriserte også kongen Trondheim som det økonomiske sentrum nord for Dovre. Han så nok hvordan Trondheims formuende borgere kunne gagne staten med skatter og være en «skattekiste» i harde tider.¹⁷

I 1676 var Lorentz Angell oppført i stattholderens liste over Norges 15 rikeste menn, en rikdom han bygget opp gjennom allsidig handel.¹⁸ Uten noe bankvesen i Norge, var det de rike som i hovedsak sto for bankiervirksomheten.¹⁹ Lorentz var den største enkelt-långiveren i Trondheim, og det var slik han fikk tak i sine første parter i Røros kobberverk, som nedbetaling av lån.²⁰ Denne allsidigheten i investeringer kom godt med da byen igjen gikk opp i flammer.

Natt til 19. april 1681 startet en brann i Henrik Hornemanns brygge. Den spredte seg raskt fra brygge til skip til brygge til hus. Det må ha vært nærmest infernalske syner, lukter og lyder som trondheimerne opplevde denne natten. Folk hoppet ut av vinduer for å ikke bli slukt av flammene. Mødre og fedre mistet sine barn, menn sine koner, koner sine menn og barn sine foreldre. Omtrent hele byen forsvant i løpet av noen timer. Denne hendelsen fikk byens magistrat til å legge bort tankene om økonomi og tidspres og bestemte seg for at noe må gjøres. Løsningen ble en ny byplan. Magistraten, altså byens styre, sendte brev til kongen i København og ba om å få endre bystrukturen. De ba om midler til gjenoppbygningen, og senere også om midler til enkeltprosjekter, som vedlikehold av kirkene og infrastrukturen i byen. Kongen svarte med å sende både midler og den luxemburgske obersten og byplanleggeren, Johan Caspar de Cicignon.²¹

Arbeidet var allerede så smått begynt med å befeste Trondheim mot stadig okkuperende svensker. Dette arbeidet tok Cicignon tak i, og med det store Europa som forbilde tegnet han en byplan som i ettertiden skulle bli omtalt som et mesterstykke. Trondheim skulle planmessig bli en europeisk storby med brede gater, en festning, et sentralt torg og med barokkens linjer og grandiositet.²²

Sammen med medhjelperen Anthony Coucheron begynte han det store arbeidet, som i løpet av bare tre måneder ble ferdig planlagt og signert. Byen ble delt inn i fire kvarterer, bestemt av nyanlagte Kongens gate i øst/vest-retning og Munkegata i nord/sør-retning og med et sentralt torg i midten. Kongens gate var en oppretting og forlenging av den historiske veien Gjeilan, som hadde vært byens hovedåre fra vest siden før Magnus Lagabøtes

tid. Kaupmanstrete ble erstattet av Kjøpmannsgata, som ble lagt i to plan, med en skråning beplantet med trær. Disse trærne, skråningen og todelingen skulle fungere som gnistfangere for å beskytte de viktige bryggene fra brann.²³ Kongens gates viktige institusjoner og Kjøpmannsgatas tyngde som handelsvirksomhetens sentrum var de to viktigste elementene i den nye planen.²⁴ Kongens gate 1 befinner seg midt i smørøyet, i krysningen av disse elementene.

Ut fra forklaringer og kart fra både før og etter byggingen kan vi se at Cicignon og Coucheron gjorde brutale grep i byen. Gater ble anlagt over dyrebare hvelvkjellere og tomter.²⁵ Denne totale «hensynsløsheten» overfor det eksisterende ser vi godt i Domkirkesognet, hvor blant andre Bredgata og Øvre-allmenningen ble bygget igjen. Dersom de to nye gatene ikke hadde blitt anlagt, hadde ikke Kongens gate 1 eksistert i dag. Og byen ville nok ha brent ned adskillig flere ganger.

Trondheim var de neste årene mot 1700-tallet preget av gjenoppbygging og feider om tomteplasseringer mellom byens velformuende. Selv om det var mye elendighet i form av fattigdom, ga gjenoppbyggingen store muligheter, og håndverkere strømmet til.²⁶

1700-tallet: Oppgangstiden og den tredelte eksport

På 1600-tallet ble trelasten trappet kraftig opp i Trondheims-regionen. Skogene sørpå var tynnet ut, og det lønte seg derfor å dra nordover. Fiske hadde også lenge vært en viktig ressurs for trønderne. Til slutt må vi nevne kobberverkets økonomiske betydning for byen. Denne tredelte vareeksporten gjorde at Trondheim kunne konkurrere med de beste. På denne tiden var det vanlig for en by å ha én råvarespesialitet; Trondheim hadde tre.²⁷

1700-tallet ble preget av rikdom, skipsfart, handel, kultur og vitenskap. Byens identitet forankret seg i arkitektur og institusjoner som oppsto på denne tiden. Storstaden ble større.

Planene til Cicignon og Coucheron ble stort sett fulgt, men for noen ble kanskje de brede gatene litt for store for en by som var vant med middelalderens veier. Boder, hager og en og annen krambu ble satt opp langs husveggene i gatenes ytterkant. Dette var forbudt, men det stoppet ikke folk fra å søke magistraten om unntak. Noen ble også satt opp ulovlig, uten særlige følger.²⁸ Det tok også tid før de gamle hvelvkjellerne ble dekket over og de nye gatene ble ferdige. Det nevnes så sent som i 1728 at det fulgte med en oppretting og forlenging av den historiske veien Gjeilan, som hadde vært byens hovedåre fra vest siden før Magnus Lagabøtes

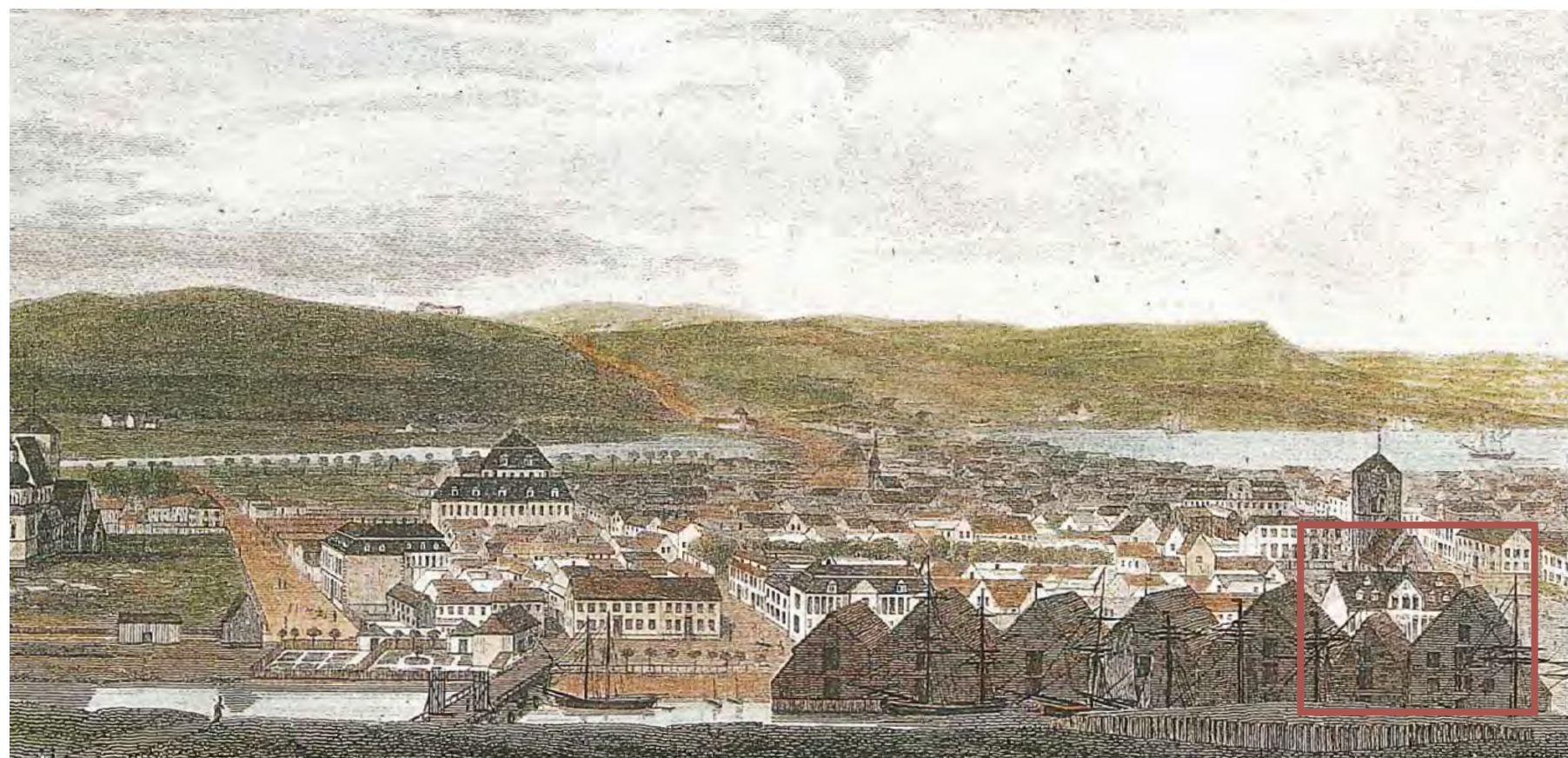
Figur 2.1.3: Cicignons barokke fra 1681. I midten av planet ligger torget i krysningen mellom Munkegata i nord/sør-retning og Kongens gate i øst/vest-retning. Kvartalet hvor Kongens gate 1 ligger i dag er innenfor den røde rammen.

Kongens gate 1.²⁹

Selv med den nye gatestrukturen strøk mye av byen med i nok en brann i 1708. Hele det nyanlagte kvartalet hvor Kongens gate 1 befinner seg forsvant i flammehavet. Nok en gang måtte byen bygges på ny, på tufter bestemt av den nye byplanen.³⁰ I oppbyggingen forsøkte man å innføre murtvang, men byen ble bygget opp i tømmer som før. Det gikk 136 år før murtvungen blir innført i 1844, og før den tid måtte byen gjennom flere nye større og mindre branner.³¹

Andre- og tredjegenasjons kjøpmenn overtok sine foreldres bedrifter og sørget for stadig vekst. Hans Hornemann tok over sin fars bedrifter i Vår Frue Sogn. Brødrene Lorentz og Thomas tok over handelshuset etter faren Albert, som hadde overtatt etter sin

far Lorentz Angell.³² Av den nye generasjon Angell var lillebror Thomas den mest begavede i handelsvirksomhet og ble etter en tid de facto forvalter av formuen. Lorentz, den mest utadventveav de to, ble handelshusets fjes utad. Denne generasjonen ble ikke lenger beskrevet som kjøpmenn, men som formuende participant.³³

Figur 2.1.4: Prospekt av Trondheim fra 1819. Thomas Angells gård i Kongens gate 1 med tilhørende brygger vises nederst til høyre. Angells bryggetomter tilsvarer i dag Kjøpmannsgata 21, 23 og 25.

Lorentz Angell døde i 1751 og etterlot seg kone og datter. Thomas, som ikke selv stiftet familie, ble boende i brødrenes felles bryggeeiendom nederst i Kjøpmannsgata sammen med sin svigerinne og niese. Her bodde han i ti år før han flyttet inn i barndomshjemmet Kongens gate 1, som hans far kjøpte få år før han selv døde. Det var i huset han fikk bygget på hjørnet av de to viktigste gatene i byen at han ba kongen om unntak for de vanlige arvereglene og skrev sitt testamente. Da Thomas Angell døde i 1767 etterlot han seg en formue på 300 000 spr, som i sin helhet skulle gå til fattige.³⁴

Allerede på 1630-tallet hadde Trondheim, som første by i Norge, ordnet med fattigstell. Selve stellet var delt opp i flere hus, som gjennom årene flyttet, slo seg sammen og endret karakter. Da Thomas Angell gav sine penger til de fattige og opprettet en stiftelse for å forvalte rikdommen, gav han, uten å være klar over det, også en stiftelse for stell av hele byen. For selv om Thomas

monumentene mulige. Før var det bare bryggene i Kjøpmannsgata som sto som symbol på Trondheims velstående elite, nå måtte bryggene dele sin glans med de store paléene rundt torget lenger vest. De nye store byggverkene fra 1750- og 60-tallet gjorde på mange måter de brede gatene mer harmoniske.³⁷ Stort bygger stort.

Velstanden kommer ikke bare til uttrykk i arkitekturen, men også kultur og vitenskap. Da Latinskolen sløfset en del av sine realfag, ble Realskolen planlagt av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Denne skolen for elitens barn, også døtrene, fokuserte på realfag og vitenskap og ble bygget med midler fra Thomas Angells stiftelse.

Trondheim hadde med ett vokst til å bli en storstad også innenfor kunst og kultur og rivaliserte mot Christiania når det gjaldt antall innbyggere. Det har blitt skrevet mye godt om byen på denne tiden, om eliten som inviterte til overdådige fester i overdådige hus. Filosofi og den nyeste forskning ble diskutert, champagnen ble drukket, og livet ble nytt til det fulle. Handelen gikk bra, bryggene yret av mennesker, og trønderne, de evige optimister, så lyst på hva det nye århundret skulle bringe.³⁸

1800-tallet: Nedgangstid, «Uavhengighet» og en norsk bank

I 1804 var det få ting som tydet på at gullalderen snart var over. De store paléene som utrykte familienes makt og tyngde i samfunnet, ruvet stadig i bybildet, og i Kjøpmannsgata håvet byens lille, men sterke elite fortsatt inn rikdommer. Det var også lite som tydet på at industrialiseringen, som nå var i gang i de store byene i Europa, var på vei til Trondheim. Foruten sukkerhuset og et skipsverft på bakklandssiden, gikk det for det meste i det samme gamle: fisk, tre og kobber.³⁹

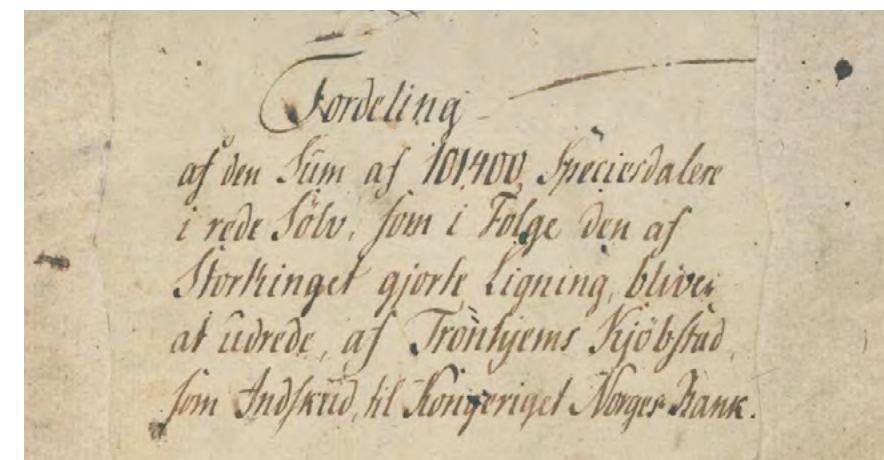
Mye av rikdommen Trondheim hadde opparbeidet seg skyldtes urolighetene ellers i Europa. Selv om Danmark-Norge hadde klart å opprettholde handelen under nøytrale flagg, ble også tvillingrikene dratt inn i Napoleonskrigene i 1807. Økonomien gikk til slutt i grøfta, og inflasjon og lovløse tilstander førte til at mange av de mektige handelshusene i Trondheim var nær kollaps ved utgangen av krigen.⁴⁰

Etter at Napoleon med Danmark-Norge på laget hadde tapt, hadde ikke Danmark annet valg enn å avstå Norge til Sverige. Dette godtok ikke nordmennene, grunnloven ble skrevet, og Norge rustet seg til krig. Men den svenske hæren gjorde kort prosess, og en ny fredsavtale ble signert mellom statene. Norge fikk beholde

grunnloven som egen stat, med indre styre og egne politiske institusjoner, men Sverige skulle stå for utenrikspolitikken, og landene ble samlet under en felles konge i Sverige.⁴¹

I tiden etter grunnloven var Trondheim preget av usikkerhet, stadige kollapser og uår i de forskjellige næringene. Fisket gikk dårlig, tehandelen gikk dårlig, og bergverket på Røros gikk i årene 1816–1818 med et underskudd på hele 230 000 rd.⁴² I løpet av sin korte eksistens hadde Thomas Angells stiftelse vært med på å bygge infrastrukturen og fattigstellet i Trondheim, både med og uten å oppfylle de krav som Thomas selv la til grunn. Penger hadde blitt brukt til blant annet vannverket i byen, ny katedralskole og Kalvskinnet sykehus. Grunnloven strammet inn hva pengene kunne bli brukt til, og Thomas Angells stiftelser skulle bare brukes til det Thomas beskrev i testamentet, men også stiftelsen kjente på uårene og fattigstellet ble nå dårligere og dårligere.⁴³

Når Norge nå hadde fått sitt sårt etterlengtede indre selvstyre, sto en stabil økonomi øverst på prioriteringslisten. I 1816 ble det bestemt at en norsk bank skulle opprettes, spørsmålet nå var hva målet skulle være, hvordan det skulle oppnås, og hvor den skulle ligge. Bankens startkapital, omtalt som «sølvskatten», skulle i utgangspunktet være en frivillig affære, men dersom folk ikke betalte, ble innbetalingen tvungen. Det var til slutt innbetalingen av «sølvskatten» som skulle bestemme plasseringen: dersom innskuddene kom inn frivillig skulle hovedsetet legges til Christiania, dersom den ble tvungen skulle den legges til Trondheim.⁴⁴ Da den frivillige aksjetegningen ikke førte fram, ble Trondheim offisielt hovedsete. Sent vinterstid i 1816 troppet menn opp i Trondheim for å inspisere den kommende bankbyen, som noen år før, i midten av byen storhetstid, ble «beskrevet av en utlending» som «Europas minste storstad».⁴⁵

Figur 2.1.5: Melding om fordeling av sølvskatten i 1816 til opprettelsen av Norges Bank

Hvor i den gryende bankbyen skulle så hovedsetet ligge? Etter et kort opphold i hvelvkjellerne i stiftsgården, ble Thomas Angells pengeiste med den beryktede «sølvskatten» fraktet hjem til Thomas Angells egne hvelvkjellere i Kongens gate 1, hvor banken etter en tid bygget en ny bygning i tegl, en murborg i tømmerhavet.⁴⁶

Banken skulle i hovedsak stå for pengetrykking, begrensning av utlån og sølvinnløsning. Norges Bank var ingen næringsbank, og private lån måtte betales tilbake innen seks måneder. Dette ga dårlig grobunn for de handelsdrivende og småbøndene ellers. Næringsdrivende kjøpmenn dro derfor til banker i utlandet, spesielt Hamburg, for å låne penger. Fattige bønder måtte som før låne penger av det øvre sjikt i samfunnet.⁴⁷

Trondheim fikk utover 1800-tallet en rekke banker utenom Norges Bank og den private bankiervirksomheten: Trondhjem Sparebank fra 1822, Haandværkerforeningens Sparekasse fra 1848 og Arbeiderforeningens Spareskillingsbank fra 1853 var alle enten ment for slitende arbeidere eller drev i pantelån; de egnet seg dårlig for kjøpmenn. Når økonomien gikk dårlig også i utlandet, og de trønderske handelsmenn ikke klarte å betale tilbake det de skyldte, ble idéen om en egen næringsbank i Trondheim for alvor diskutert, og i 1859 stod Privatbanken i Trondhjem ferdig.⁴⁸

Opprettelsen av en privatbank gjorde også godt for den blomstrende industrien i byen. Det ble laget øl, gass og tekstiler, og Trondheim gikk fra å være en by med hovedvekt på eksport til en by for import og industri. Industrialiseringen hadde mange konsekvenser for utviklingen av samfunnet og for bygging og sambygging av landet. Jernbanen fra Christiania til Trondheim sto ferdig i 1880 og det ble satt opp telegraflinje mellom de to byene, landet ble mindre, og Trondheim ble større. Innflyttere på leting etter arbeid og lavere barnedødelighet er med på å øke byens innbyggertall.⁴⁹

En annen konsekvens var etableringen av arbeiderklassen, og med den plutselige utflyttingen til USA ble lønnsdiskusjon en del av industribildet.

For å sikre fagutdannede krevdes det også gode skoler. Skolevesenet utviklet seg og hadde på midten av 1800-tallet friskole til arbeidere, betalingskole til middelklassen og middelskole til overklassen. Av de to middelskolene, Katedralskolen og Realskolen, var Realskolen det mest populære

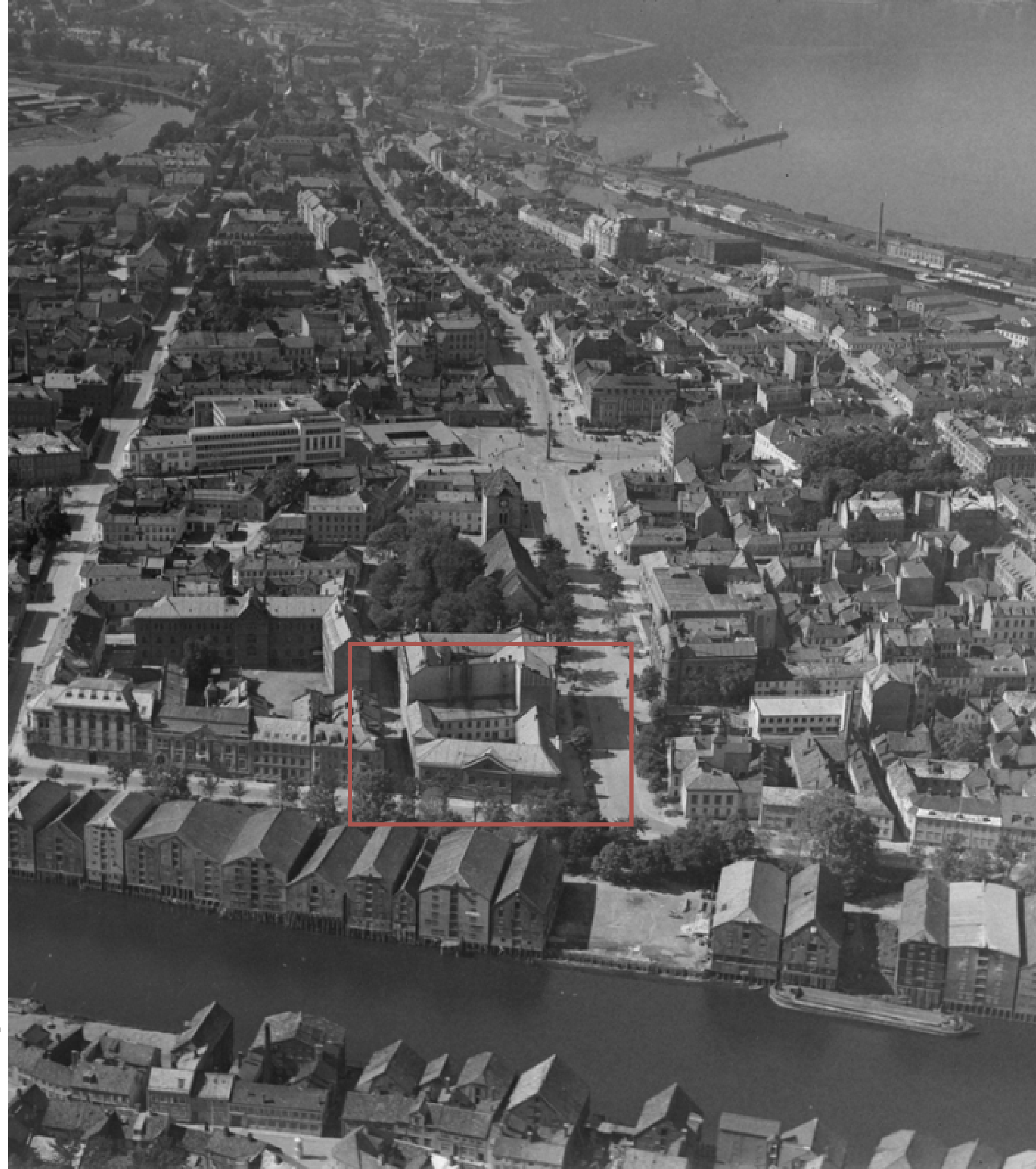

Figur 2.1.6: Kongens gate sett fra Kristianstensletta, ca. 1857-58. Norges Banks bygning reist i 1832 ligger i forgrunnen av Vår Frue kirke.

valget blant overklassen. Denne fokuserte på realfag og moderne språk som i den industrialiserte verden ble sett på som mer relevant enn Katedralskolens klassiske språk.⁵⁰

Populariteten og kvaliteten til Realskolen var nok også en utløsende faktor for dannelsen av en norsk teknisk fagskole. Hvorfor dra til utlandet når man hadde mulighet til å danne gode skoler i hjembyen? 1 november 1870 åpnet Trondhjem Tekniske Lærestanstalt sine lokaler i Dessengården i Domkirkesognet, som første tekniske fagskole i Norge og bygget med midler fra Thomas Angells Stiftelser. Utdannelsen til industri, bygging og vitenskap ble nå sikret innenfor byens grenser.⁵¹

Århundret var svingete. Ideer og verdier som ble mumlet i hundreåret før, ble nå høylutt diskutert. Klasseskillene ble sakte mindre, og selv om overklassen fremdeles var milevis foran, ble det lettere for de i klassene under å klatre i den stigen som før ikke hadde steg.

Figur 2.1.7: Midtbyen, ca. 1947. Cicignons barokke byplan definerer fortsatt gatenettet. Norges Banks bygning sees i forgrunnen med nye fasader etter ombygging i 1899/1900

1900-tallet: Universitet, krig og nærmiljø

På slutten av 1800-tallet ble det etter mye diskusjon vedtatt å flytte Norges Banks hovedsete til Kristiania. Bankbyen Trondheim mistet dermed hovedsetets symbolske styrke. Samtidig ble bryggenes historiske bruk i handelsbyen Trondheim endret. Hva skulle den neste identitetsbæreren være?⁵²

I år 1900 ble det klart at Norges tekniske høyskole skulle legges til Trondheim. Kanskje var beslutningen ment som et plaster på såret, men alt i alt var det et gunstig bytte. Trondheim skulle bli en studentby.⁵³ Det at byen allerede hadde en teknisk læreranstalt ble sett på som positivt. Vi kan på mange måter si at den eksisterende skolen var forgjengeren til NTH. Fem korte år senere kunne Trondheim og resten av Norge også jubile over uavhengighet fra Sverige.

Trondheims sterke befolkningsvekst, som begynte på 1800-tallet, fortsatte inn i det nye århundret. Midtbyen nådde sitt bristepunkt, og mengden av folk gjorde at nye boligfelt måtte opprettes. Samtidig måtte industrien tilgodeses med nye havneplaner. Havneplanen fra 1882 viste seg allerede i 1910 utilstrekkelig og måtte utarbeides på ny. Planer for byens utvikling ble utlyst, og med modernistiske idealer som soneinndelinger for industri og bolig, store tanker om privatbilen, og større grøntområder vant et svensk bidrag i 1913, bearbeidet av Sverre Pedersen.

Bygrensene skulle vokse enda mer og boligbehovet ble fort stort. Byens myndigheter mente kanskje at makskapasiteten var nådd i Midtbyen, i lla og på Bakklandet da de begynte planlegging om rivning av mye av den gamle bebyggelsen for å bygge høye kontorer og mer plassbesparende leiligheter. Utbruddet av andre verdenskrig stoppet det meste av disse planene.⁵⁴

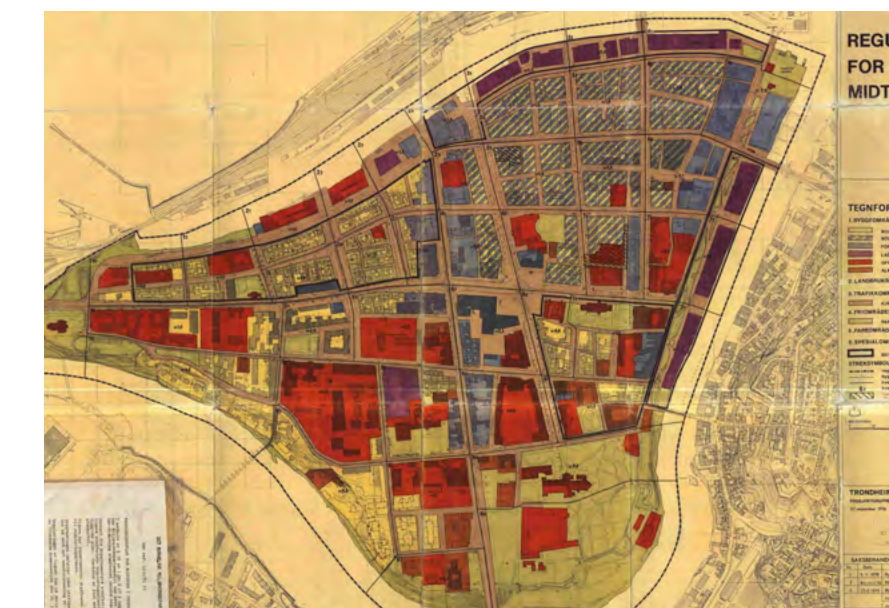
Det var få kamphandlinger i Trondheim, og byen skulle heller få krigsminner i form av byggevirksomhet og da især Dora-kompleksene på Nyhavna. Trondheim kom relativt uskadet fra det hele, og det kan virke som om tyskerne hadde respekt for den gamle byen og dens arkitektur og historie.

Oppi alt dette finner vi på ny tilbake til Thomas Angells stiftelser, som utpå 1900-tallet kunne slutte med deler av fattigstellet som stiftelsen hadde tatt ansvar for. I 1904 ble stiftelsen for første gang gjort helt ansvarsfri utenfor de rammer som var satt av testamentet. Etter hvert tok også staten ansvar for folkeskolene, og Stiftelsen kunne avvikle ordningen om utbetaling av månedspenger ved behov. Mange av de sosiale ideene som

Thomas Angell i sin tid drømte om fra sin bolig i Kongens gate 1, ble nå offentlig finansierte rettigheter.⁵⁵ Velferdsstaten tok gradvis form som den vi kjenner i dag.

Etter krigen skjedde det flere forandringer. Byutviklingsfokuset lå fortsatt på den sårt tiltrengte utbyggingen av boliger. Denne utbyggingen skulle skje utenfor sentrum, og sentrum ble i større grad holdt av til forretnings- og kontorvirksomhet. Denne utviklingen førte med seg veiutbygging for å få folk til og fra jobb. I 1967 kom generalplanen som bl.a. viser til sanering av div. boligområder og utvidelse av de brede gatene etter Cicignons byplan. Folket satte seg hardt imot denne utviklingen, og slagord som «lokalkultur» og «nærmiljø» ble viktige for det videre synet på byplanutvikling.⁵⁶

Allerede i 1975 ble generalplanen vurdert som gammeldags, og kommunen begynte arbeidet med en ny. I 1981 kom Midtbyplanen, som har vært med på å regulere sentrumsutviklingen fram til i dag. Intensjonen var å sikre Midtbyens viktigste trekk: Cicignons byplan, trehusbyen og det historiske særpreget. Planen siktet mot et sentrum med færre biler. 80-tallets løsning på trafikkproblemet var å legge kjøpesentre utenfor sentrum, men når folk så heller dro til de praktiske kjøpesentrene med bilene sine, måtte noe gjøres for å trekke folk tilbake til Midtbyen. Resultatet ble kjøpesentre også i den døende Midtbyen for å skape nytt liv der.⁵⁷

Figur 2.1.8: Midtbyplanen fra 1981. Planen skulle sikre Midtbyens viktigste trekk: Cicignons byplan, trehusbyen og det historiske særpreget. Kongens gate 1 var inkludert i planen.

Mot slutten av 1900-tallet hadde vårt moderne Trondheim tatt form. Veksten og forandringene i dette århundret var enorme. Norge hadde blitt en velferdsstat og Trondheim en studentby. NTH hadde rukket å skifte navn til NTNU og tilbød nå også samfunnsfaglige retninger. Vitensenteret flytter inn i den gamle bankbygningen. Kongens gate har nå fått to vitenskapelige museer, en i hver sin ende.

Gatestrukturen i Trondheim har imidlertid forandret seg svært lite siden Cicignon og Coucheron tegnet byplanen for 339 år siden. Det sier kanskje noe om planens briljans, eller kanskje noe om de som bebodde byen og fikk planen til å fungere på godt og vondt.

De valg som har blitt tatt på byens vegne, og de valg som har formet byen, har som oftest kommet fra Domkirkesognet. Grunnen er trolig at mange av de mektigste Trondheimsborgerne bodde nettopp her. Vi håper å ha gitt et lite innblikk i de kreftene som eksisterte i området og hvilke valg og hendelser som har formet byen til det den er i dag, fra kirkelig sentrum til handelssentrum til økonomisk sentrum og til slutt til vitenskapelig universitetssentrum.

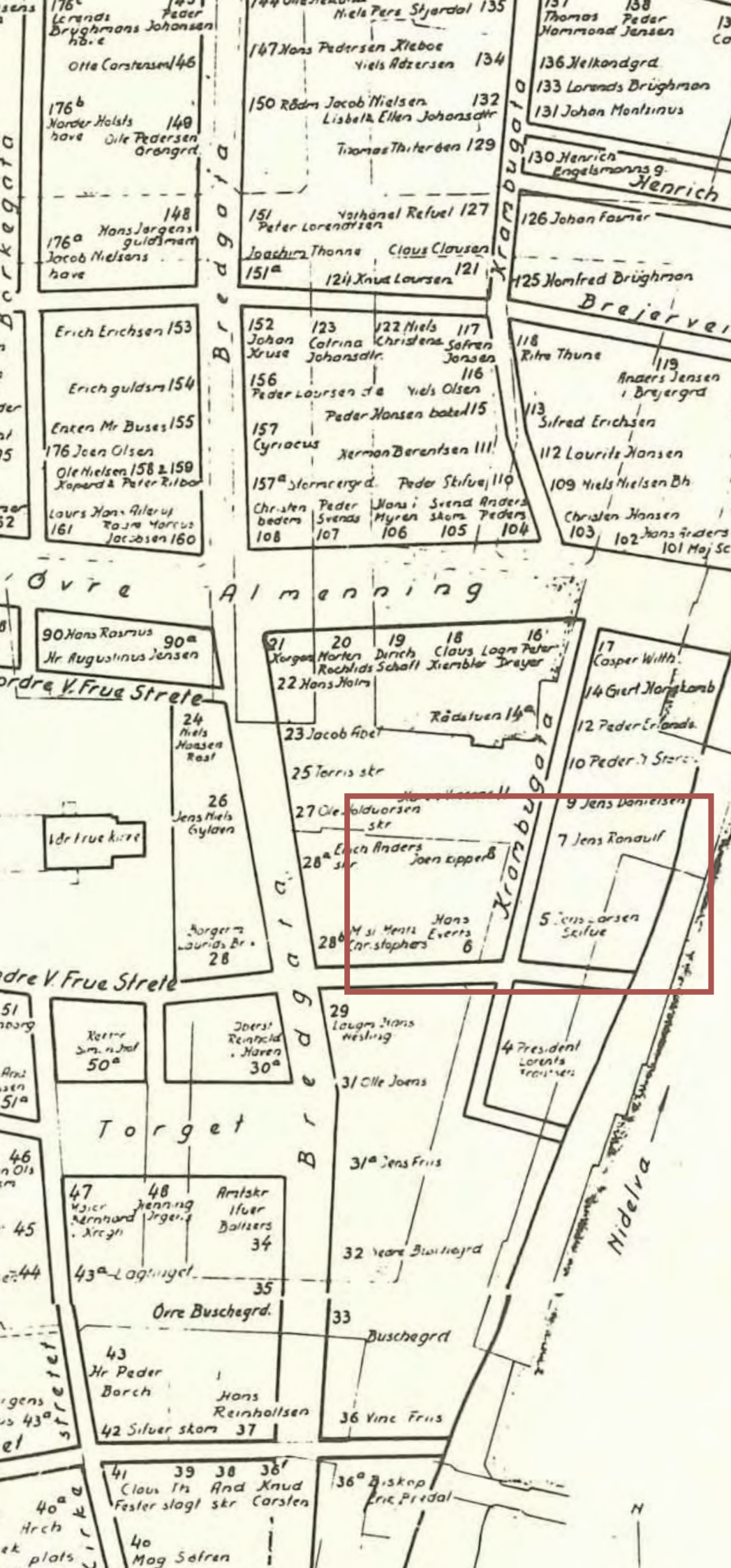
Avslutning:

På denne reisen gjennom de forskjellige periodene er det en bygning som i større og mindre grad har stått sentralt i dem alle. Trondheims stolthet har endret seg fra kirkelig og politisk sentrum, til bugnende handelsskip i Nidelven, til skattkister og økonomisk teft, til teknologi og høyere utdanning. Kongens gate 1 har hele veien stått som et lite portrett av identiteten til «Europas minste storstad».

2.2 Bygningshistorie

Venstre:
Figur 2.2.1 Folkeliv i Kongens gate utenfor Norges Bank, ca. 1890.
Bildet er tatt før fasaden fikk sitt nåværende utseende etter en omfattende ombygging i 1899-1900

Figur 2.2.2: Utsnitt av Henry Berg plan over Trondheim fra 1675. Tomt 5,6,7 og 8 ble ila. 1680 kjøpt opp av Peder Kaasbøll og har lagt grunnlaget for tomte der Kongens gate 1 står idag

Kongens gate 1 ligger midt i smørøyet av Trondheims historiske maktsentrum. Det er påvist bebyggelse her siden 1200-tallet,⁵⁸ og det er fra dette området Trondheim by vokste fram. Vi vil nå se nærmere på bygningen i seg selv og de som har holdt til her

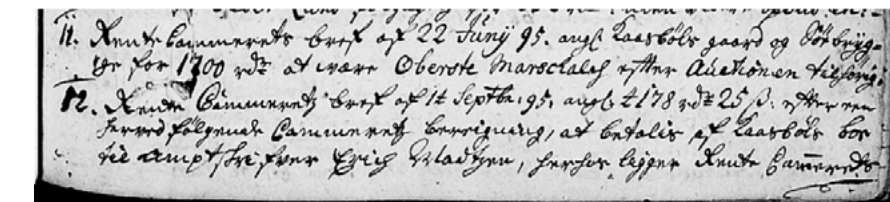
- 1681: Før Cicignon

Før bybrannen i 1681, dvs. før Kongens gate ble anlagt, kan vi plassere eiendommen i deler av to kvartaler skilt av datidens Krambugata. Disse kvartalene, og Domkirkesognet for øvrig, besto for det meste av toetasjes laftede bygninger. Få eller ingen var malt, og den vanligste formen for værbeskyttelse var tjære.⁵⁹ Fasadene hadde glugger for vinduene, ikke bare for å beskytte seg mot vær og vind, men også mot andre mennesker.⁶⁰ Takene var for det meste tekt med never og torv.⁶¹ Gårdene bestod typisk av et frittstående våningshus ut mot gaten og bakbygninger som fjøs og stabbur. Sammen rammet disse bygningene inn gårdsrommene, hvor man fant gårdenes brønner med karakteristiske brønnvipper. Det var heller ikke så uvanlig for gårdene å ha en større eller mindre hage.⁶² Gårdene til borgerstandens mest velformuende hadde nok også en hvelvet steinkjeller. Trønderne tok i bruk hvelvede kjellere på 1500- og 1600-tallet for å sikre sine eiendeler i tilfelle brann.⁶³

1682 - 1695: Peder Kaasbøll

Fordelt to på hver side av Krambugata, lå det fire eiendommer som i løpet av 1680-tallet ble kjøpt opp av stiftamtskriver Peder Kaasbøll. Den første kjøpte han i 1682 av Jens Laursen Skifve, regimentskriver ved Trondheim regiment, med tilhørende bryggetomt.⁶⁴ Den andre tomten kjøpte Kaasbøll i 1685 av Hans Evertsen, daværende byfogd i Trondheim og senere også for Strinda og Selbu. Den tredje eiendommen tilhørte en Jens Persen Randulf. Randulf var tidligere fogd i Nordfjord og Gauldal, men flyttet senere til Trondheim. Kaasbøll kjøpte tomten av ham i 1685.⁶⁵ Den fjerde og siste tomten tilhørte Joen Kippers. Han nevnes som en borger av noe formue og eide ei skute på 10 lester. Peder Kaasbøll som nå var president i bymagistraten, kjøpte opp tomte i 1686.⁶⁶ Hans oppkjøp av eiendommen la til rette for de kommende århundres utvikling av én helhetlig tomte.

Kaasbøll oppførte i sitt syv år lange eierskap av tomten en gård med tilhørende brygge. Denne bryggen antas å ha ligget på tomtene som i dag ligger rett overfor Kongens gate 1, henholdsvis Kjøpmannsgata 23 og 25.⁶⁷ Kaasbøll døde i 1993 i arresten i København etter at det kom for en dag at han hadde opparbeidet seg mye gjeld og ikke kunne gjøre opp for seg.⁶⁸ Alle hans eiendommer og parter ble etter hans død i 1993 solgt på auksjon. Vi kan anta at den gården som ble solgt i 1695⁶⁹ var samme type gård som de tidligere beskrevne gårene, ettersom det på denne

Figur 2.2.3 Utsnitt av skifteprotokoll som forteller at Oberst Marschalck kjøpte Kaasbølls gård og brygger på auksjon for 1700 riksdaler 22 juni 1695

tiden ennå ikke hadde skjedd noe veldig revolusjonerende i gårdsbebyggelsen i Trondheim. Men kanskje hadde han kostet på seg et strøk maling.⁷⁰ Det viktigste er at gården mest sannsynlig hadde hovedfasade mot Kjøpmannsgata, ikke mot Kongens gate. Kongens gate var viktig i den forstand at den i stor grad fungerte som byens offentlige torg,⁷¹ men det var fortsatt Kjøpmannsgatas handelsvirksomhet man rettet seg mot i denne fasen av byens historie.

Det er sannsynlig at de hvelvede kjellerne under østfløyen i Kongens gate 1 i dag, er fra tiden da Peder Kaasbøll fikk oppført sin bolig og brygge. De midterste hvelvene på denne siden av gården er i plan symmetriske, tre krysshvelvede rom i midten går over til tønnehvelv i enderommene, hvor også nedgangen befinner seg. Det ligger i dag også et hvelvet rom på utsiden av den ene tønnehvelvede nedgangen, på hjørnet av Kongens gate og Kjøpmannsgata. Denne må ha hatt en symmetrisk «bror» på motsatt side dersom vi skal gå ut fra Barokkens symmetri.

1695 - 1698: Christian Fredrick Marschalck

Neste eier var Christian Fredrik Marschalck. Han kjøpte gården på auksjon i 1695, med overtakelse i 1696.⁷² Det er grunn til å tro at dette er den dansk-norske adelsmannen og obersten Christian Fredrick von Marschalck, som også var eier av Austrått og en rekke andre gods og gårder i Trøndelag. Han var barnebarn av Norges rikes kansler Jens Bjelke.⁷³ Marschalck skal ha blitt slått konkurs i 1699, og alle hans eiendommer ble derfor solgt på auksjon i årene som fulgte.⁷⁴ Albert Angell kjøpte imidlertid Kongens gate 1 allerede i 1698 og flyttet inn med familien.⁷⁵

1699 - 1705: Albert Angell

Albert Angell ble født i 1660, som tredje sønn til kjøpmann Lorentz Mortensen Angell. Han ble hovedarving etter sin fars død i 1697, sannsynligvis fordi han gjennom sitt giftemål med Sara Hammond satt på større rikdommer enn sine søsken. Sara Hammond var datter av den velstående Thomas Hammond, og var selv arving til flere eiendommer og parter. Ekteparets felles rikdom ville derfor være av stor betydning for den videre handelsvirksomheten. I tillegg til å være kjøpmann, satt Albert fra 1699 og fram til sin død som magistratpresident i Trondheim, og ble i sitt virke i byen en anerkjent mann med flere offentlige stillinger. Han var også aktivt framme for å styrke byens privilegier.⁷⁶ Han så kanskje muligheten til å komme nærmere makten og rådhuset da han kjøpte gården rett overfor.

Familien flyttet inn i 1698 og Albert bodde der sammen med den fram til han døde i 1705, bare 45 år gammel. I Peter Dass' minnedikt over Albert, blir han beskrevet som høy både i livet og i samfunnet.⁷⁷ Et annet bevis på hans positive ettermæle er opprettelsen av det første gravkapellet for en person av borgerstanden i Nidarosdomen.⁷⁸

Sara Hammond

Da Albert Angell døde, var ingen av barna gamle nok til å ta over handelshuset. Sara Hammond ble derfor midlertidig forvalter av formuen og styrte det hele fra gården. Vi kan tenke oss at Albert Angell lot Sara Hammond være med på mye av arbeidet som foregikk rundt handelshuset, og de gode årene som handelshuset opplevde de neste årene tyder på at hun visste hva hun holdt på med.

De gode årene fikk en brå slutt med brannen 10. oktober 1708, da familiegården brant ned. Sara fikk snart reist en ny bygning, som må ha stått ferdig innen Sara giftet seg på ny i 1709 med Søren Bygball, fordi det nevnes at Søren flyttet inn hos Sara Hammond i Kongens gate 1. Sammen fikk de to barn, Kathrine og Albert Bygball. Sara døde i 1716, og Bygball overtok den videre driften av formuen inntil brødrene Lorentz og Thomas kom hjem fra studier i utlandet.⁷⁹

Søren Bygball

Søren Bygball var ikke bare midlertidig forvalter av Angell-formuen; han var slett ingen lavstående mann selv. Han var eier av Gritstad, ivrig alkymist, rådmann, og dessuten vikar for stiftsamtmannen i en periode. Ettermålet hans var noe varierende. Han ble generelt vist tillit som rådmann og stiftamtmann, men han ble også anklaget for å ha anskaffet seg

sin formue gjennom svindel og bedrageri. Vi kan ikke være sikre på hva som er sant, men vi vet at han etter Saras død fikk satt inn en stiftekommisjon for å unngå krangler blant søsknene angående arven. Dette kan tyde på at han ønsket en rettferdig prosess der alle parter ble hørt og ingen følte seg oversett eller overkjørt.⁸⁰

Da Angell-brødrene omsider kom hjem til Trondheim i 1720, var ennå ikke alle formalitetene rundt skiftet fra Sara Hammond ordnet, og da Søren selv døde i 1721, tok det enda fire år før det ble ferdig. Så helt uten krangler gikk det nok ikke.⁸¹ I skiftet blir det klart at Albert Bygball arvet gården etter faren og moren. Han rakk nok ikke å gjøre noen endringer på huset før han selv døde i 1727, bare 16 år gammel. Halvbroren Thomas Angell kjøpte gården på auksjonen til skiftet etter lillebroren.⁸²

Figur 2.2.4: Prospekt av Parti av Trondheim sett fra småbergene. Tegnet av Peter Fridrik Feilberg 8. mai 1817. I front Elvehavna og Baklandet med bryggene. I bakgrunnen byen og Ilabergene. I den rød rammen ligger Thomas Angells gård som han fikk oppført i 1761. Faren, Albert Angell, kjøpte tomte av oberst Marchalk i 1698.

1728 - 1767: Thomas Angell

Brødrene Lorentz og Thomas Angell var nære både i alder og i livet generelt. Begge ble født i Trondheim i 1692, Lorentz først og 11 måneder senere kom Thomas. De bodde i store deler av sin barndom i Kongens gate 1 og gikk på latinskolen i nabolaget. Samme år som moren Sara giftet seg på nytt var brødrene å finne i København, hvor de fullførte eksamen i 1712. Etter dette reiste de rundt på diverse universiteter i ulike byer i Europa. De må ha likt seg i utlandet, for da moren døde i 1716 skal det ha passet dårlig å komme hjem, og brødrene kom ikke tilbake til Trondheim før i 1720. De hadde nå vært borte fra Trondheim lenge, men plukket fort opp arbeidet etter moren og faren. Brødrene sto som likeverdige parter i alle saker som gjaldt forvaltning av formuen.

Selv om Thomas fra 1728 eide gården i Kongens gate 1, valgte han heller å bo med sin brors familie i en gård nederst i Kjøpmannsgata. Lorentz var gift med Sara Collet, og sammen fikk de datteren Karen Angell. Etter Lorentz' død i 1751 ble Thomas værende i huset med sin niese og svigerinne. I 1752 giftet Karen seg med Fredrik Peter Suhm som også flyttet inn i gården. Han var en elsker av vitenskapen og mang en kvinne, og trengte nok derfor sårt penger til å finansiere sin livsstil. Etter Saras død i 1756 ble ikke boet ferdigdelte før i 1762. Hele den udelelige formuen til Lorentz og Thomas ble nå delt i to. Karen og Fredrik Peter Suhm fikk den ene halvparten.⁸³

Kjærligheten til vitenskapen uttrykte Suhm gjennom sin tilstedeværelse i byens vitenskapelige diskusjoner og selskap, og han var selv med på å danne forgjengeren til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.⁸⁴ Også Thomas selv var glad i kunnskap og bøker, men hans lavmælte pietistiske holdninger og hans mistanker om Suhms intensjoner bidro til å skape splid mellom de to. Suhm var kanskje grunnen til at Thomas Angell ikke testamenterte noe av formuen til vitenskapelige eller høyere akademiske formål. Eller kanskje var grunnen hans humanistiske innstilling og kristne tro som gjorde at han forbarmet seg over de svakeste i samfunnet. Testamenteringen av formuen til de fattige skulle for all ettertid gjøre Thomas Angell kjent som byens velgjører, da formuen hans i ettertiden ikke bare holdt liv i fattigstellet, men også på mange måter bygde byen.

Det var i de siste årene av skiftediskusjonene etter Sara Colletts død at Thomas tilsynelatende hadde fått nok av niesens ektemann. I 1761 fikk Thomas reist en ny bygning på hjørnet av Kongens gate og Kjøpmannsgata. Vi vet ikke sikkert hvorfor han valgte å rive den daværende gården. Det kan være at definisjonen på hva et gammelt hus var på denne tiden var annertledes enn i dag, eller at det var oppstått skader på huset. Den nye bygningen ble reist over de eksisterende hvelvkjellerne. Mens de andre rikmannsfamiliene

på denne tiden reiste mektige storgårder, valgte Thomas å reise en enetasjes bygning vendt mot Kjøpmannsgata.

Dette er fra denne tiden vi med større sikkerhet kan ane hvordan bygningen var utformet og hva den inneholdt. Fra prospekter og branntakster vet vi at hovedformen til bygningen var en enetasjes høy gård med saltak og midtark, som sto over en høy grunnmur med hvelvede kjellere. Selv om flere skal ha satt seg imot midtarkshus på grunn av påstått brannfare, var det på denne tiden flere gårder langs Kjøpmannsgata med samme takutforming.⁸⁵ Huset hadde ifølge branntaksten fra 1766 12 kobbhus,⁸⁶ og var angivelig det eneste huset i byen med kobbhus i to høyder over hverandre.⁸⁷ I tillegg til hovedhuset med orientering mot Kjøpmannsgata, skal det mot vest ha ligget en fløy med fire fag vinduer og to kakkelovner.

På hovedhusets fasade ser vi i dag tre fag vinduer på midtarken, og dersom man følger vinduenes logiske plassering ser det ut til å ha vært åtte fag vinduer i første etasje, som totalt gir 11 fag vinduer mot Kjøpmannsgata. Planmessig blir det nevnt at novkassene deler bygningen i fem fasadeparter.⁸⁸ Dette sammen med at vi i prospekt kan se husets hovedinngang på midten av fasaden, kan tyde på at hovedhuset var et midtgangshus, med to rom på hver side av hovedinngangen. I branntaksten fra 1766 nevnes det tre stuer og fem kammer i hovedhuset, samt rom på kvisten, som kan stemme med antakelsene om antall rom mot Kjøpmannsgata, dersom huset også var delt på langs. Vi får samme bekreftelse på antall rom i dødsboet etter Angell, hvor rommene blir satt til: Dagligkammers, to kammer mot Rådhuset, storstue, sal, kjøkken, sengekammers og Tjener Hoff's kammer.⁸⁹

Antakelsen om midtgangshus gir også tilgangen til værelset på kvisten mening, fordi trappene som regel ble plassert i midtgangen. Ellers blir det nevnt at det i hovedhuset også var rom mot begge sidegavlene; om disse rommene ofte var i bruk vet vi ikke. Totalt skal huset i 1766 ha hatt 4 oppadgående skorsteinspiper og i 1787 nevnes det 9 kakkelovner. På eiendommen forøvrig nevnes det å være stórhus med bakerovn, fjøs, stall, vognskjul og kammer til drengen, med en oppadgående skorstein.⁹⁰ Det blir beskrevet at gården besto av et hovedhus og en fløy mot vest.⁹¹ Om alle de nevnte funksjonene befant seg i denne fløyen mot vest eller om de sto som enkeltstående bygninger rundt en gårdsplass, er vi usikre på. I 1787 skal fløyen også ha inneholdt 2 kakkelovner og hatt 4 fag vindu. Begge bygningene var tekket med teglstein hvor hovedhuset ser ut til å ha vært tekt med finere blå glaserte takstein,⁹² som må ha blitt importert fra utlandet.

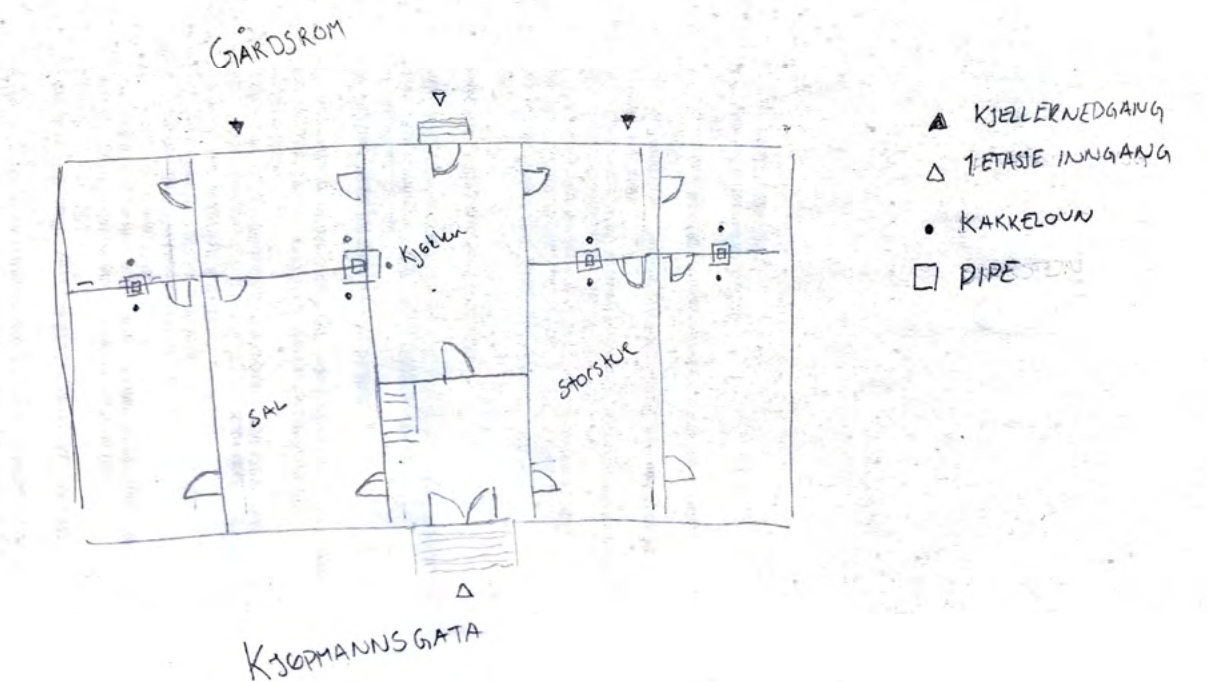
Da boet etter Thomas Angell ble gjennomgått, kan det virke som at takstmennene begynte å bli slitne da de omsider kom til kjellerne.

Med få ord beskrives innholdet i rommene som «nogle kasser med penger».⁹³ Det finnes få beskrivelser av kjellerne fra Thomas Angells tid, men dersom vi ser på verdisetningen i 1787 på 1500 spd kan vi i det minste anta at de var store.⁹⁴ Noen typiske trekk ved hvelvkjellerne fra denne tiden kan vi derimot fastslå. De var som regel laget med naturstein eller tegl med en rektangulær grunnflate, hvor tønnehvelvet var det vanligste. Alle overflater var kalkpusset med gulv av jord eller stein, enten heller eller kuppelstein. Dersom det var snakk om et rom, var inngangen som regel plassert på hvelvets kortsid; stikk-kapper ble brukt dersom åpningen lå på hvelvets langside. I kjellere med to eller flere rom var inngangsrommene som regel mindre enn resten av de hvelvede rommene. Inngangen til kjellerne lå som oftest inne i gårdsrommet, mens hvelvene lå ut mot gatene. Det var vanlig å ha jernlemmer for alle åpninger, både innvendig og utvendig.⁹⁵

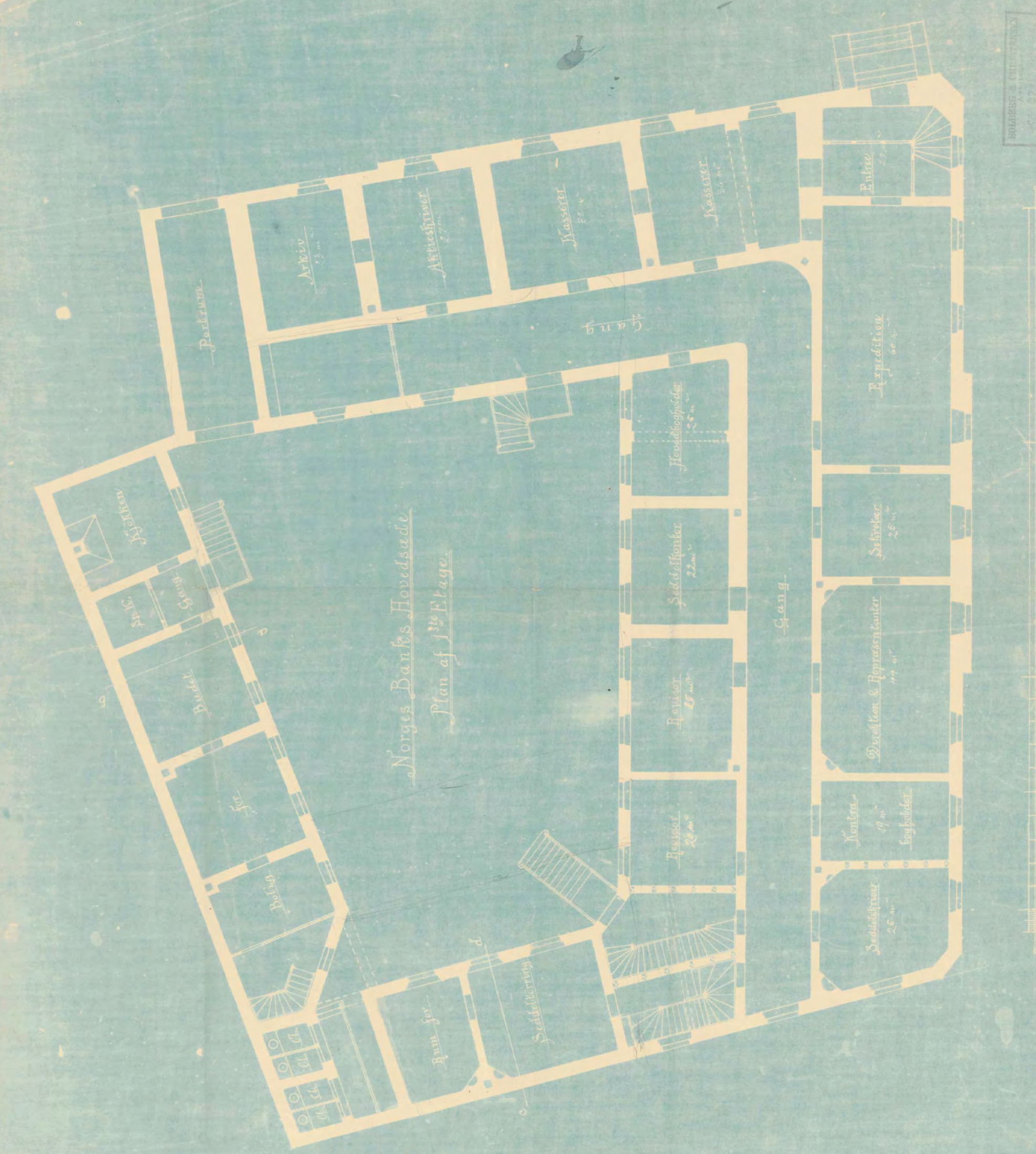
I branntakstprotokollen fra 1787 blir hovedhuset og grunnmuren med kjeller taksert til over 5000 rdl. Dette var i samtiden et meget høyt beløp, så vi kan anta at det var snakk om godt håndverk, dyre materialer og eksklusive eiendeler.

Vi kan på mange måter si at Thomas Angell var en moralsk og lavmælt mann, men i aller høyeste grad også en rik mann, og dette syntes på gården hans. Selv om den ikke kunne sidestilles med gårdene som få år etter hans død tok over denne velformuende delen av byen, var den absolutt en rikmannsgård, som nå skulle gå videre i en ny arvtafers hender. Da testamentet til Thomas Angell omsider ble lagt fram for hele Trondheim gjennom Adresseavisa, ble det klart at det var Angells tjener Morten Simonsen Hoff som arvet rikmannsgården med alt tilhørende.⁹⁶

Høyre:
Basert på oppmåling av de eksisterende hvelvkjellerne i Kongens gate 1, samt prospekter, branntakster og Thomas Angells testament, har vi forsøkt å tegne opp en skisse av hvordan Thomas Angells gård fra 1961 kan ha sett ut i plan.

Figur 2.2.5 Kobberstikk fra 1819 viser Thomas Angells gård. Angell reiste en ny gård i 1961 på tomte familien hadde eid siden 1698 og reiste en ny gård 1761. Stikker viser at bygningen hadde dør sentrert på fasaden og kobbhus i to høyder.

1819 - 1900: Norges Banks første hovedsete

Etter opprettelsen av Norges Bank og valget av Trondheim som bankens hovedsete, leide banken i en periode kontorer i Stiftsgården. De hvelvede kjellerne under gården ble brukt til oppbevaring av Bankens verdier og til selve oppbevaringen brukte de Thomas Angells pengekasse. Banken hadde også fått bruke de hvelvede kjellerne under kongsgården, men da disse også ble brukt som kruttlager, ble de vurdert som dårlig egnet. Man fryktet for at hele pengebeholdningen kunne gå i lufta. I 1818 fikk banken tilbud om å kjøpe gården til H.O. Hornemann på hjørnet av Kongens gate og Kjøpmannsgata for 4000 riksdaler. Etter å ha prutet ned prisen til 3500, kjøpte banken Kongens gate 1 i 1819, et markant verdifall fra da Angell bygde gården.⁹⁹

Huset som før snaue 52 år siden hadde huset Angells bankvirksomhet, skulle nå bli en vaskeekte bank. For utenom de hvelvede kjellerne, den gunstige plasseringen mot de to viktigste gatene i byen, var det kanskje den symbolske verdien til den tidligere eieren og tanken på å få pengekisten hjem som gjorde at Banken havnet akkurat her.

Planen var i begynnelsen å få bankvirksomheten til å fungere innenfor de eksisterende rammene. På denne tiden var det vanlig å engasjere militæret når det var snakk om store offentlige bygningsprosjekter, og ingeniør-løytnant Mandall ble kalt inn for å utbedre situasjonen og sette bygningen i stand. Det var også ønske om å føre opp en ny sidebygning i stein. Over en periode fra 1824 til 1926 vedtok bankens direksjon at Angells gård skulle rives for å føre opp en ny bygning i stein.¹⁰⁰ Mandall reiste fra Trondheim, og oberst-løytnant J.C. Ræder trådte inn som ny byggeleder. I denne prosessen må de ha sett verdien av og kvaliteten til de eksisterende hvelvkjellerne. De ble stående og bestemte i stor grad utformingen av den nye østfløyen.¹⁰¹

Korrespondansen mellom Ræder og direksjonen om den nye bygningen begynte i 1827, men selve oppføringen begynte ikke før i 1829. I Trondheim hadde man den gangen ikke kompetente murmestere til å utføre arbeidet, og da ingen fra Christiania kunne stille seg til disposisjon måtte disse hentes fra Danmark og Tyskland. Ræder ledet bygningsarbeidet fra 1829 til 1830, og i denne perioden skal han ha havnet i krangler med både murerne og direksjonen. Murerne, som ikke fikk tilgang på tegningene fra Ræder, skal ha blitt så frustrert over byggelederen at en av dem angivelig skal ha truet Ræder med øks på stillaset. Når så uenighetene med direksjonen også tilspisset seg, valgte Ræder å tre av fra prosjektet.¹⁰²

Ingen av de originale planene har overlevd til i dag, men vi har derimot meget detaljerte beskrivelser av arbeidet utført av J.C. Ræder i hans forsvarsskrift Nogle Oplysninger, vedkommende

Figur 2.2.6: Plan av første etasje for ombygging tegnet av Solberg og Christensen i 1899-1900. Inngangspartiet i nord ligger mot fasadens østre side. Tegningen er den eneste som viser hvordan J.C. Ræders bankbygning så ut.

den ny Bankbygningens Opførelse i Trondhjem. Skriftet inneholder hans skriftlige intensjoner og beskrivelser av det utførte arbeidet til da. Det kommer fram at han ville bygge en toetasjes teglbygning over de eksisterende kjellerne; han mente dette ville styrke bygningens gode uttrykk og gi ham mulighet til å bruke doriske søyler på fasaden, noe alle bygninger med respekt for seg selv etter hans mening burde ha. Direksjonen ville derimot ikke skille bankarbeiderne i to etasjer, og fordi sølvet hyppig måtte transporteres fra kjellerne ble det slått fast at bygningen kun skulle ha én etasje. De høye murene fra de eksisterende hvelvkjellerne, i kombinasjon med en svært høy første etasje, gjorde at bygningen nærmest tilsvarte to etasjer.¹⁰³

Ræder beskriver også detaljert egne løsninger og legger ofte skylden over på andre dersom man kunne finne feil. Spesielt fundamenteringen viste seg å være vanskelig. Ræder brukte David Gillys bok handbuch der landbaukunst som forsvar for metoden som ble brukt, og som både byens befolkning og murerne kritiserte.¹⁰⁴ Selve materialbruken skulle også bli et problem. Da Ræder ville bruke gråstein i fundamentet, nektet murerne, som mente dette ikke stod i kontrakten deres.¹⁰⁵

Foruten hans ønske om valmet tak inn mot nabogården i vest og forslag til varmluftoppvarming, ble ifølge ham selv alle hans tilføyelser og forslag til forbedringer godkjent for bygging. Bygningen lå tett opp til Trondheims mest innflytelsesrike og velstående miljø i bryggene, og det ble gjort flere valg for brannsikring for å hindre spredning, samt sikring av banken for å hindre at de store verdiene skulle gå tapt. Avslaget på forslaget om valmet tak mot vest var ett av disse valgene, og det ble satt opp en branngravl i tegl. På fasadene var det strengt forbudt med bruk av tre, og alle nedløpsrør og takrenner var laget i kobber.¹⁰⁶ Vinduene stod med liten dybde i fasaden for at rammen skulle brenne opp før de kunne gjøre noen videre skade innvendig. Det ble også montert innvendige jernluker på 18 av 24 vinduer på hovedbygningens fasader. Trondheims borgere hadde også lagt inn en klage hva gjaldt vinduene utforming; de ønsket tynnere vegger rundt åpningene, så det skulle være mer behagelig å se ut. Dette mente Ræder var tøv, i og med at bygningen ikke skulle brukes til å nyte utsikten og at det ellers ville svekke bygningens struktur med tanke på brann. Murerne klarte derimot å legge inn noen avskrådde hjørner i vinduskarmene, noe Ræder godtok siden han var borte fra byggeplassen da de ble oppført.¹⁰⁷

Da Ræder i 1830 pent ba om å få fratse sin posisjon som leder av arbeidet, ble Ole Peter Riis Høegh ansatt på anbefaling av Christian H. Grosch. Det kan se ut til at Ræders plantegninger ble brukt til å fullføre arbeidet, og ut fra det Ræder skriver kan vi med stor sikkerhet si at nordfløyen med fasade sto ferdig da Høegh gikk i gang med ferdigstillingen.¹⁰⁸

Det tok ytterligere to år før bygningen sto ferdig i 1832. Vi kan ut fra bilder og prospekter se de to arkitektenes arbeid komme til uttrykk i bygningens fasader. Nordfasaden var symmetrisk med buet hovedinngang mot nordfasadens østende og en buet portåpning på fasadens vestende. På midten av fasaden er det en svakt fremtrukket risalitt toppet med en fronton som forenes med taket. Det er til sammen 5 udekorerte midtposthengsløde vinduer mot nord, hvorav tre er plassert på risalitten og de resterende på hver sin side av framspringet. Risalitten har horisontale striper/fuger og fasadeflaten ellers er glattpusset. Grunnmuren er tildekket med det Ræder selv kaller «Baurisk Værk», altså imitert kvadersten, som over åpningene til kjellerne er mer forseggjorte.

Østfasaden har likt preg som nordfasaden med en midtstilt svakt framspringende risalitt med de samme horisontale linjene. Også her er resten av fasaden glattpusset med ni midtposthengsløde vinduer symmetrisk fordelt. Risalitten krones ikke her med en fronton, men med et dekorativt parapetliknende oppbygg. Det er spesielt valget av dette oppbygget som skiller fasadene fra hverandre som verk av to arkitekter. Vinkelbygningens tak er tekket med teglstein og det kommer fram i branntakster fra 1837, 1858 og 1893 at denne første hovedbygningen hadde fem kobbhus mot gårdsrommet.¹⁰⁹

Inne i bygningen var de fleste rommene i nordfløyen hvelvet og pusset, mens det i østfløyen kun var gangen og et rom mot gårdsplassen i nord som var hvelvet. Ellers i østfløyen var rommene pusset med flatt tak og profilerte lister. Hovedkonstruksjonen var 2 til 4 stens tykke yttervegger og skillevegger på 1 ½ til 4 sten. Inne i gårdsplassen sto det en vannkum. Hele eiendommen hadde, foruten hovedvinkelbygningen, to fløyer, en i sør og en i vest med yttervegger på 1 ½ til 2 stens mur. De to fløyene var enetasjes bygninger med kjellere. Kjelleren i sør sies å være en bjelkekjeller. Fløyen mot vest ser ut til å ha vært tenkt som bolig og i branntakstene fra 1893 til 1929 kalles denne bygningen «vaanebygning». Branntaksten i 1837 nevner fem små kobbhus i blick i denne fløyen; disse nevnes ikke videre. Ifølge branntaksten fra 1893 var etasjeskillene innpussede jernbjelker.

Begge de to fløyene må ha endret seg mye mellom branntaksteen i 1858 og 1893; de har i løpet av denne perioden blitt en etasje høyere. Fløyen i sør huset i 1893 seddeltrykkeriet i sin andre etasje, kjelleren var da blitt hvelvet og taket tekket med skifer. På vestfløyen var taket i 1893 tekket med bølgeblikk, og det nevnes både hvelvet kjeller og bjelkekjeller. Om dette er en forandring eller om den alltid har vært slik kan vi ikke si sikkert ut fra branntakstene. I branntaksten fra 1893 nevnes det at bygningen er sammenhengende innvendig, avdelt med store jerndører. Dette er første gang det nevnes at vestfløyen også kan nås innvendig fra sørfløyen. Denne sammenkoblingen skjedde trolig i sammenheng

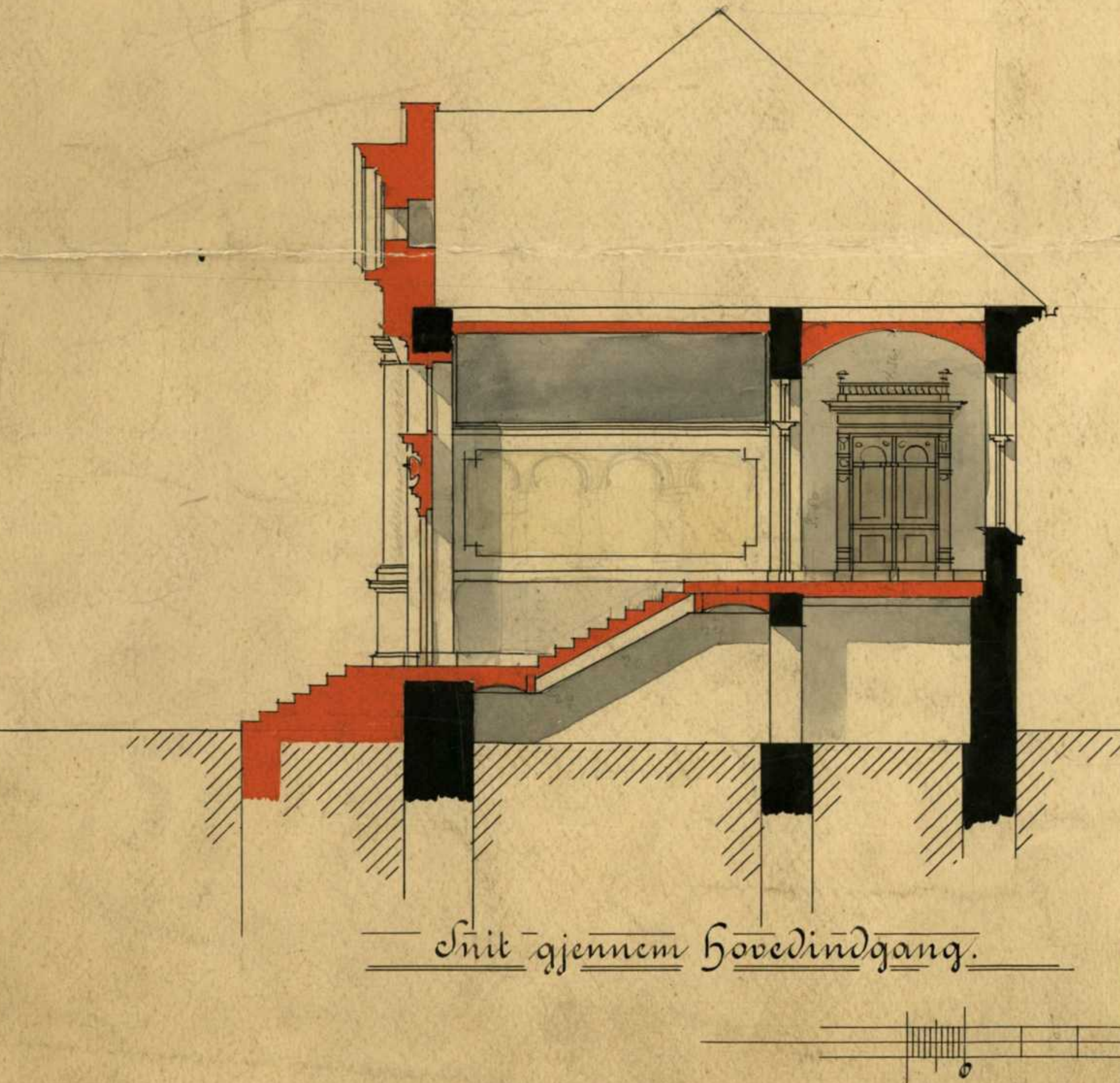
med byggingen av fløyenes andre etasjer.

På denne tiden var det kun kirker og teatre som hadde bruksspesifikke rom, og som hadde visse funksjonskrav knyttet til seg. De resterende offentlige bygningene hadde større fokus på tilskueren enn på brukeren, og ble i plan ofte utformet etter prinsippene til de rike borgerhjem. Heller enn å vise hva bygningen var gjennom program og romkrav, ble dette vist gjennom det ytres symbolske betydning.¹¹⁰

Om bygningens uttrykk skrev Ræder «At Stilen i den nye Bankbygningens Architechtur burde være den, som passede sig for et smagfuldt decoreret Fængsel; det er, det hele Ydre burde utdrikke Styrke, Fasthed og Høytidelighed.»¹¹¹ Disse siste ordene var typiske for tiden banken ble bygget. Dette var generasjonen av frigjørere og nasjonalromantikere. De skulle mane til tillit i folket og til den selvstendige stat. Dette var en institusjon som i aller høyeste grad ønsket å ose stabilitet og trygghet og for 1814-generasjonen var klassisismens nøkterne og stramme uttrykk perfekt for en bank som skulle symbolisere et stabilt, trygt og sterkt pengevesen.¹¹²

Figur 2.2.7: Norges Banks første hovedsete i Kongens gate 1 oppført i 1832. Opprinnelig hadde bygningen inngang hjørnet mellom Kongens gate og Kjøpmannsgata.

1899-1900 Norges Bank bygges om

I 1899-1900 gikk bygningen gjennom en omfattende ombygging. Dette skjedde i kjølvannet av hovedsetets flytting til Kristiania. Det var kanskje ment som et lite plaster på såret, eller så ønsket de kanskje å inngå et kompromiss med den nøkterne institusjonen og datidens forbilder innen dekor. Til prosjektet ble arkitektduoen Lars Solberg og Johan Christensen hyret inn til arbeidet, og deres tegninger gir et innblikk i hvordan bygningen så ut før og etter ombyggingen. Vi vet ikke om Solberg og Christensen gjorde en oppmåling eller om de brukte eksisterende tegningsgrunnlag i arbeidet med bygningen. Men sammen med branntakster og bilder har vi et godt utgangspunkt for å se hvilke forandringer som ble gjort.

Utvendig ble bygningen forandret fra å være et «vakkert dekorert fengsel» til et nyklassistisk rødt tegltempel. Taket ble tekket med skifer framfor den røde tegltaksteinen, og vinkelbygningen trakk rødfargen ned på fasaden med tegl i sikk-sakk forbandt i den nye forblendingen. Grunnmuren ble nå delvis gjemt bak forblendingen og oppleves mindre, kanskje for å lette uttrykket til denne høytidelige borg. Fasadene mot øst og nord ble gjort høyere; dette og forblendingstykkelsen gjorde at de også måtte heve taket noe. Frontonen ble gjort større, og det kan virke som om Solberg og Christensen leste Ræders beskrivelser før de startet arbeidet, siden den midtstilte hovedinngangen ble prydet med søyler av den doriske orden. Ved å flytte inngangspartiet til midt på risalitten endret de drastisk på det symmetriske uttrykket til bygningen, og det kan nå se ut som de har gjort portåpningen mindre for å skape et hierarki i fasaden og å framheve viktigheten til inngangen. Det kan også tenkes at Kongens Gate og Kjøpmannsgata hadde byttet om på sine posisjoner i samfunnet. Mens den tidligere inngangen i større grad henvendte seg mot Kjøpmannsgata og makten der, henvendte den nye bygningen seg urokkelig mot Kongens gate. Vinduene på hovedbygningen ble byttet ut med avrundede vinduer, åpningene ble dekorert med større mørkere steiner over buen med en framtrødende nøkkelstein, og ellers i fasaden ser vi nå en behersket bruk av profiler og annen dekor. Nå ble også østfasadens risalitt kronet med en fronton som fører seg til taket. I Frontonen ble det plassert tre vinduer, og det er fristende å kjenne på assosiasjoner til Thomas Angells gård og midtark.

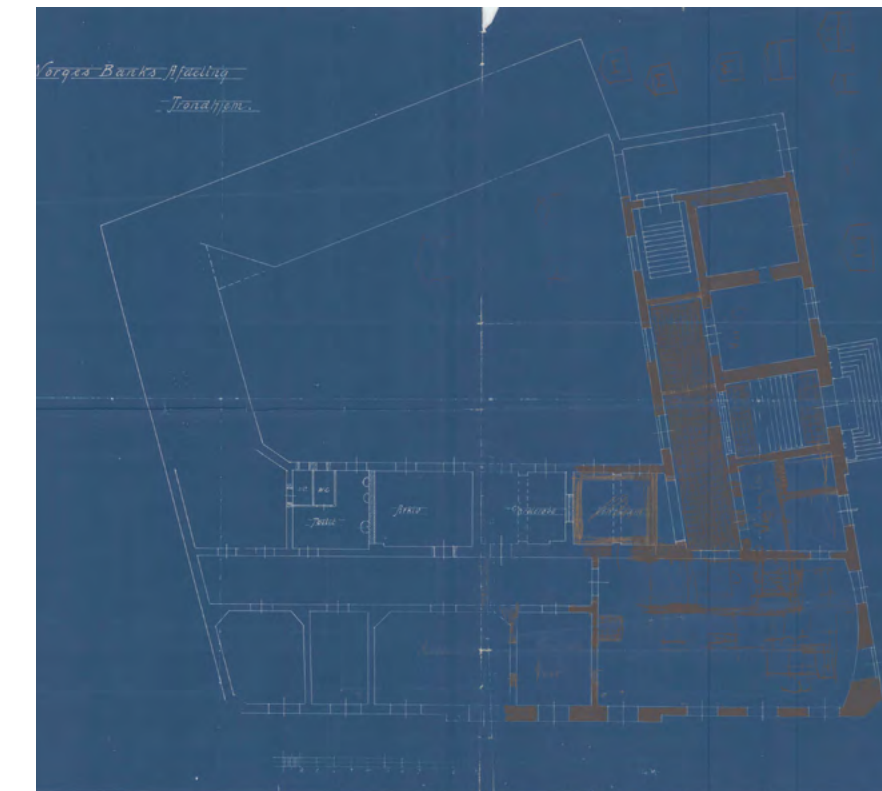
Det ble også gjort forandringer innvendig, men hovedkonstruksjonen ser ikke ut til å forandre seg særlig, med unntak av takkonstruksjonen. Der hvor hovedinngangen lå med en «liten» entré, ble nå flere rom slått sammen til en mektig banksal på hjørnet mot Kongens gate og Kjøpmannsgata. Denne banksalen skulle fungere som utvidet ekspedisjon. I denne forbindelsen fjernet de hvelvene både i den lange korridoren og i de hvelvede værelsene i resten av nordfløyen. Kun hvelvet i portrommet blir

Figur 2.2.8 Snitt gjennom det nye inngangspartiet tegnet av Solberg og Christensen i 1899-1900.

stående. Et nytt hvelv blir satt opp i den nye entréen og gir de besøkende en verdig velkomst. Hvelvet i østfløyens værelser mot gårdsrommet nevnes ikke å bli fjernet.

Fløyen i syd er den som øyensynlig har forandret seg minst fra siste forandring på 1800-tallet; den skulle heller ikke bli forandret stort videre under bankens ledelse og inneholdt seddeltrykkeri fram til 1907.¹¹³ Vestfløyen forandret seg heller ikke mye rommessig. Den brukes stadig som vaktmesterbolig, og blir omtalt i branntakstene som «vaanebygning». Kjellerne her ble brukt som metallverksted og maskinrom i 1901, men dette nevnes ikke videre i branntakstene.¹¹⁴

Det må ha skjedd mange forandringer med tanke på infrastrukturen i perioden 1858 til 1893, da de i 1893 kan melde at de blant annet har fått vann og kloakk. Oppvarmingen går fra jernkakklovner de første årene til de i tidsrommet 1858-93 la inn et fyrrum under sørfløyen med varmesylindere som bankdirektøren kan forsikre er fullstendig brannsikre.¹¹⁵

Figur 2.2.9 Plan av første etasje etter ombygging tegnet av Solberg og Christensen i 1899-1900. Inngangspartiet er sentrert på nordfasaden og banksalen er utvidet.

Figur 2.2.10: Bilde av fasaden i 1924. Bygningen har fått nytt uttrykk etter ombyggingen i 1899-1900.

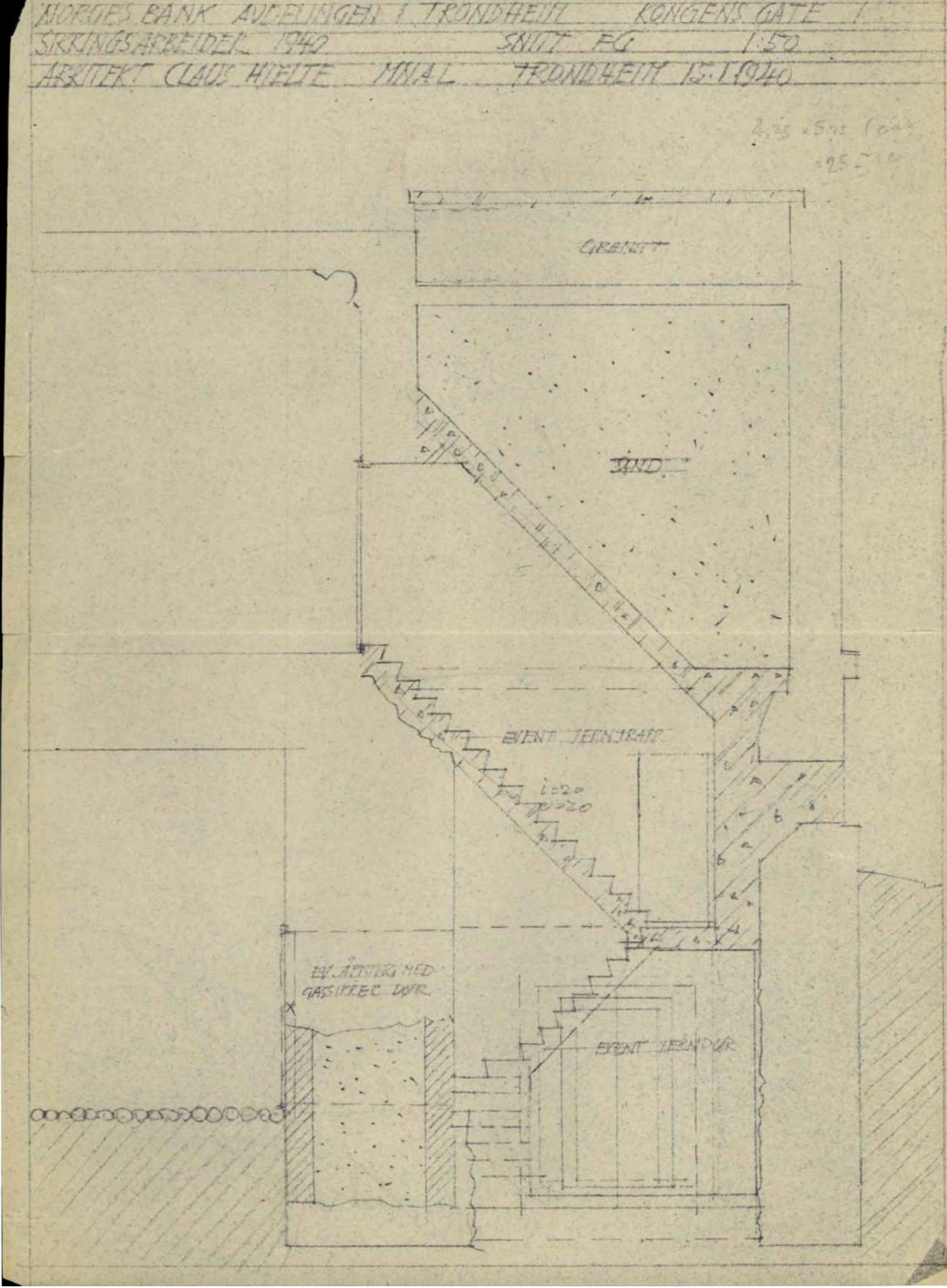
Figur 2.2.11: Seddeltrykkeriet i 2. etj i sørfløyen i 1900.

Figur 2.2.12: Ekspedisjonsrom i banksalen ca. 1900. Bildet er tatt fra utsiden av ekspedisjonsskranken. Langs veggen på venstre side står sofaer, til publikums benyttelse på hver side av en dør. Sentralt står ekspedisjonsskranken som innerst har glass og gitterluker. Taket har gipsrosetter og utskårne lister. Ned fra rosettene henger lamper med mønstrede glasskupper. Bak skranken er kontorplasser for de ansatte. Det er store skrivepult og kontorstoler.

Figur 2.2.13: Maskinrom i krysshvelvkjeller under vestfløyen

Figur 2.2.14: Tegning tilhørende byggsøknad om sikring av hovedhvelvet østfløyen, januar 1940. I forbindelse med sikringen skjøt banken seg igjennom veggen inn mot de gamle Angellkjellerne

1900 – 1993: Norges Bank som avdelingskontor

Fra hovedombyggingen og resten av bankens opphold i bygningen, gjøres det forskjellige ombygginger og bruksendringer. I 1916 endres oppvarmingen til å bli et sentralvarmeanlegg med radiatorer, med plassering i østfløyens kjeller. I 1932/33 søkes det om å installere et pengehvelv, «hovedhvelvet», med tilgang fra banksalen.¹¹⁶ Pengehvelvet hadde stor panserdør og metallplater på veggene. I 1936 etablerte banken et nytt skillemyntkontor i nordfløyens østre ende mot portrommet, i tilknytning til et pansret pengehvelv og et lite lager ut mot Kongens gate.¹¹⁷ Norges kronjuveler skal angivelig ha befunnet seg i dette lageret under andre verdenskrig uten å bli oppdaget av tyskerne.¹¹⁸

I april 1940 ble det søkt om å få bygge nok et pengehvelv i to etasjer under «hovedhvelvet». Her hadde det tidligere vært venteværelse i tilknytning til ekspedisjonen i banksalen. Søknaden ble innvilget, og store mengder sand, granitt og armert betong ble brukt i arbeidet for å sikre for gass, bombing og tyveri.¹¹⁹ I denne sammenhengen ble det gjort et skår inn til de gamle Angellske hvelvkjellerne. Under krigen ble også et av rommene i de gamle hvelvkjellerne på hjørnet av Vår Frue strete og Kjøpmannsgata sikret med store mengder forskalet armert betong. Rommet ble brukt blant annet av Det sivile luftvern under krigen, og en liten rømningsvei ut i gårdsrommet ble anlagt.¹²⁰

I 1969 søkes det om å endre første etasje i vestfløyen til kontorer. Dette blir godkjent og utført innen 3 år. På samme tegninger ser vi også etablerte eller ønskede toaletter i østfløyen.¹²¹ Med bilens essensielle plass i folks hverdag blir det i 1975 søkt om å få etablere carport.¹²² Vaktmesterboligen ser ut til å forsvinne fra bygningen etter 1981, hvor det blir søkt om å flytte kantinen fra 1. etasje i sørfløyen til 2. etasje i vestfløyen.¹²³

Mot slutten av 1900-tallet ble det gjort forberedelser for at banken skulle få flytte inn i lokaler med funksjonstilpassede rom for virksomheten. Den generelle bygårdsutformingen hadde over tid vist seg ugunstig for en moderne bank, og i 1993 flyttet de ut.¹²⁴ Banken ga bygningen og eiendommen i gave til Trondheim kommune, med et ønske om at bygningen skal være åpent for publikum.¹²⁵

Figur 2.2.15: Norges Banks avdeling Trondheim, interiør skillemyntavdelingen. Langs en lang skranke med glassvinduer er arbeidsplasser for funksjonærer. Ved arbeidsplassene er det vektter. I bakgrunnen ser man en hvelvdør og et stripete forheng. På forsiden av skranken står noen krakker og en søppelbøtte som er til publikums benyttigelse. Gulvet har rutete fliser.

Figur 2.2.17: Ekspedisjonsrom i banksalen, året er ukjent. Detaljeringen rundt vinduer og dører, samt brystningspanel er fjernet. Himlingen har også mistet rosettene. Det eneste som er bevart er stukkaturen.

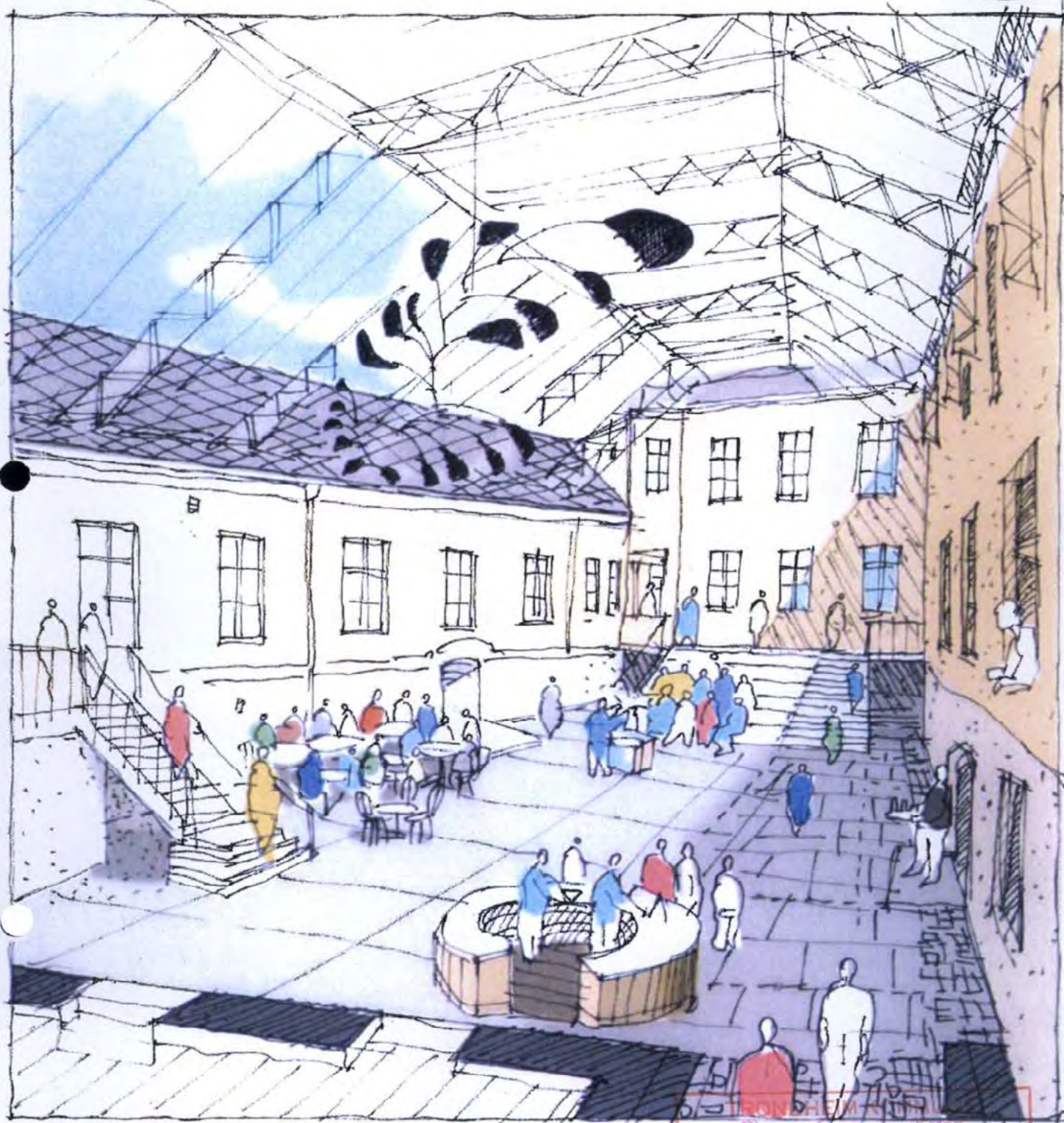

Figur 2.2.16: Bilde med tittel "Frigitte fanger og det sivile luftvern", og er tatt utenfor Norges Bank på frigjøringsdagen 1945. På porten står det "Det sivile luftvern sentralkommando" som holdt til i en av banken kjellerne under krigen

Figur 2.2.18: Bilde av mann med sixpence for vestfasaden i gårdsrommet. Dette er et av svært få bilder som dokumenterer gårdsrommet. År ukjent.

E2

Plan- og bygningssektoren

Saksbeh.:	Kopi til:
26 SEPT. 2005	
Saksnr.:	Dokumentnr.:
Videres. til:	Arkivkode:
	Lj. off. §:

FORPROSJEKT

ILLUSTRASJONER 09.03.2005

VITENSENTERET:
KONGENS GATE 1

PERSPEKTIV GÅRDROM
09.03.2005

EGGEN ARKITEKTER AS
HAVSTEIN VESTRE 70 21 TRONDHEIM

1993 - idag: Trondheim Kommune og Vitensenteret

Banken hadde nok lenge hatt et ønske om å flytte fra bygningen; kanskje var dette grunnen til at den generelle standarden på bygningens overflate bare var middels god. Bilder fra 90-tallet viser en bygning hvor publikumsarealene, som banksalen, i noen grad er vedlikeholdt, mens det i bankens private arealer ikke er påkostet særlig mye. Maling flasser og gips dekker vegger og himling.

Da Trondheim kommune overtok bygningen i 1993 var det få planer om hva bygningen skulle brukes til. Det ble søkt om midlertidig bruksendring fra kontorer til lesesaler,¹²⁶ men det var først i 1997 at det igjen ble gjort større endringer i bygningen. I 1997 flyttet Vitensenteret inn i Kongens gate 1, og i samarbeid med Eggen arkitekter og byantikvaren ble det utført et større tilpassings- og rengjøringsprosjekt. Fasadene endres ikke annet enn ny puss og fargesetting av fasaden mot Vår Frue

Når arbeidet med bruksendringen går i gang, er det noen hensyn som må ligge til grunn. Det kommer fram i byggesøknader at alle forslag med tanke på tekniske og arbeidsforholdskrav ble godkjent i løpet av kort tid. Dette gjelder ventilasjon, tekniske rom på loftet i østfløyen, luftkvalitet med luftinntak i Vår frue strete, og luftavkast på østfløyens tak mot gårdsplassen, varmetilførsel med vannbåren varme og tilgjengelighet med løfteplattform i gårdsrommet.¹²⁷ Brann skal hindres ved hjelp av et omfattende brannvarslingsystem, og med den endrede bruken ble det også stilt krav om utbredte rømningsveier. Bygningen har nå to rømningsveier mot Kongens gate, og etablerer tre brannceller fra hjørnene av fløyene ned mot gårdsrommet.

I de nye planene beholdes de eksisterende romstrukturene og toalett plasseringene. Videre i byggesaken forklarer de at de har som intensjon å rengjøre bygningens indre for å eksponere de «originale» overflatene. Med «originale» regner vi med de mener overflater fra ombyggingen i 1899/1900 i nord- og østfløy, og fra 1858-93 i vestfløyen. Når de må sette inn nye dører, velger de profiler og speil tilpasset det eksisterende i områder hvor dette er hensiktsmessig.¹²⁸

I 2005 søkes det til Trondheim kommune om å få legge glasstak over gårdsplassen for å likestille adkomsten for funksjonsnedsatte og funksjonsfriske personer, og for å få mer plass under tak. Dette forslaget blir avvist da søknaden ikke var komplett.¹²⁹

Det siste store tilskuddet til bygningsmassen kom i 2013 med Planetariet i gårdsrommet. I forbindelse med byggingen ble det gjort en utgravning i deler av gårdsplassen, i prosessen kom det da fram flere kulturlag og det ble gjort funn av stående heller i en bue som man tror har vært en del av Thomas Angells hage.¹³⁰

Under hele Vitensenterets opphold i Kongens gate 1 har de gjort mindre og større tilpasninger til eget bruk, men de har forsøkt kun å gjøre reversible grep. Fordi bygningen har svært høy antikvarisk verdi har de jobbet med dyktige folk når endringer har blitt gjort, herunder mindre skillevegger eller større installasjoner som hemser. De har også utført noen restaureringsprosjekter og da spesielt åpningen av den nordre nedgangen til Angellkjellerne og seddelloftet i andre etasje i sørfløyen.

Fra eiendommens unnfangelse og fram til i dag har en rekke personligheter vært innom eierlisten, men noen fellestrekk har de hatt. De var embetsmenn, kjøpmenn, bankmenn og vitenskapens menn og kvinner, alle var de viktige for byens utvikling og alle var de viktige for eiendommen.

Bilde av interiør bankdirektørens tidligere kontor i østfløyen. tatt på befaring på midten av 90-tallet. Veggene er malt i en sterk rosa farge og gamle fløydører er malt hvite med et mørkere parti i speilet. Foto: Frode Willmann, ca. 1997

Venstre: Bilde av sørfasaden ut mot Vår Frue Strete tatt på befaring på midten av 90-tallet. Fasaden har en sterk gul farge og vinduene er i tilsynelatende dårlig stand. Foto: Frode Willmann, ca 1997

Høyre: Bilde av seddelloftet i østfløy tatt på befaring på midten av 90-tallet. Det kan se ut som at banken brukte rommet som lager og har i liten grad vedlikeholdt det. Foto: Frode Willmann, ca 1997

Venstre: Bilde av restaureringsarbeid i banksalen gjort i forbindelse med åpningen av Vitensenteret. Foto: Frode Willmann, ca 1997

Høyre: Bilde av fløydør malt i tre farger og svært panserdør inn til gammelt pengehvelv

Figur 2.2.18: Tegning i forbindelse med Eggen Arkitekters forslag fra 2005 om å legge glasstak over gårdsrommet

Avslutning

Vi kan nå besvare den første av hovedproblemstillingene for oppgaven:

Hvordan hadde det seg at et så innflytelsesrikt menneske og en så viktig institusjon havnet akkurat her, og hvordan har deres posisjoner i samfunnet kommet fram i bygningens uttrykk?

Dette innflytelsesrike mennesket Thomas Angell og denne viktige institusjonen Norges Bank, hvorfor havnet de her og hvordan kan vi finne igjen deres unike posisjon i bygningen i dag?

Dersom vi ser tilbake på historien om Trondheim fra 1600-tallet og fram til i dag, er det handel, industri og vitenskap som står igjen som grunnsteinene i Trondheims utvikling, og da spesielt handel. Handelen som utviklet seg i denne byen etter reformasjonen hadde sitt hjerte i bryggene og Kjøpmannsgata. Det var de rike innvandrerne som la sitt monopol på den tredelte eksporten, og dette monopolet bygde de ved å kjøpe opp bryggene så de bokstavelig talt filtrerte alt som kom inn og dro ut av byen. Thomas Angell havnet her fordi han var en velformuende participant og forvalter av handelshuset Angell, og tomtene langs Kjøpmannsgata viste hans posisjon. Vi kan også underbygge hans valg ved å peke på rådhuset og nærheten til den verdslige og åndelige kongemakt i Kongens gate, gaten hvor de offisielle institusjonene valgte å ligge, og som lenge og på mange vis var byens torg.

Hvordan kommer så Angell og hans posisjon til uttrykk i bygningen? Fra Angells tid er det kun kjellerne som står igjen, men disse kjellerne kan i like stor grad som et hus vise til Thomas Angells gode navn og rikdom. Det var ikke hvem som helst som kunne ta seg råd til et slikt kjellerkompleks og de typiske kuppelsteinene i gulvet, krysshvelvene og dimensjonene vitner om en velstående mann. Det er også fristende å vise til likhetene mellom prospektet av Thomas Angells gård og Norges Banks nåværende fasade mot Kjøpmannsgata, og kanskje si at Solberg og Christensen lot seg inspirere av denne rike gavmilde mannen.

Vedrørende bankbygningens nåværende uttrykk kan vi ellers nevne historismen og datidens tanker om den offisielle arkitektur. Vi har nevnt de store ordene til Ræder og 1814-generasjonen og den nesten fraværende tanken på programspesifikke rom. Institusjonen kommer så til uttrykk hovedsakelig i dens ansikt utad til folket, de doriske søylene som skulle symbolisere noe, og hvelvede buer over innganger og vinduer som skulle symbolisere noe annet. Denne symbolikken, som bankens første menn tenkte og skrev om bygningen, viser til at den faktisk var en bank, tanker vi kan regne med ombyggerne selv bet seg merke i og fortsatt respekterte. Vi kan også trekke fram smådetaljer som de store

panserdørene, «Olsenbanden-lignende» småhvelv, fester etter jernluker og jernlukene som fortsatt er å se på seddelloftet. I det store og hele er det fasadene, tyngden og symbolikken som uten tvil viser at dette var en bankbygning. I tillegg kommer selvsagt det faktum at det står «Norges Bank» over inngangspartiet.

Hva angår bankens valg av tomt, er det fristende å konkludere med at banken havnet her av samme grunn som Thomas Angell, altså nærheten til den øverste klassen og det ledende miljøet i byen. Dersom noe skulle vedtas, ble det gjort av Domkirkesognets og Rådhusets embetsmenn. Og disse var ofte de samme som Kjøpmannsgatas grossister.

Vi vil nå gå videre til kapittel to i oppgaven som omhandler Kongens gate 1 i nåtid.

Høyre:
Figur 2.2.19: 17. mai feiring utenfor Kongens gate 1 i 1908. Bildet er tatt fra omtrent samme sted som figur 2.2.1, kun med omtrent 18 års mellomrom. Mye har skjedd siden da. Kongens gate 1 har gått gjennom en sombygging og fasadens uttrykk er i stor grad endret. I tillegg har murgården til høyre for Norges Bank blitt revet til fordel for Frimurertogen. Musikkpaviljongen er det eneste som fortsatt er likt.

3. NÅTID

[...] Vi har jo hatt en situasjon hvor den gang oppmålinger var obligatorisk og relativt rimelig, når jeg var fersk antikvar på 70-tallet, så var jo det å måle opp hus manuelt, det var jo plankekjøring og barnelærdom, kan vi si. Og tidligere så dokumenterte vi mye, og så daterte vi veldig lite, og nå har vi kommet opp i en utvikling nå etter 2010 at vi daterer atskillig mer, men så har vi faktisk sluttet å dokumentere. Og skal vi høste ny kunnskap så er det akkurat i kombinasjonen av datering og dokumentasjon at vi kan bygge grunnlag for videre forskning og utviklingen av norsk trebyggingstradisjon.

- Kjell Andresen, Riksantikvaren³¹

Oppmåling av en vindusåpning i de gamle hvelvkjellerne fra Thomas Angelis gård. Foto: Ane Sofie Kjelland

3.1 Oppmåling

Bygningen i Kongens gate 1 oppleves nok ikke like ruvende og mektig i dag som det den gjorde da den ble oppført i 1832. Men den har fortsatt en ærverdig tyngde som vises både i de små detaljene og i den store helheten.

Dette kapitlet er resultatet av vår registrering og analyse av den eksisterende bygningen, både når det gjelder bygningsarkeologi og verdivurdering. Det beskriver hvordan vi gikk fram under oppmålingen, og videre tegningene oppmålingen resulterte i. I tillegg gir vi utdypende beskrivelser av spor, funn og detaljer, og til slutt presenterer vi vår vurdering av verdiene i Kongens gate 1.

Oppmåling

Før vi begynte prosessen, skrev vi ut enkle eksisterende planer som vi deretter nummererte for å kunne gå metodisk fra rom til rom og fra etasje til etasje i oppmålingsarbeidet. Planen var å måle opp første etasje, så kjeller og til slutt andre etasje. Denne planen måtte vi til tider avvike fra på grunn av besøkende i bygningen på dagtid. Systemet ble etter hvert å følge planen til det var for mange i utstillingen, deretter flytte oss til kjellerne eller rom som sto ubrukt, og så gå opp i utstillingen igjen når det ikke lenger var like stort press.

Vi registrerte alle rom på papir, og skrev dagrapporter med rombeskrivelser, vanskelighetsgrad og generelle observasjoner. På grunn av størrelsen på bygningen hadde vi ikke plass til mange rom i 1:50 på et A3 ark, så en viktig del av arbeidet i denne fasen ble å fortløpende tegne inn oppmålingene i CAD. Dette gjorde det også lettere å enkelt kunne gjøre endringer dersom vi oppdaget feil eller mangler.

I begynnelsen tok vi både horisontale og vertikale mål av rommene, men vi innså fort at dette kom til å ta for lang tid. Vi valgte derfor å fortløpende måle alle rommene i plan, før vi satte oss ned og avgjorde hvilke snitt som var særlig viktige. Vi satt til slutt sammen målene innvendig med mål av fasadene mot gater og gårdsrom.

For å få med skjevheter i plan og snitt, arbeidet vi konsekvent med nullinjer, og krysslaseren ble et uvurderlig verktøy. På grunn av den begrensede tiden vi hadde til rådighet, hadde vi ikke mulighet til å måle skjevheter i veggene vertikalt. Man kan derimot anta visse skjevheter i veggene der veggene ikke opptre gjennomgående i snitt, men er forskjøvet i forhold til hverandre.

Dette ser vi spesielt i vestfløyen.

Man vil se en viss vertikal skjevhet i snittene, der veggene fra første og andre etasje ikke framtrer som gjennomgående vegger, men er forskjøvet litt i forhold til hverandre.

Detaljene valgte vi å vente med å registrere til etter at hovedmålene til bygningen var registrert. Vi gjorde dette for å forsikre oss om at vi hadde nok tid. Detaljoppmålingen gikk også fortere etter hvert som vi hadde vinduer, fordi vi da hadde fått en forståelse av detaljenes logikk og kunne bruke denne logikken på resten av vinduene. Det samme gjelder også dører.

Vi har registrert de dørene og vinduene i bygningen vi ser på som essensielle. Noen er tatt med fordi de er viktige for verdien av bygningen, og andre fordi vi måtte ha dem til snitt-tegningene. De dørene og vinduene som er satt inn i nyere tid, men som i stor grad er kopier av eldre versjoner, har vi ikke målt opp i detalj. I stedet har vi gått ut fra at hovedmålene er dimensjonert med utgangspunkt i det vi definerer som «originalen».

Enkelte mål har vi dessverre ikke hatt tilgang til; dette gjelder da spesielt det som skjer på tak og høyt oppe på fasader, som for eksempel gesims, skifer, avtrekksrør, piper og takbord. Denne informasjonen har vi telt oss fram til eller resonnert oss frem til ved å se på til bygningsdetaljene rundt, liknende eksempler fra andre bygninger, gamle tegninger eller tegninger fra bilder. I de tilfellene vi ikke har hatt mulighet til å foreta egne mål, oppgis dette ved tegningene.

I alle registreringsoppmålinger vil det være en risiko for å gjøre feil. Vi har også valgt oss et relativt gammelt hus, som på mange måter har beveget seg opp gjennom årene. Skjevheter i veggene som skyldes hvordan man legger tegl kan fort gjøre at mål ikke går opp i hverandre.

Vi har hele tiden, så godt det lar seg gjøre, forsøkt å ta alle mål i ca. samme høyde. I noen rom har det vært enkelt, mens det i andre rom har vært umulig på grunn av større installasjoner. Når vi opererer i mm, kan valgene vi gjør når vi runder opp eller ned, fort summere til en forskjell på noen cm når rommet er ferdig oppmålt. Mennesker kan også rett og slett gjøre måtefeil, og muntlig kommunikasjon kan eksempelvis fort føre til at en tier blir til en nier.

Vi har valgt å ikke måle opp de største midlertidige konstruksjonene som Vitensenteret har satt inn, men de vil være stiple inn i tegningene for å gi en følelse av plassen de tar.

Vi var ellers så heldige at vi fikk full tilgang til huset. Mål som vi oppdaget at mangler eller som kan ha vært feil, har derfor vært enkle å dobbeltsjekke. Spesielt i den ekstraordinære situasjonen vi plutselig havnet i nå i mars, har muligheten til å få være i bygningen vært uvurderlig.

Oppmålingstegninger inkludert i kapitlet:

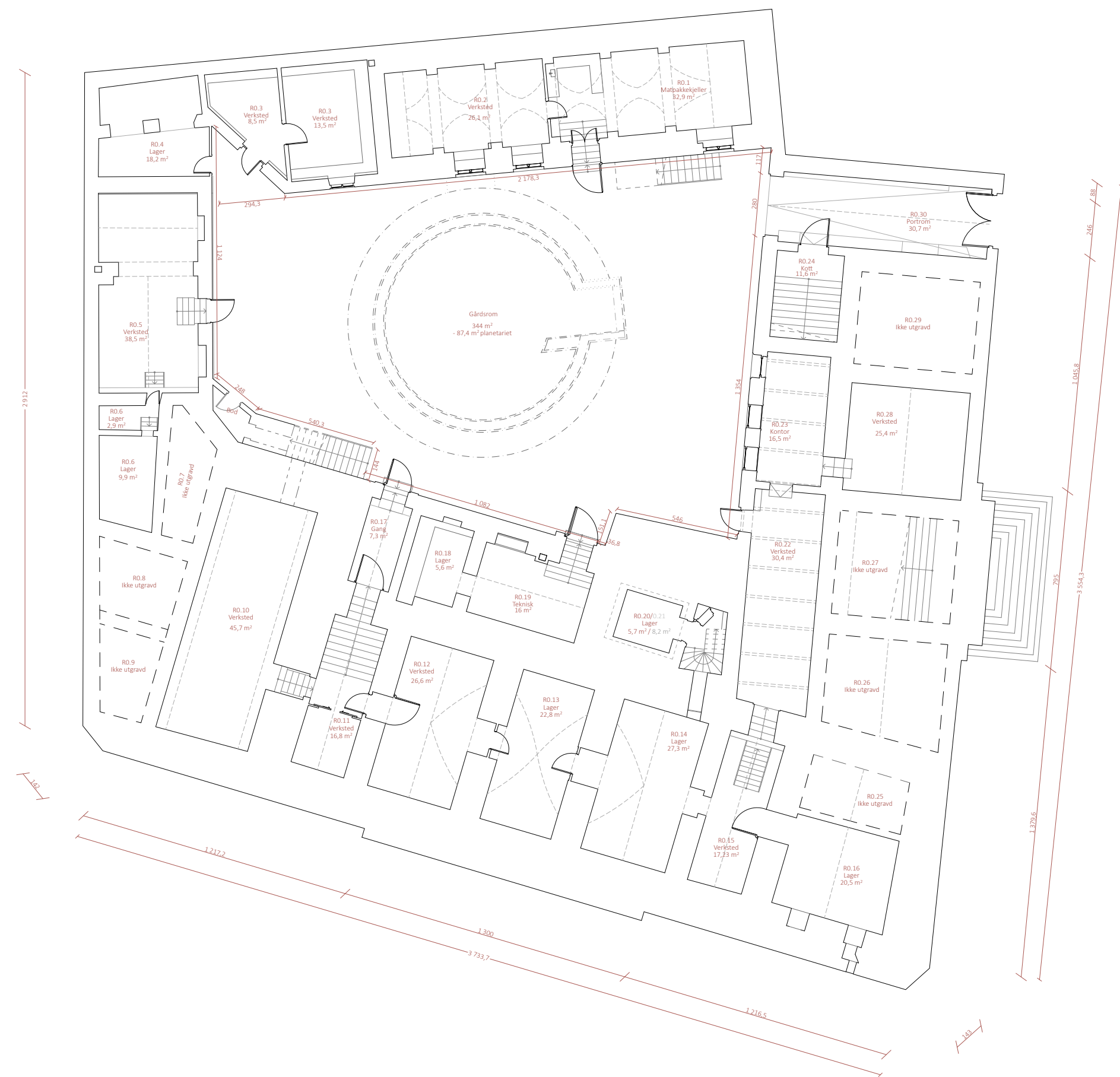
- Plan Kjeller 1:200
- Plan 1 etasje 1:200
- Plan 2. etasje 1:200

- Fasade Nord 1:200
- Fasade Øst 1:200
- Fasade Sør 1:200

- Langsnitt AA 1:200
- Langsnitt BB 1:200
- Langsnitt CC 1:200
- Langsnitt DD 1:200
- Langsnitt D'D' 1:200
- Tverrsnitt EE 1:200
- Tverrsnitt FF 1:200
- Tverrsnitt GG 1:200
- Tverrsnitt HH 1:200

- Dør- og vindusskjema med detaljer i ulik skala

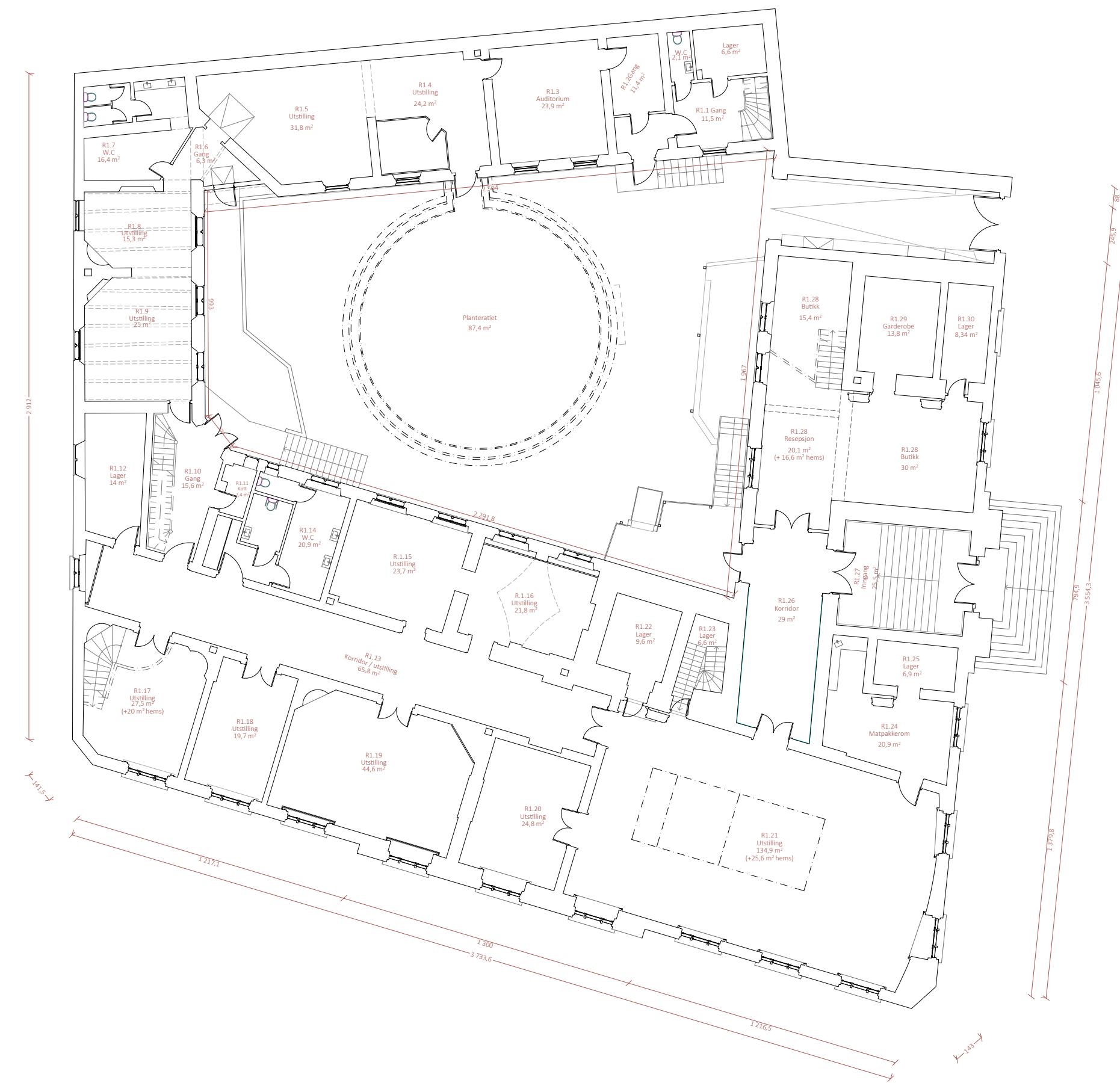
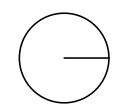
For ordens skyld har valgt å ikke inkludere alle mål i tegningene i boka. Detaljerte oppmålingstegninger vil være tilgjengelige i større skala i vedleggshäfte 2 dersom det er ønskelig å plote/printe. Oppriss og snitt av fra 3D-scannen av stukkaturen i banksalen er også inkludert i vedleggshäfte

Plan kjeller M = 1:200

Vi har valgt å først presentere kjellerplanet. Første etasje hviler på kjellerne og ruver mellom 2 og 3 meter over bakken. Alle kjellerne har inngang fra gårdsrommet og ligger i ulike nivåer under bakken. Disse nivåene vil vi gå nærmere inn på senere i kapitlet.

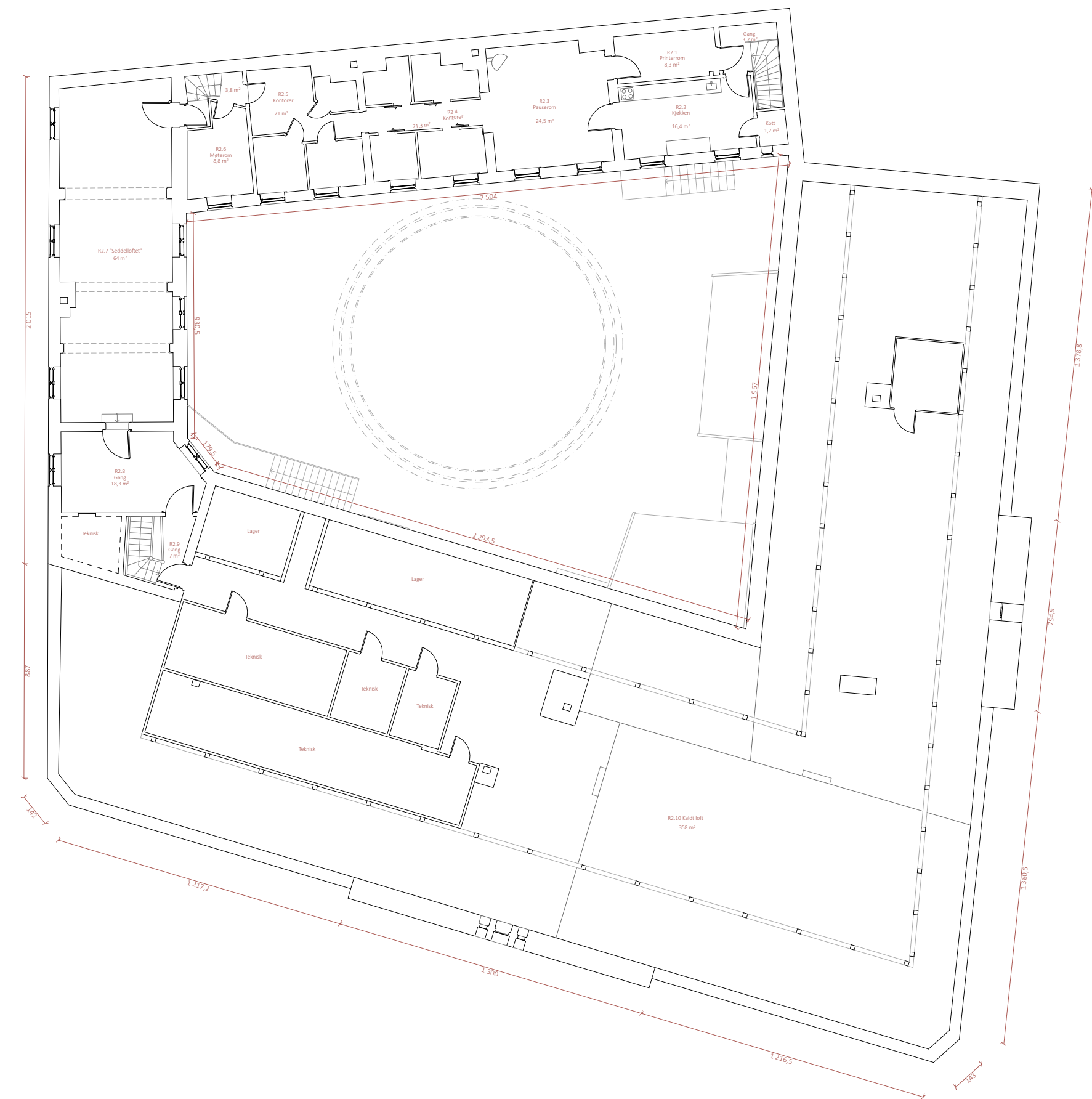
- Snittstreker og oppriss
- Bjelker og hvelv
- Midlertidige konstruksjoner
- Ikke tilgjengelig
- Rømningsvei fra R0.10 installert under krigen

Plan 1. etasje M = 1:200

- Snittstreker og oppriss
- Bjelker og hvelv
- Midlertidige konstruksjoner

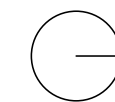

Plan 2. etasje M = 1:200

Loftet over nord- og østfløyen ligger i samme plan som andre etasje i sør- og vestfløyen. På grunn av begrenset tid valgte vi å ikke måle opp loftet. Tegningen er basert på målene fra underetasjen, eksisterende tegningsgrunnlag og antall sperrer.

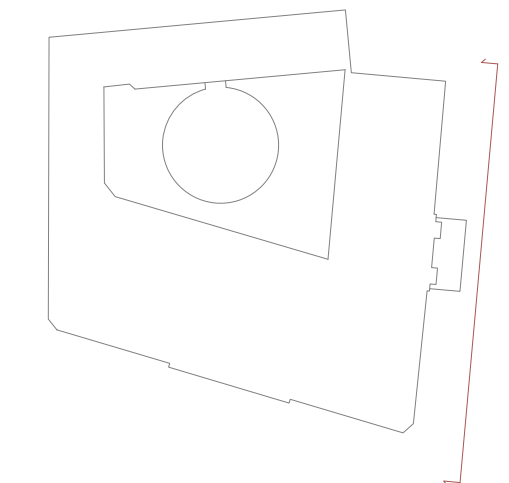
- Snittstreker og oppriss
- - - - - Bjelker og hvelv
- · - · - Midlertidige konstruksjoner
- - - - - Ikke tilgjengelig

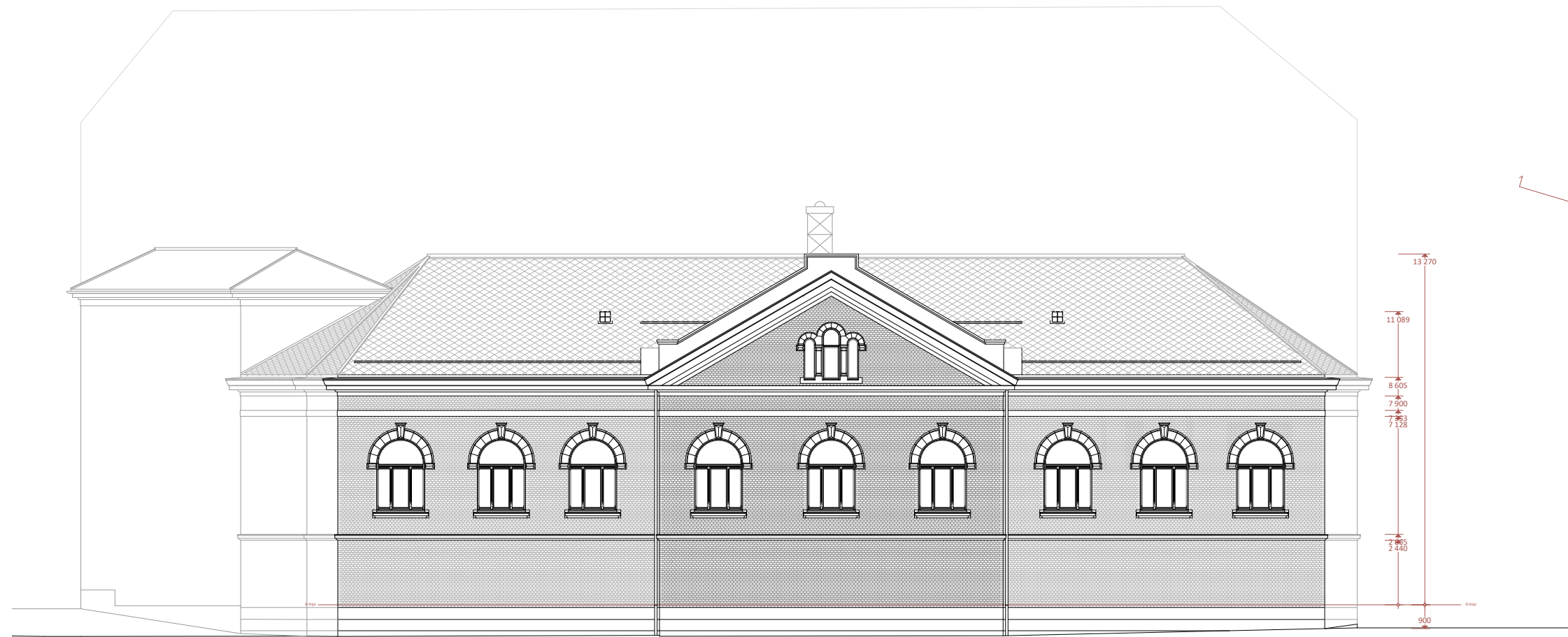

Fasade nord M = 1:200

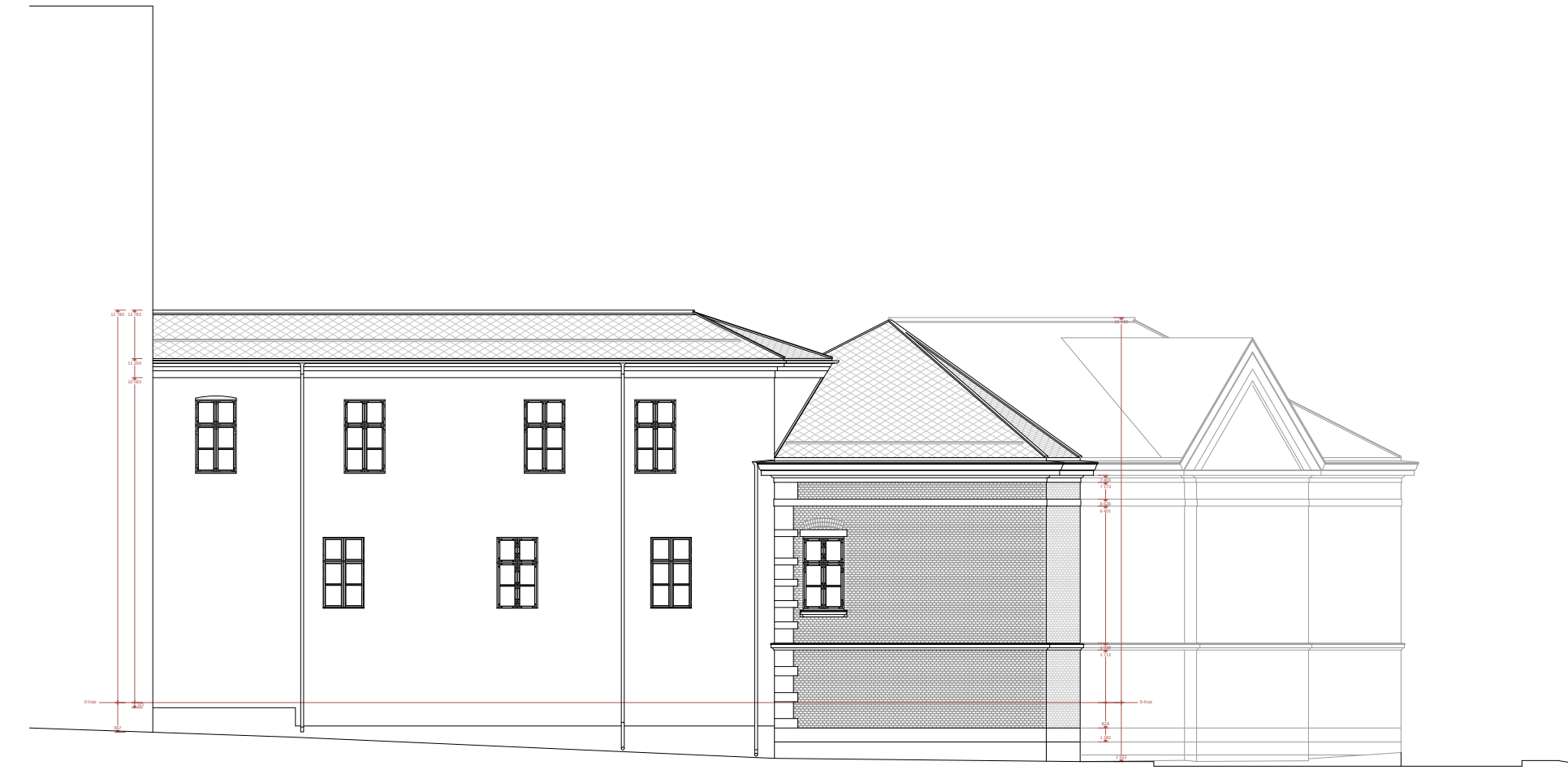
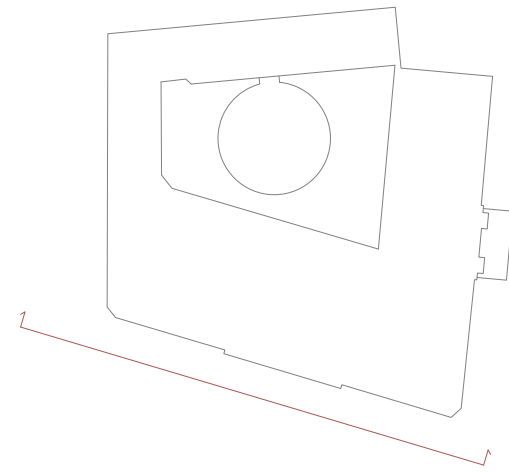
Fasadene var det siste som ble målt, og er i stor grad basert på våre plantegninger og eksisterende tegningsgrunnlag av fasaden. Oppmålingen skjedde i løpet av vinteren og det var ikke trygt å sette opp stiger. Øvre deler av risalitten og gesimsene ble kun målt med lasermåler etter beste evne og kan derfor ha høy unøyaktighet. Teglsteinens rigide mønster ble imidlertid et godt hjelpemiddel for å plassere de ulike detaljene.

Høydene på mønet, på nabobygninger og fall i terrenget er basert på høydedata fra kart på Trondheim Kommunes nettsider.

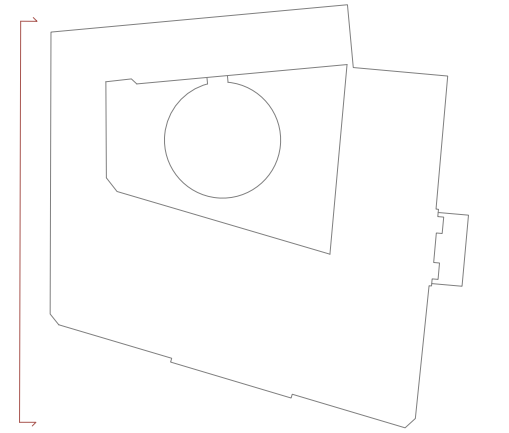

Fasade øst M = 1:200

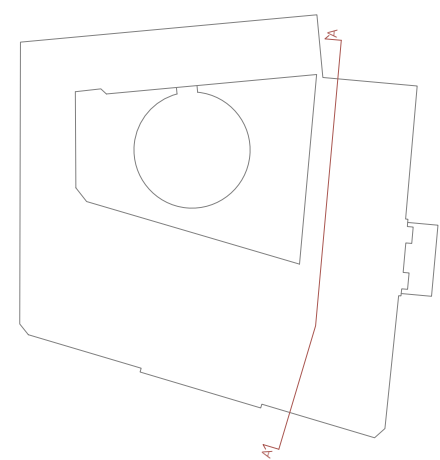
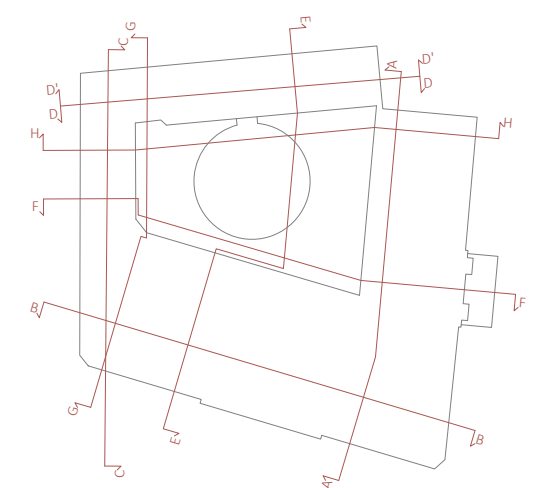
Fasade sør M = 1:200

Langsnitt AA gjennom nordfløyen M = 1:200

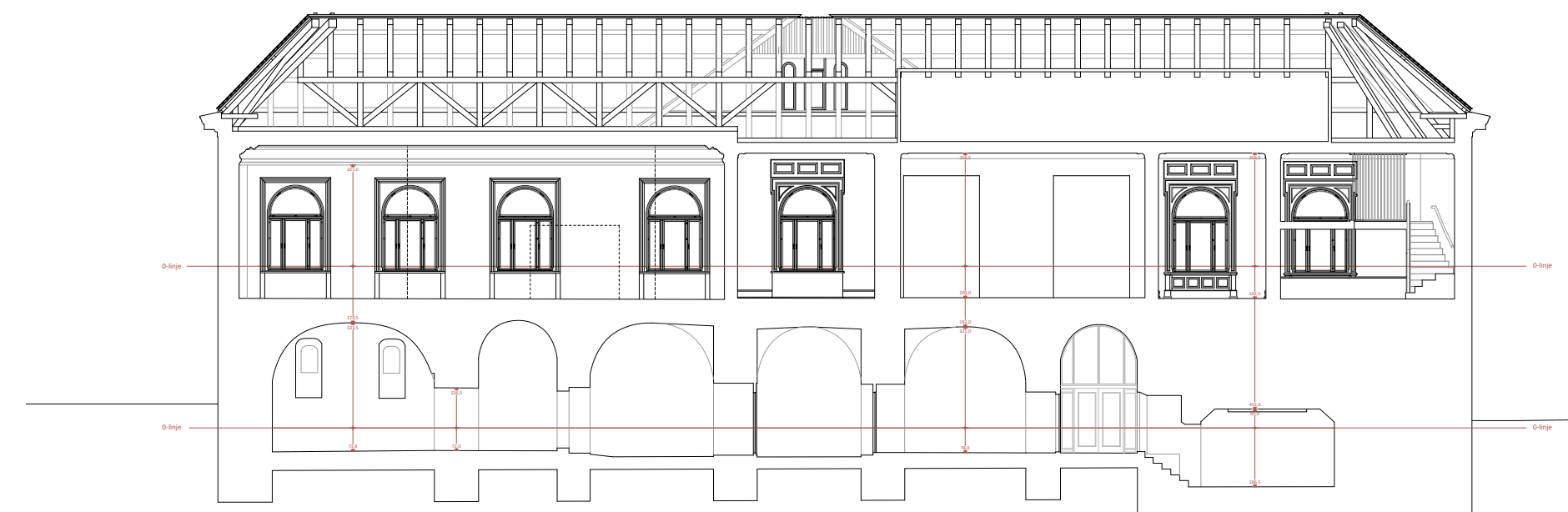
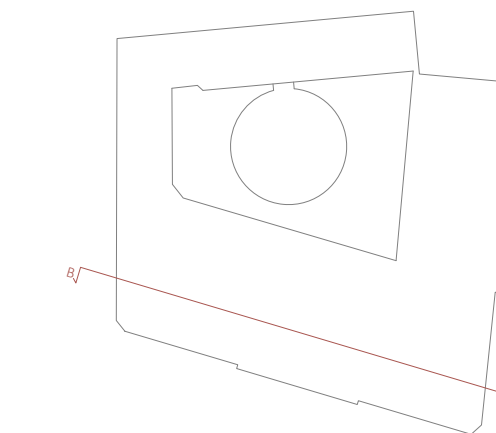
Bygningens fire fløyer rammer inn et stort gårdsrom. Hver enkelt fløy er unik i utforming, nivåer og detaljer. Vi syntes derfor det var viktig å legge mye arbeid i snittegningene. For å få med all informasjon vi synes er viktig har vi langsnitt gjennom hver enkelt fløy, samt tverrsnitt som inkluderer hver av de fire fasadene i gårdsrommet.

Da det allerede er mye informasjon i oppmålingsplanene, har vi valgt å ikke inkludere snittlinjene i disse. Vi legger heller ved en figur ved hver snittegning som viser hvor snittet er tatt. Figuren under fremhever dette poenget.

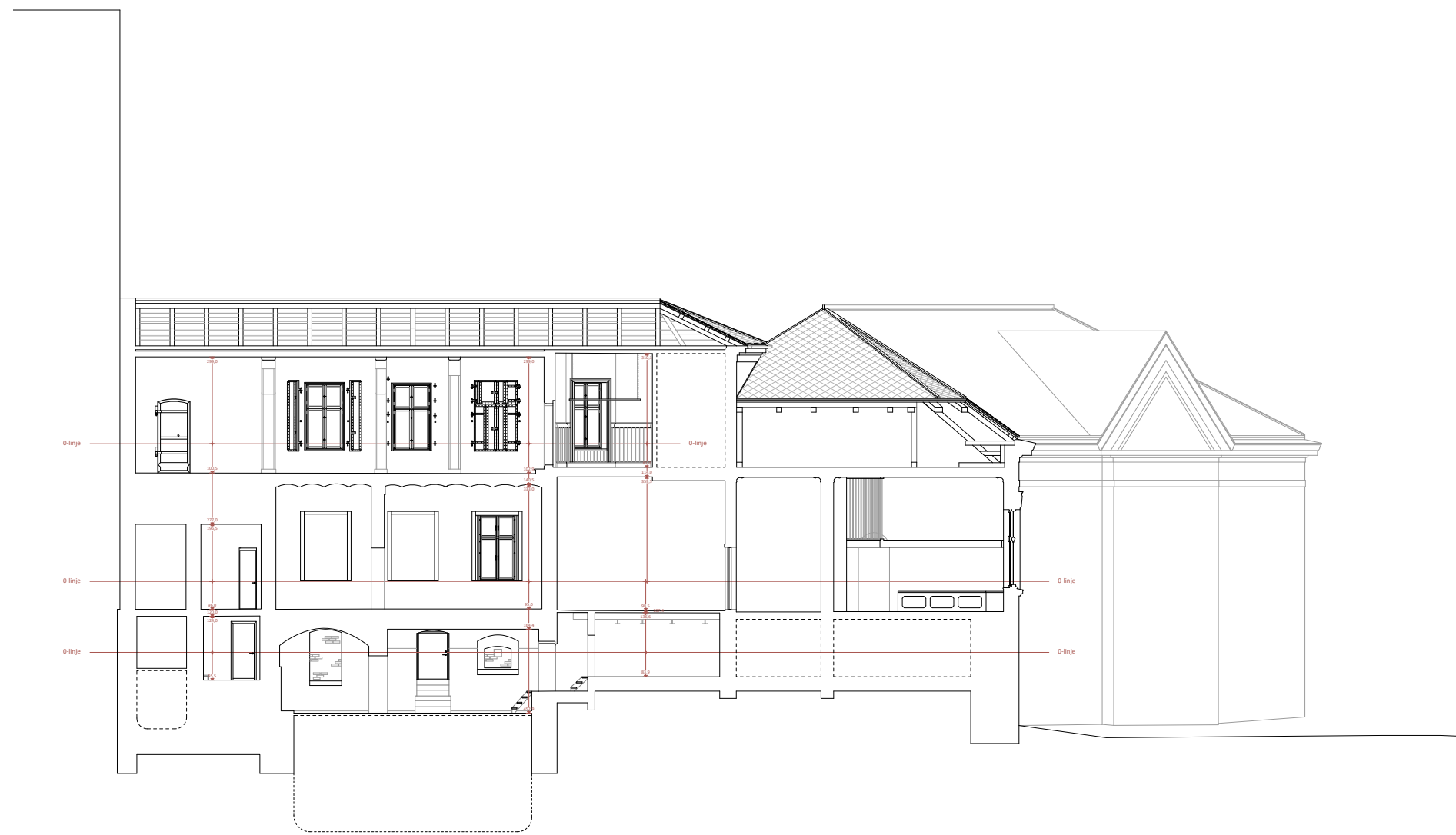

- Snittstreker og oppriss
- - - - - Midlertidige konstruksjoner

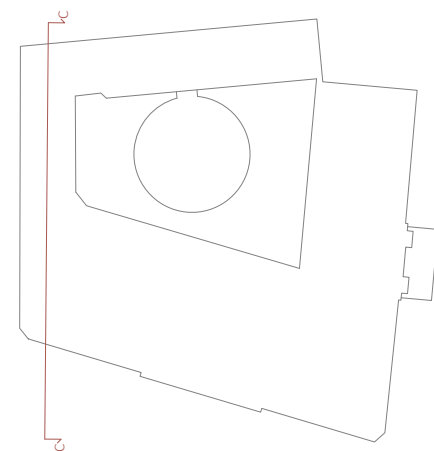
Langsnitt BB gjennom østfløyen M = 1:200

- Snittstreker og oppriss
- - - - - Midlertidige konstruksjoner

Langsnitt CC gjennom sørfløyen M = 1:200

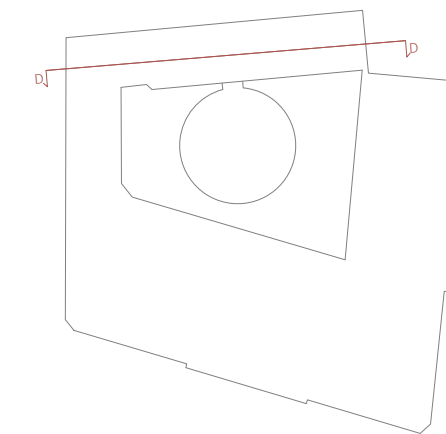

Snittstreker og oppriss

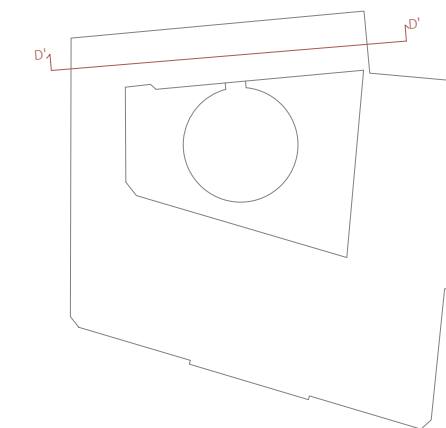

Langsnitt DD gjennom østfløyen M = 1:200

Langsnitt DD ble målt opp i registreringsfasen av oppgaven. Utover i prosjekteringsfasen skjønnte vi at dette snittet ikke ville fortelle noe om endringene vi gjorde i fløyen. Vi valgte derfor å lage en ekstra snittegning hvor vi snudde retningen og kaller denne langsnitt D'D'.

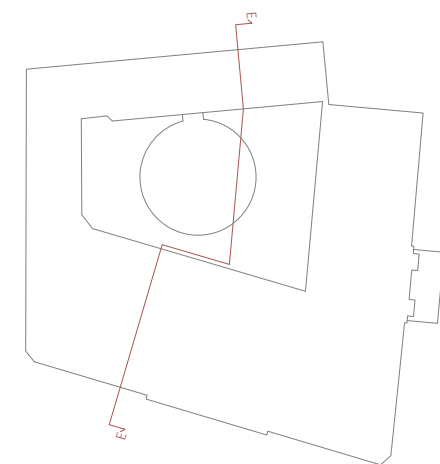

Langsnitt D'D' gjennom østfløyen M = 1:200

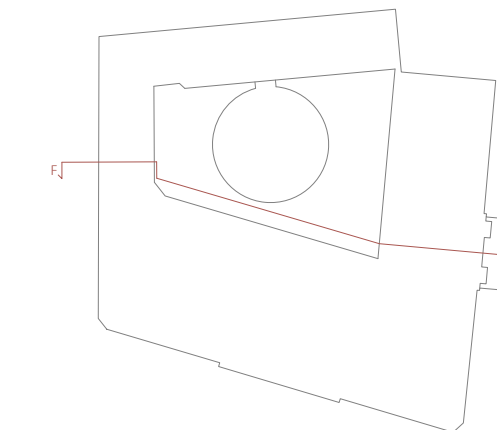
Snittstreker og oppriss

Tverrsnitt EE med nordfløyens indre fasade
M = 1:200

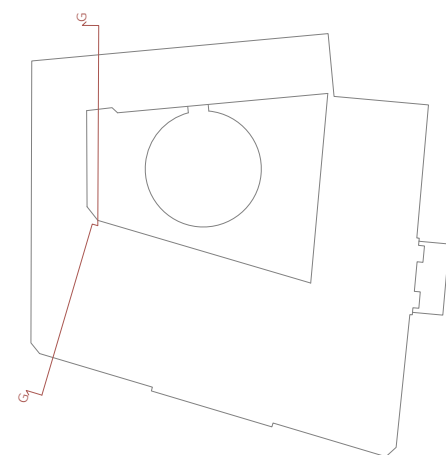
————— Snittstreker og oppriss
 - - - - - Midlertidige konstruksjoner

Tverrsnitt FF med østfløyens indre fasade
M = 1:200

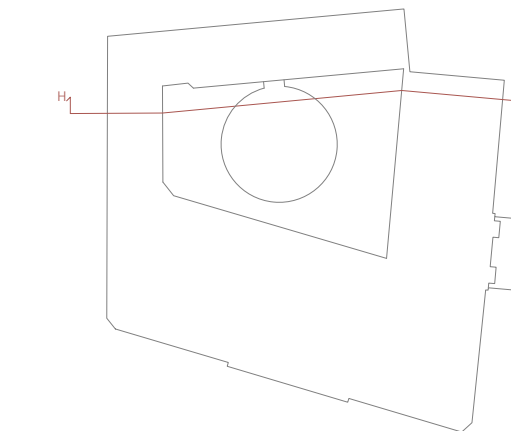
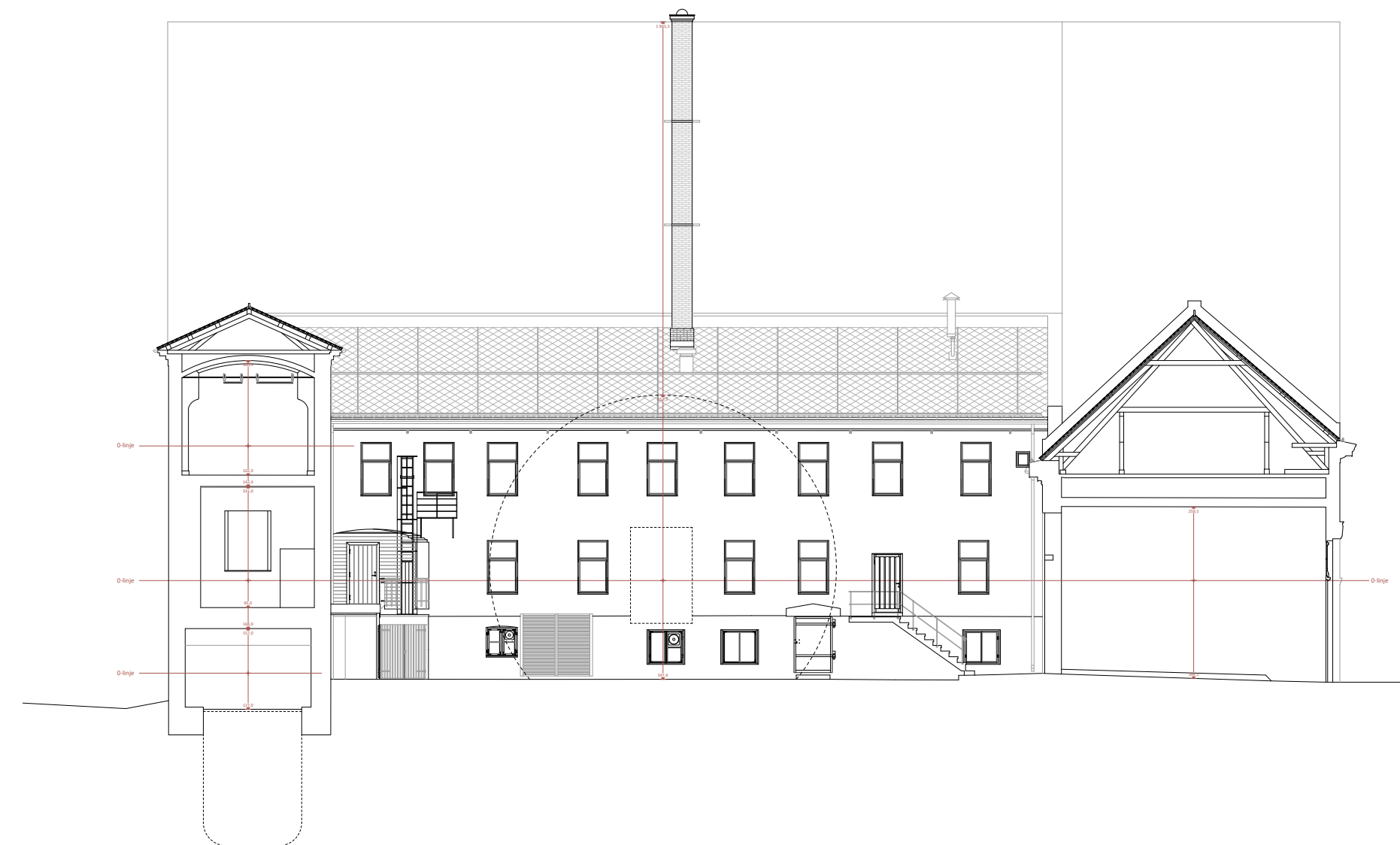
————— Snittstreker og oppriss
 - - - - - Ikke tilgjengelig

Tverrsnitt GG med sørfløyens indre fasade
M = 1:200

————— Snittstreker og oppriss

Tverrsnitt HH med vestfløyens indre fasade
M = 1:200

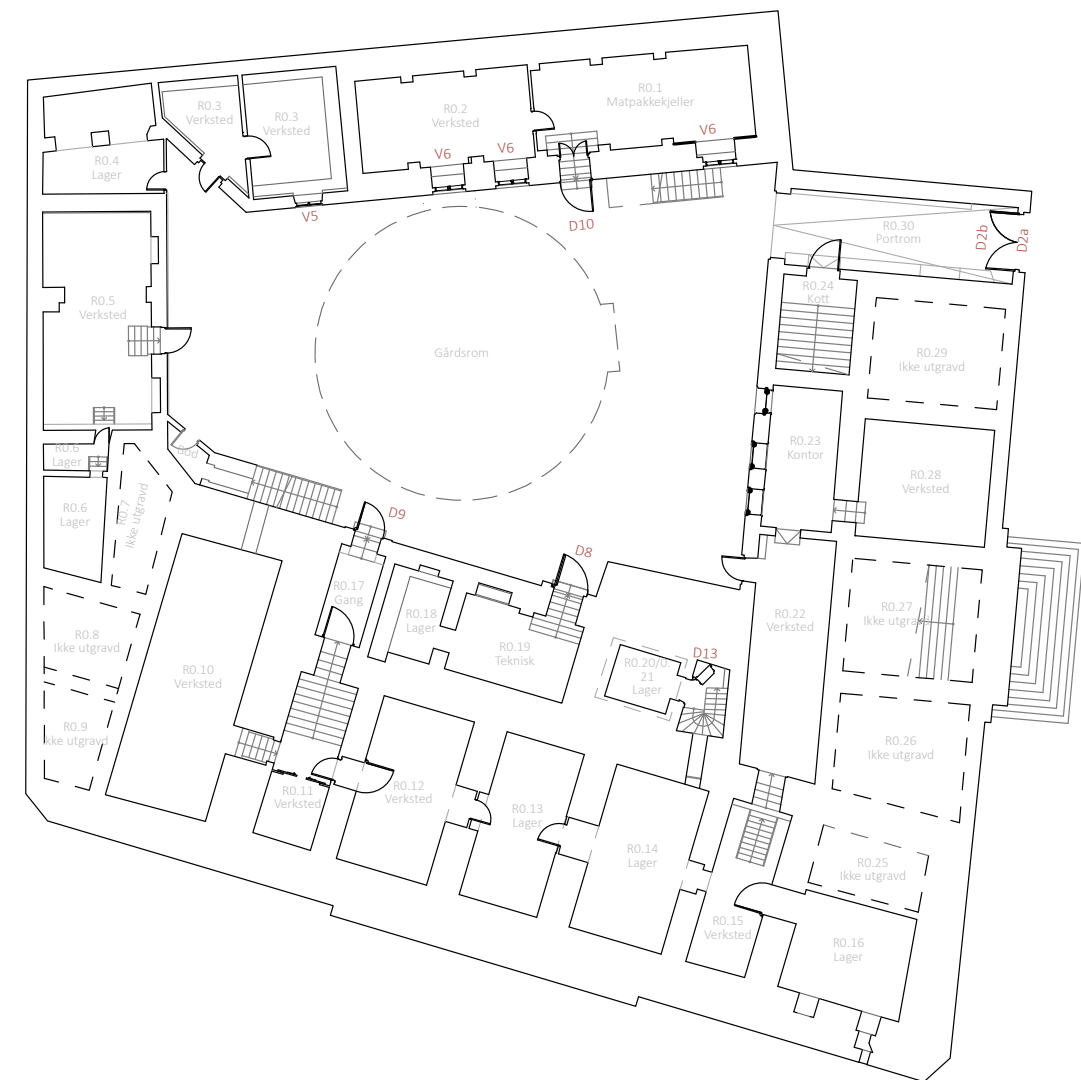
————— Snittstreker og oppriss

- - - - - Ikke tilgjengelig

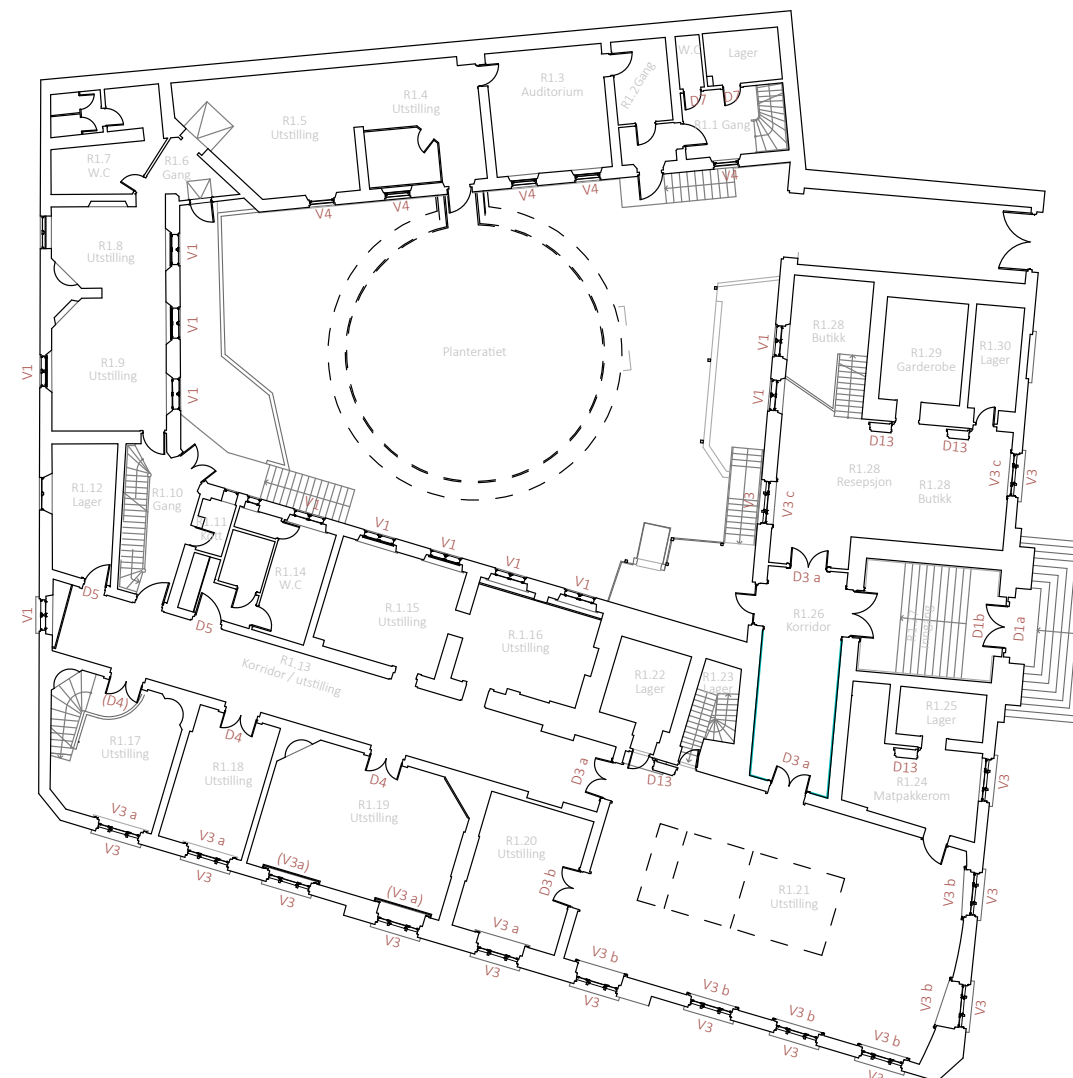
Detaljer

Kongens gate 1 har et bredt utvalg av dører og vinduer, og til oppgaven har vi valgt ut et knippe av de mener er betydningsfulle. Til høyre har vi laget skjemaer som viser nummering av dørene (D#) og vinduene (V#) i hvert plan. Nummereringen ble satt mens vi målte opp, og er derfor ikke i stigende rekkefølge.

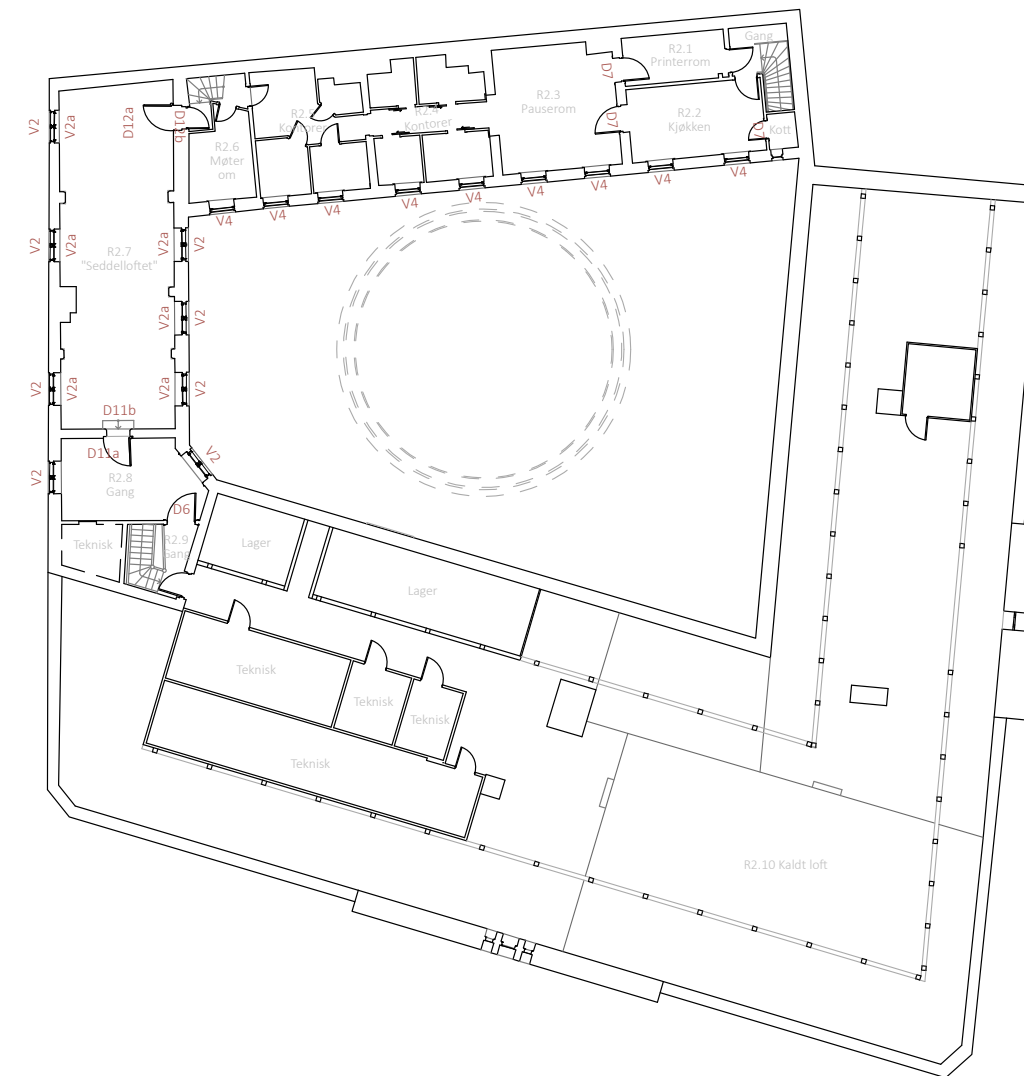
De fleste av dørene og vinduene er detaljert målt opp, men noen er tegnet ut fra hovedmål kombinert med bilder.

Vindus - og dørskjema for kjeller

Vindus - og dørskjema for 1. etasje

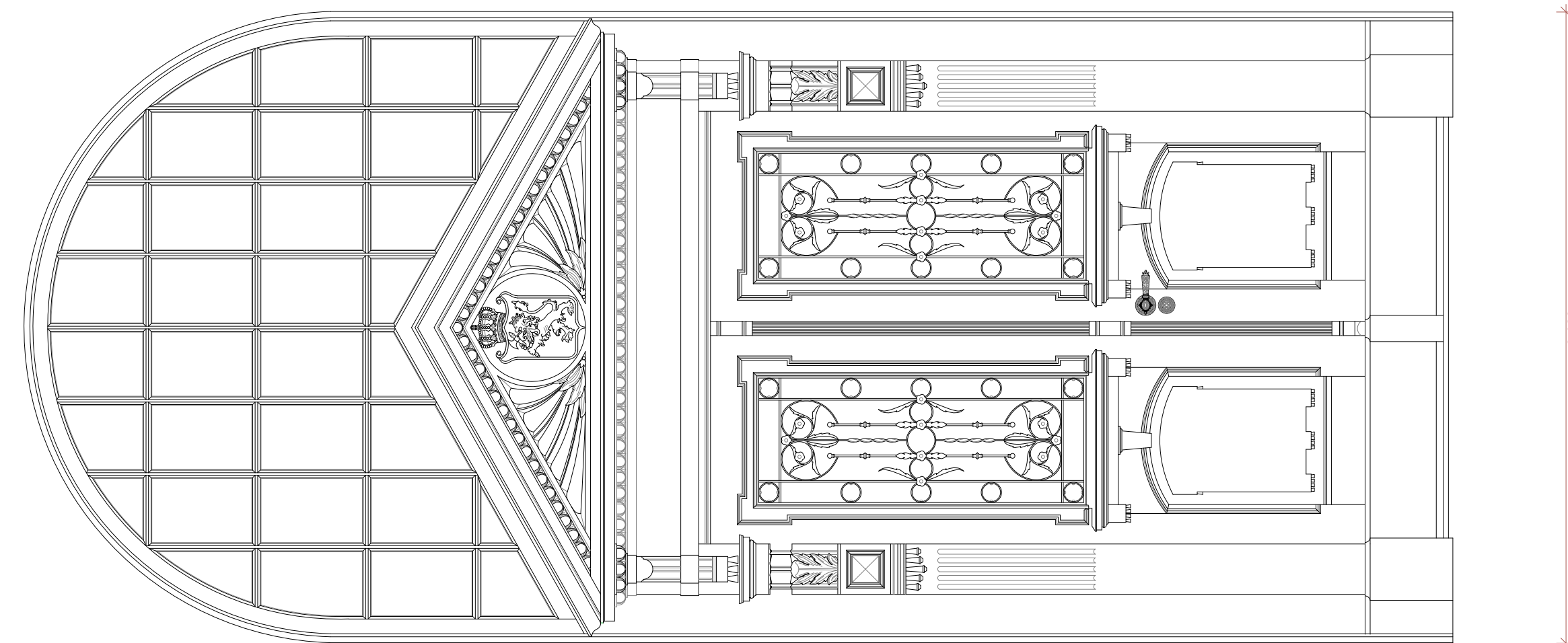
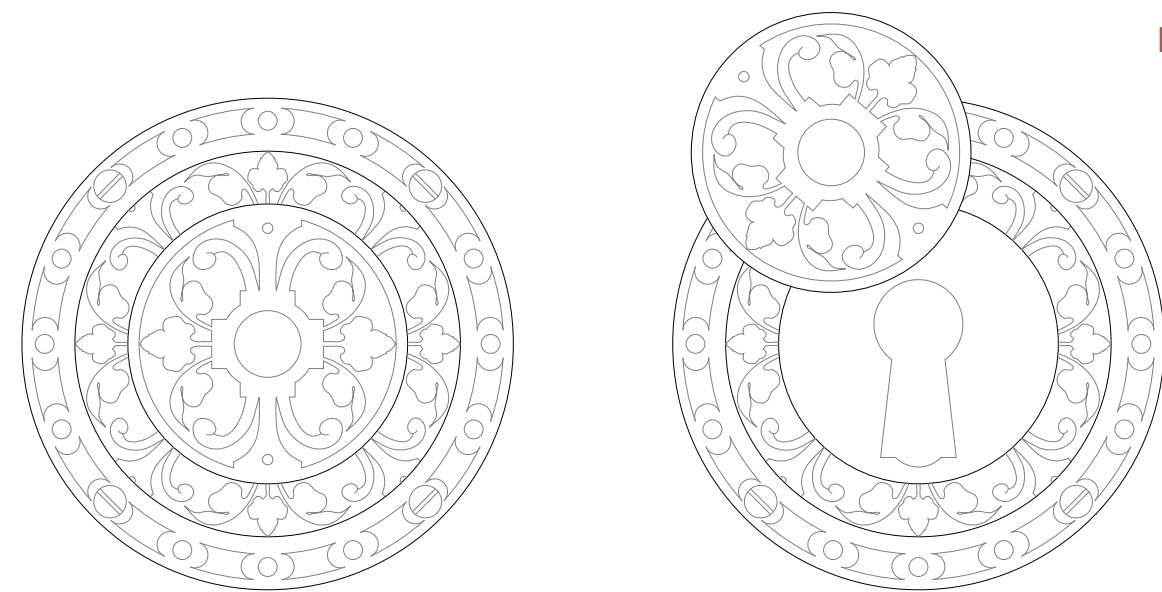

Vindus - og dørskjema for 2. etasje

D1 a - inngangsdør (outside)

65 37

M = 1:1

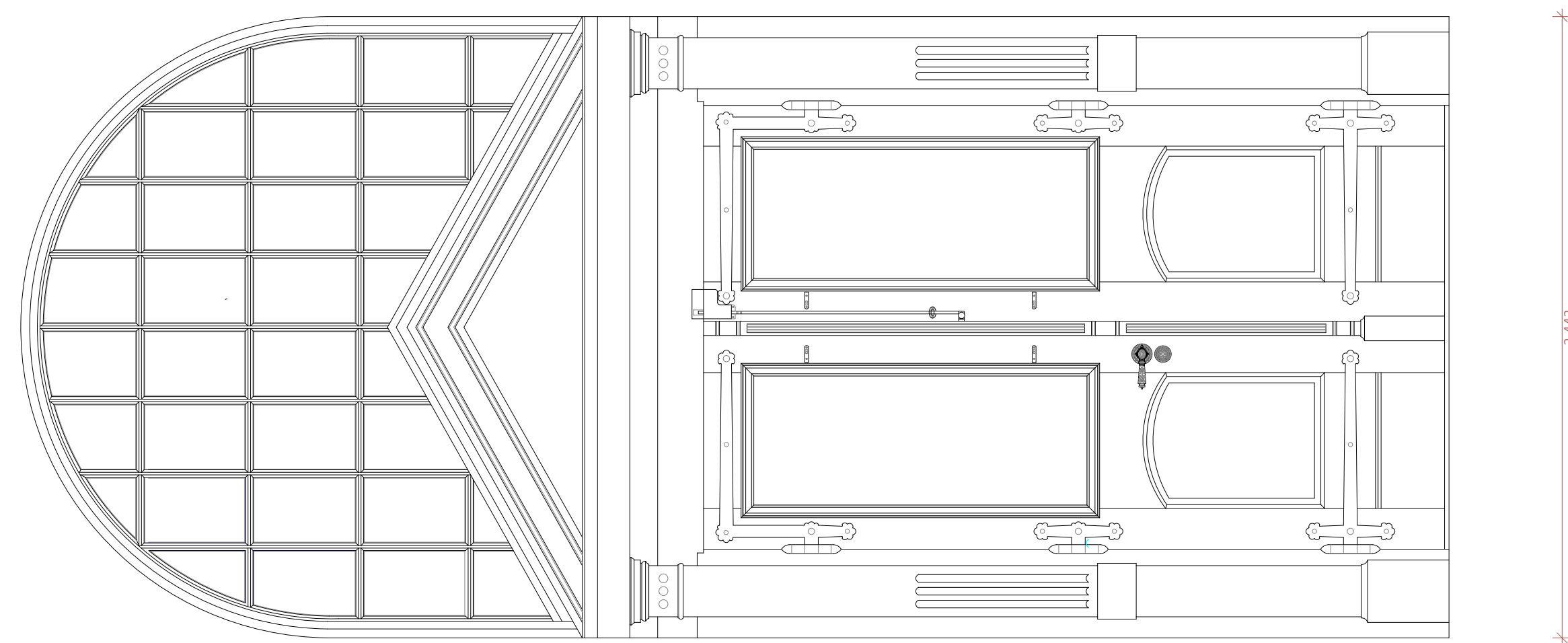
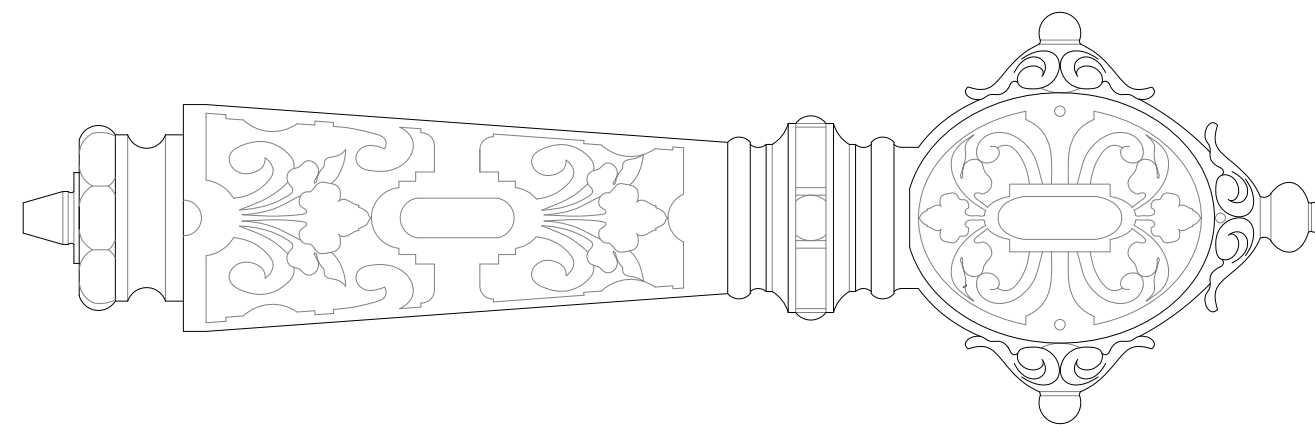
5617

M = 1:20

D1b - inngangsdør (inside)

173

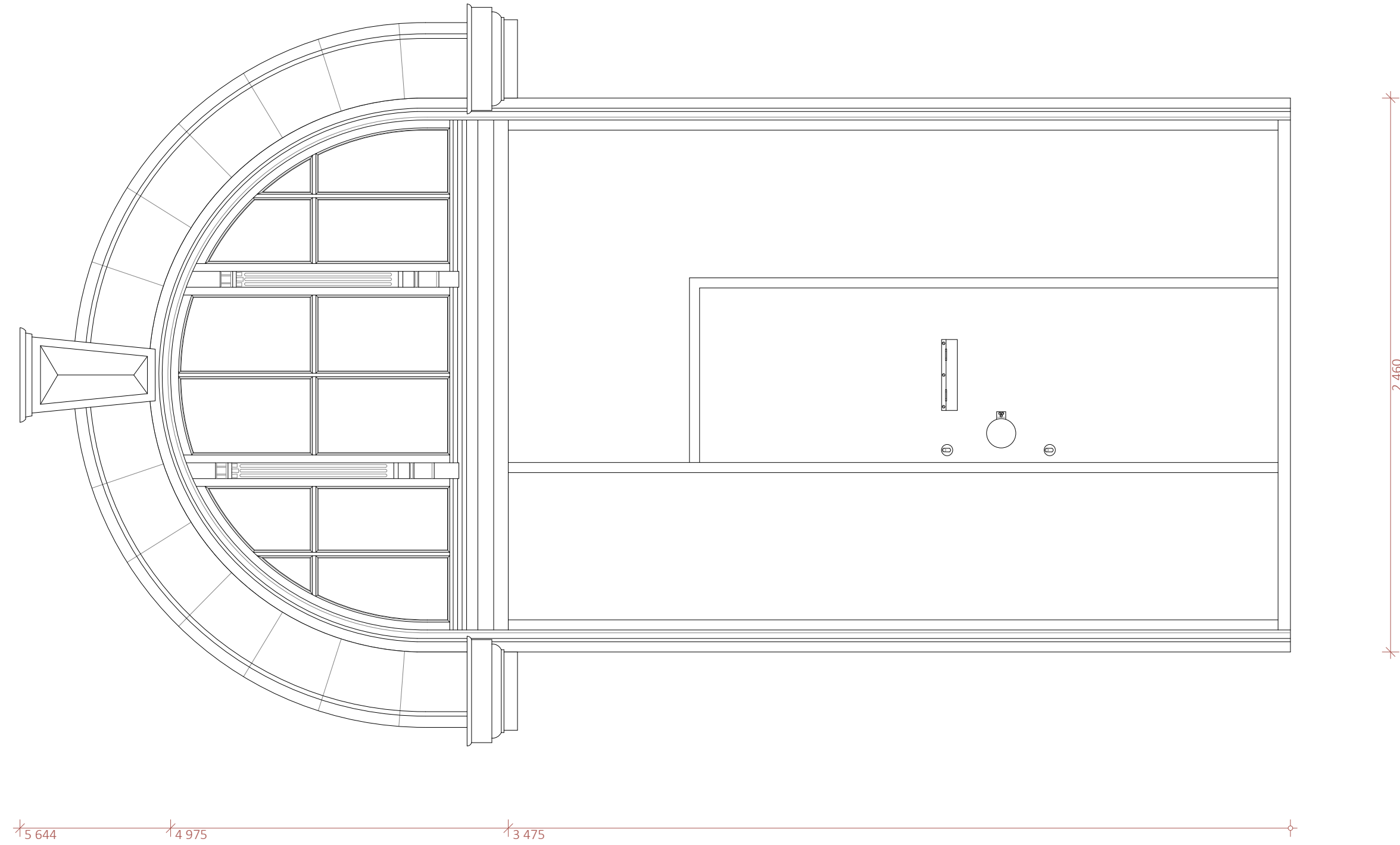
M = 1:1

5407 4175 2392

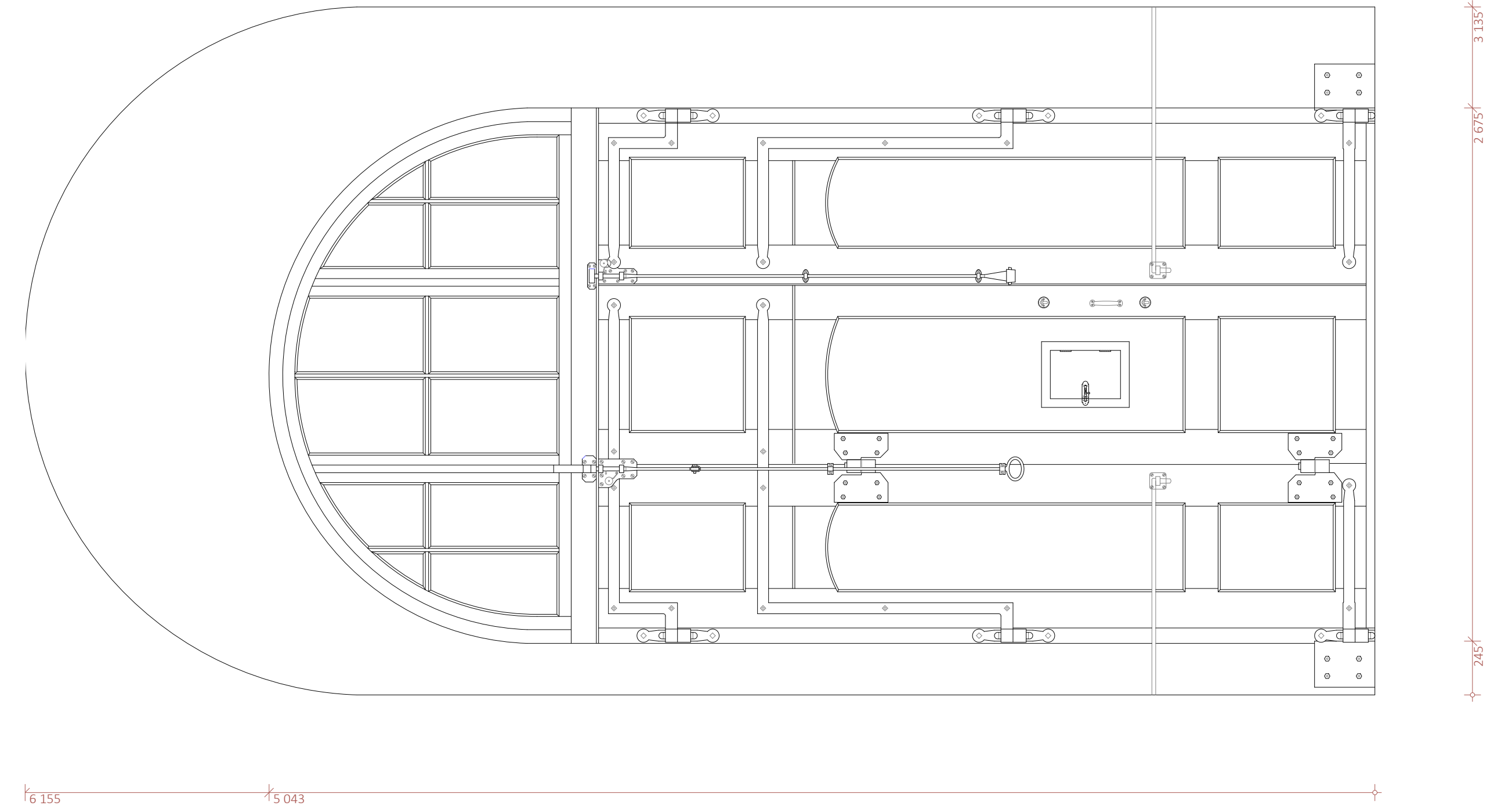
M = 1:20

D2 a - port (outside)

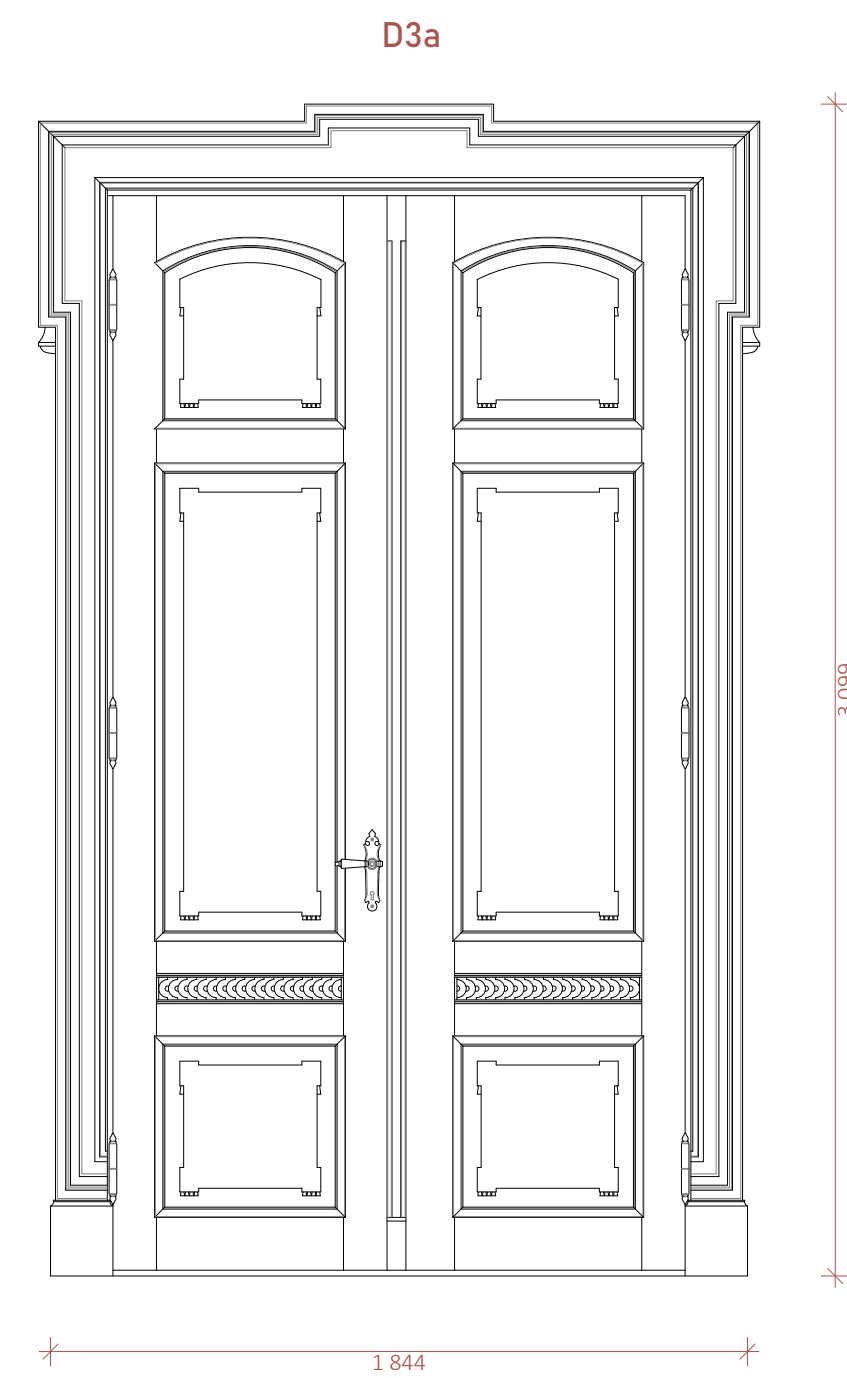
M = 1:20

D2b - port (innside)

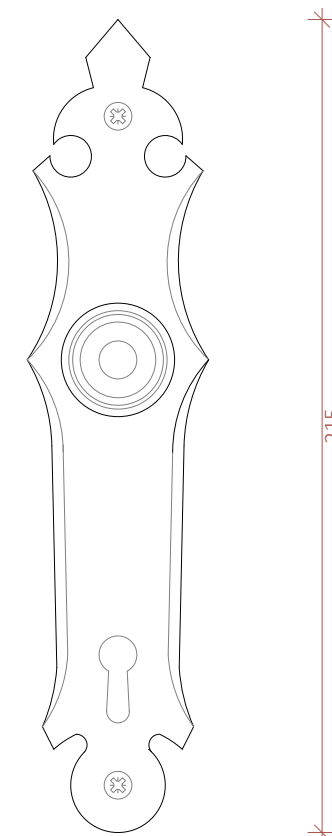
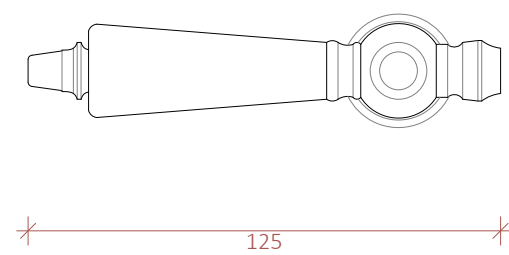

M = 1:20

D3 - dobbel fløydør med ulik omramming

M = 1:20

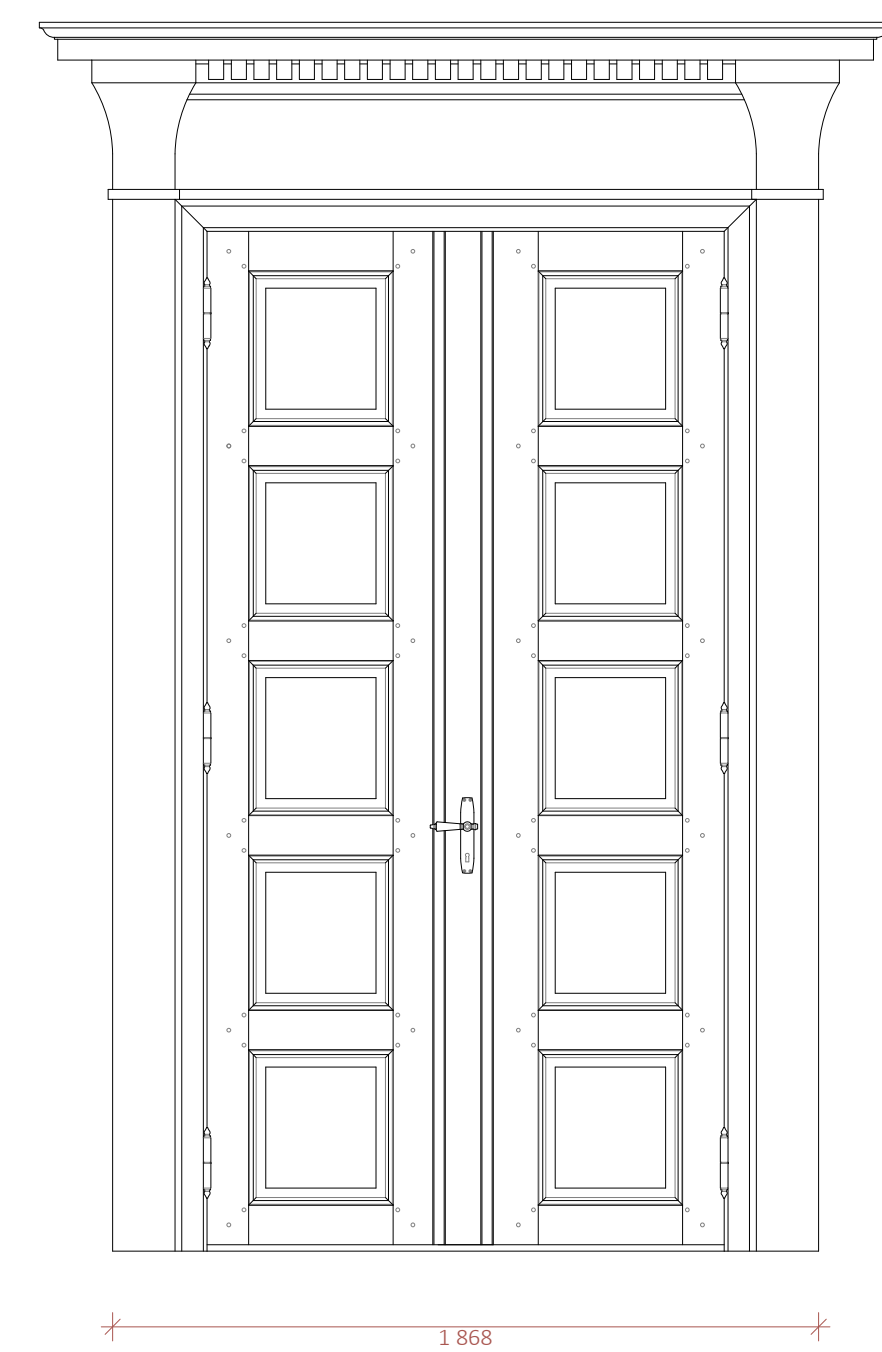
M = 1:2

20

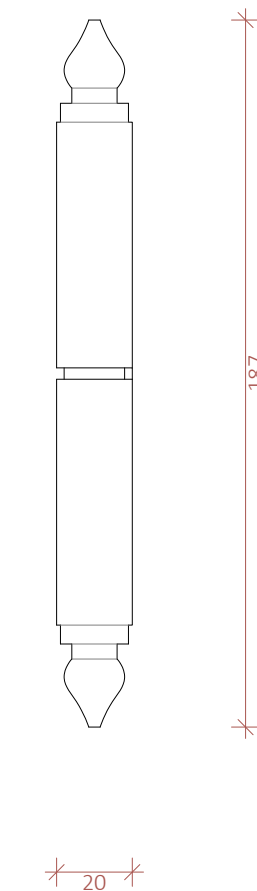
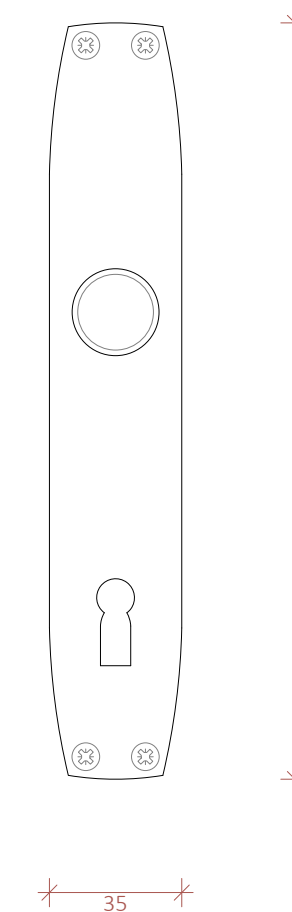
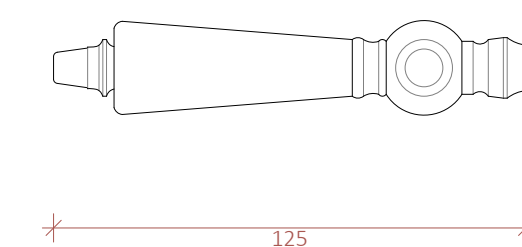
20

187

D4 - dobbel fyllingsdør

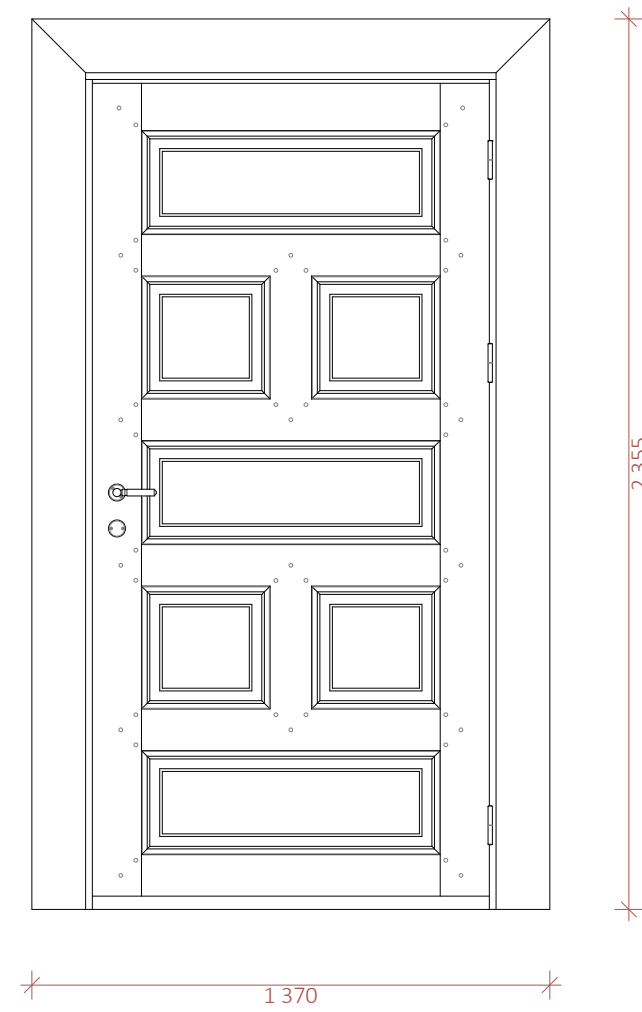
M = 1:20

M = 1:2

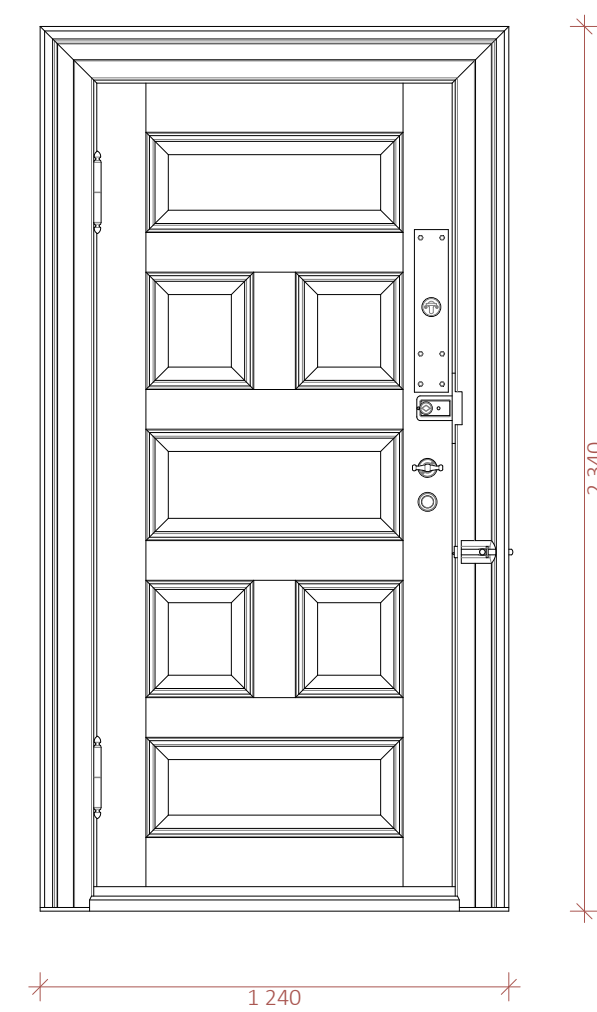
D5 og D6- Empiredører

D5

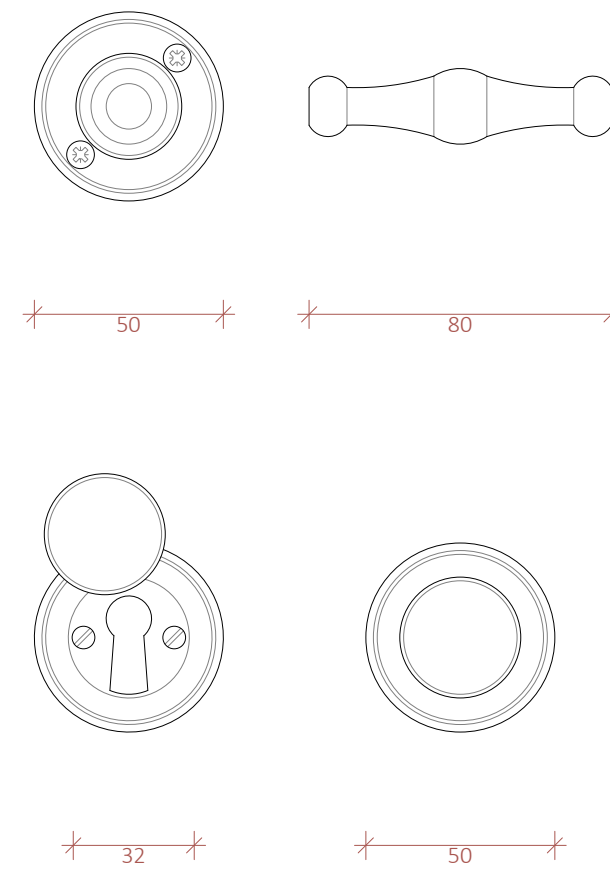

M = 1:20

D6

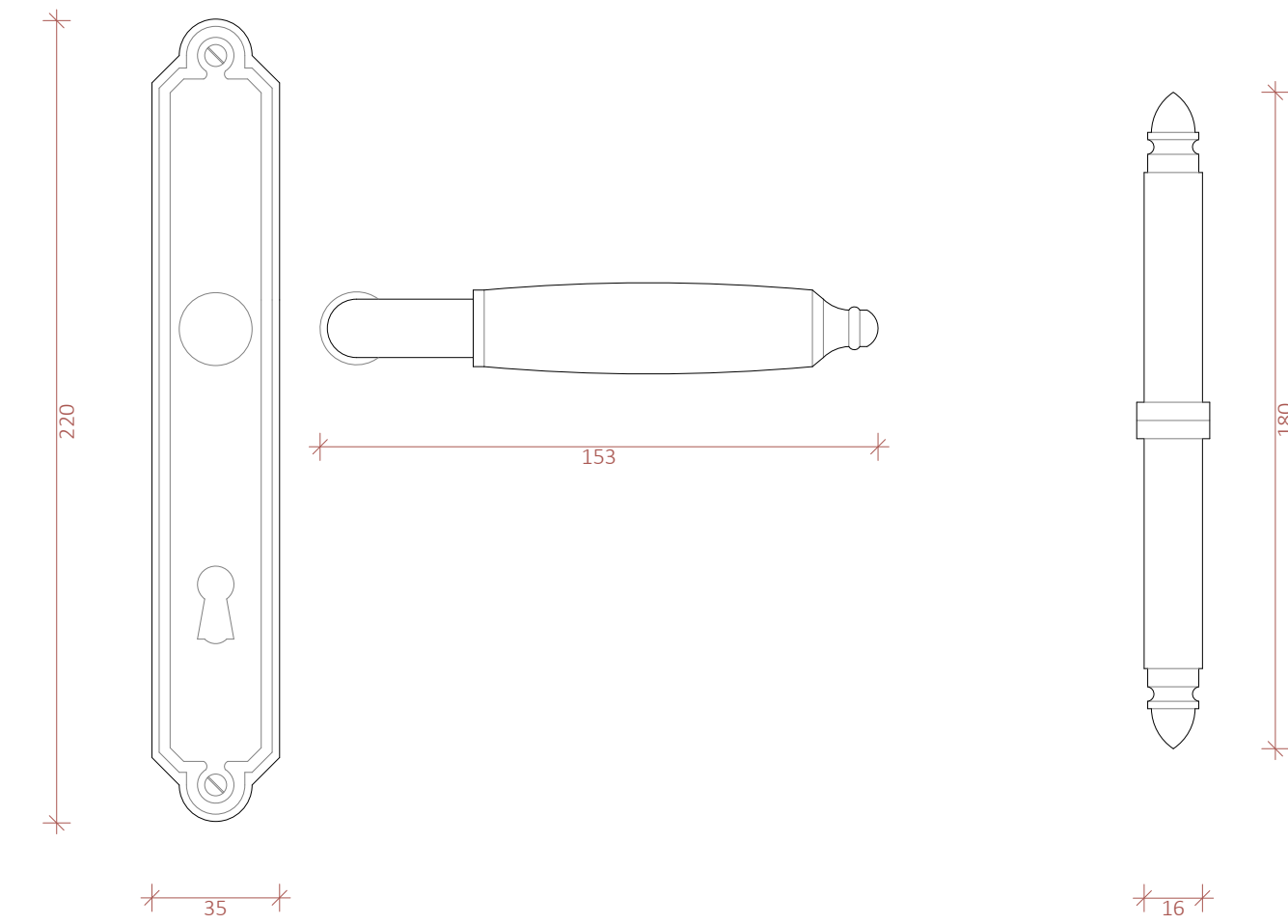
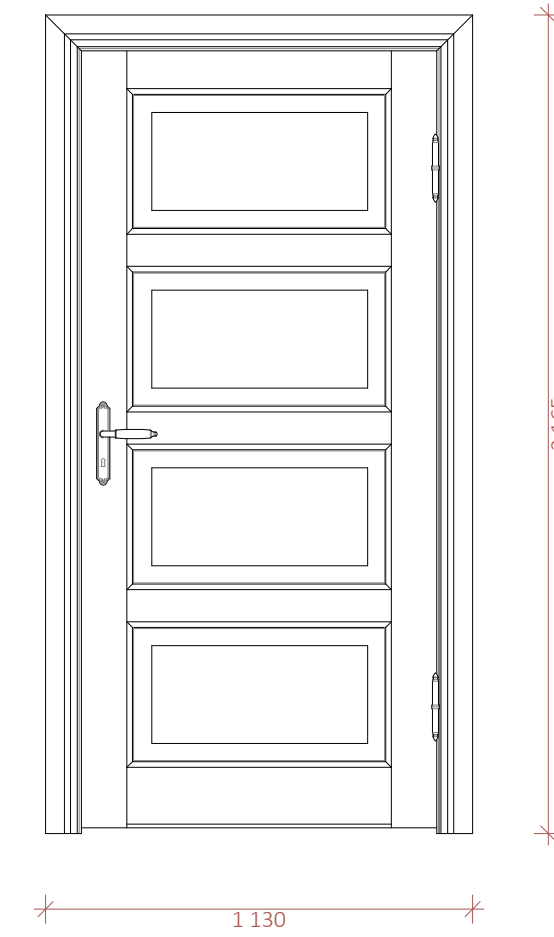

M = 1:20

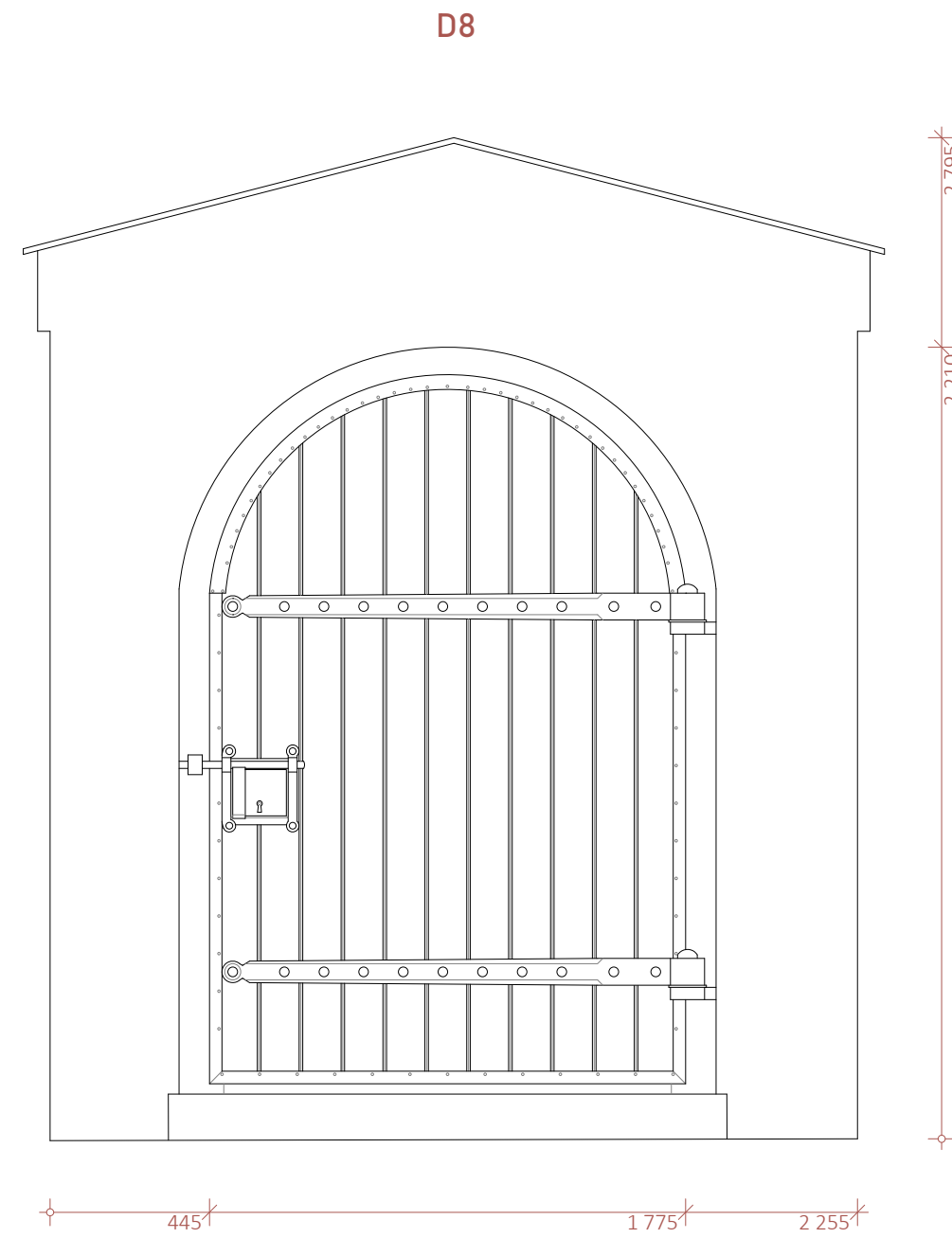

M = 1:2

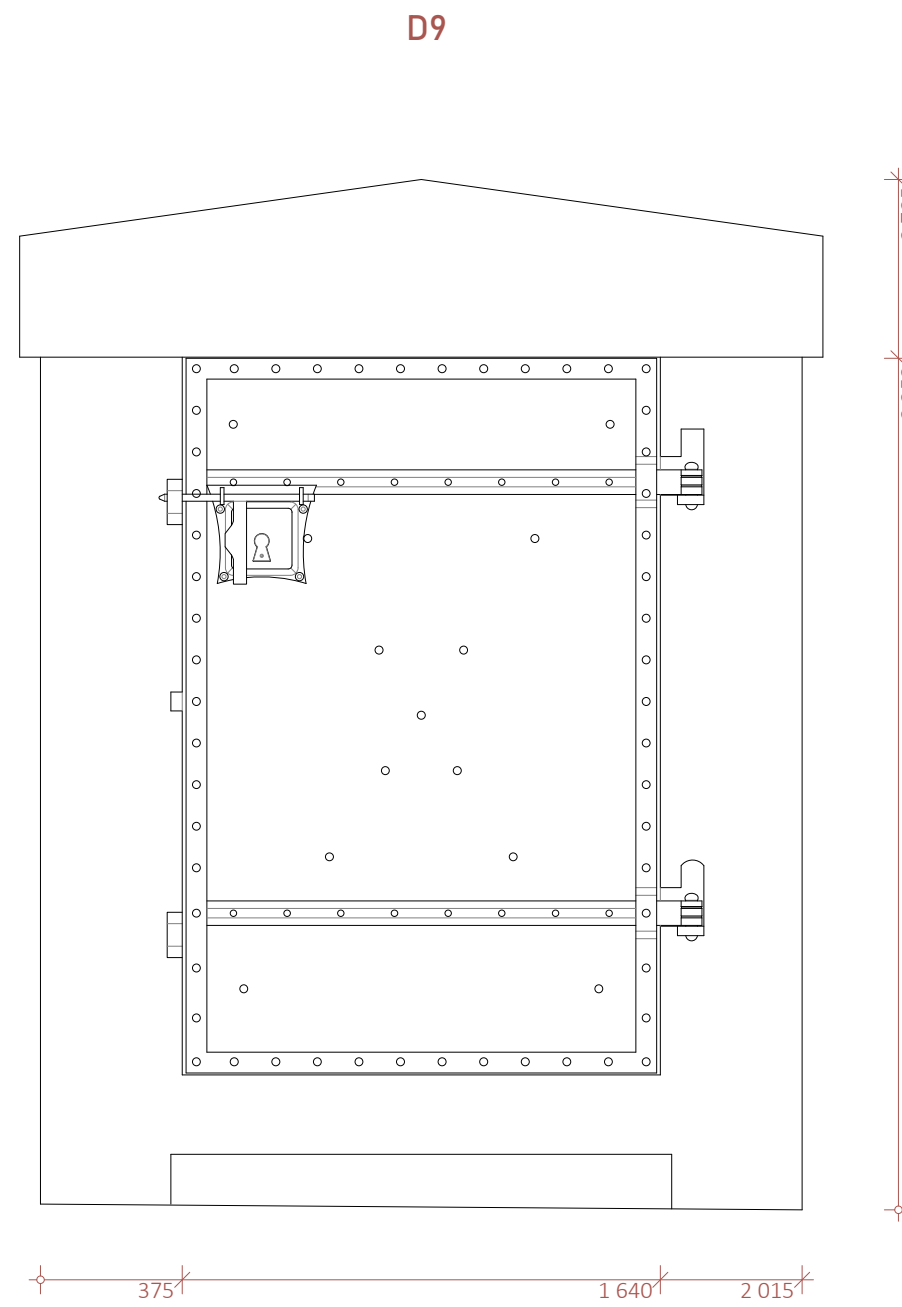
D7 - enkel fyllingsdør med eikenøtthenssel

D8 og D9 - Kjellerporter

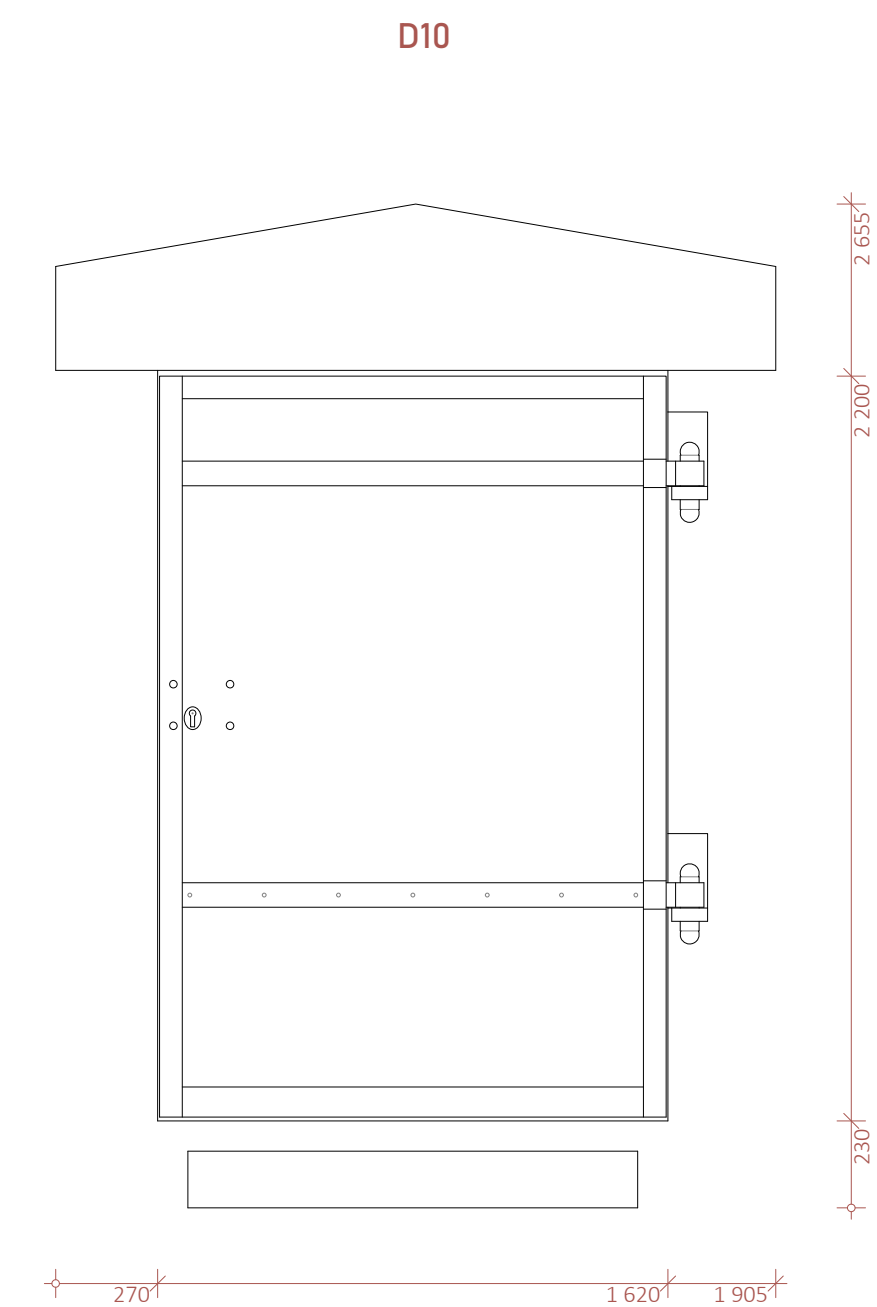

M = 1:20

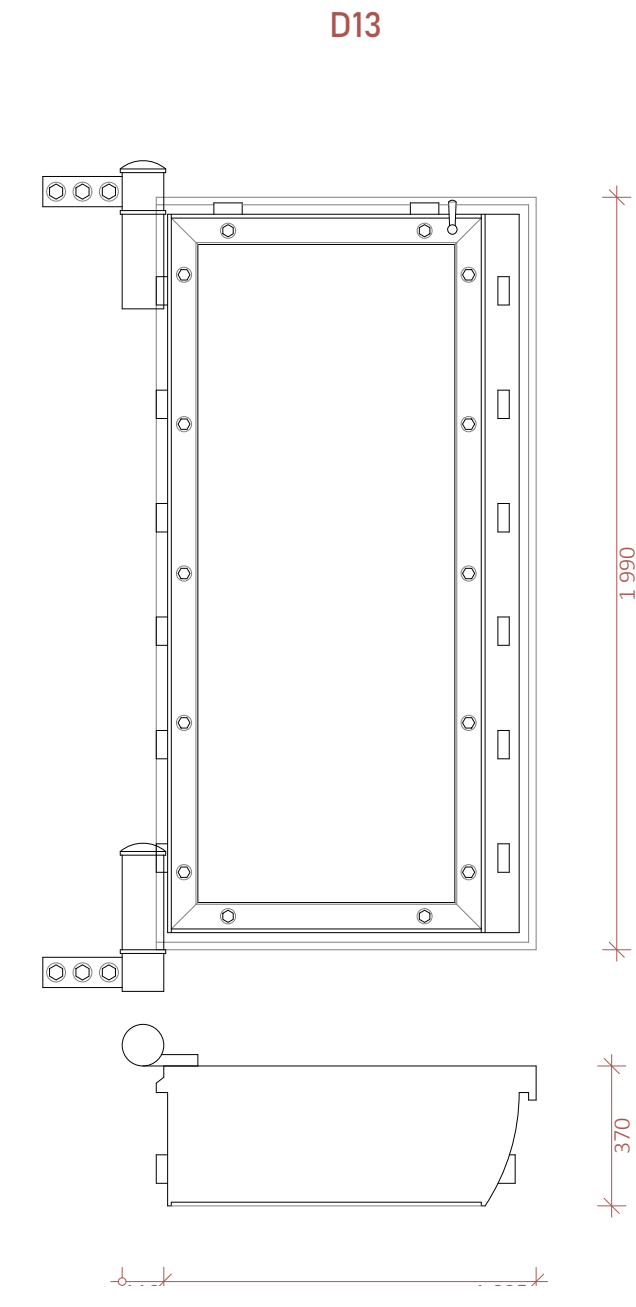

M = 1:20

D10 - Kjellerport og D13 - panserdør

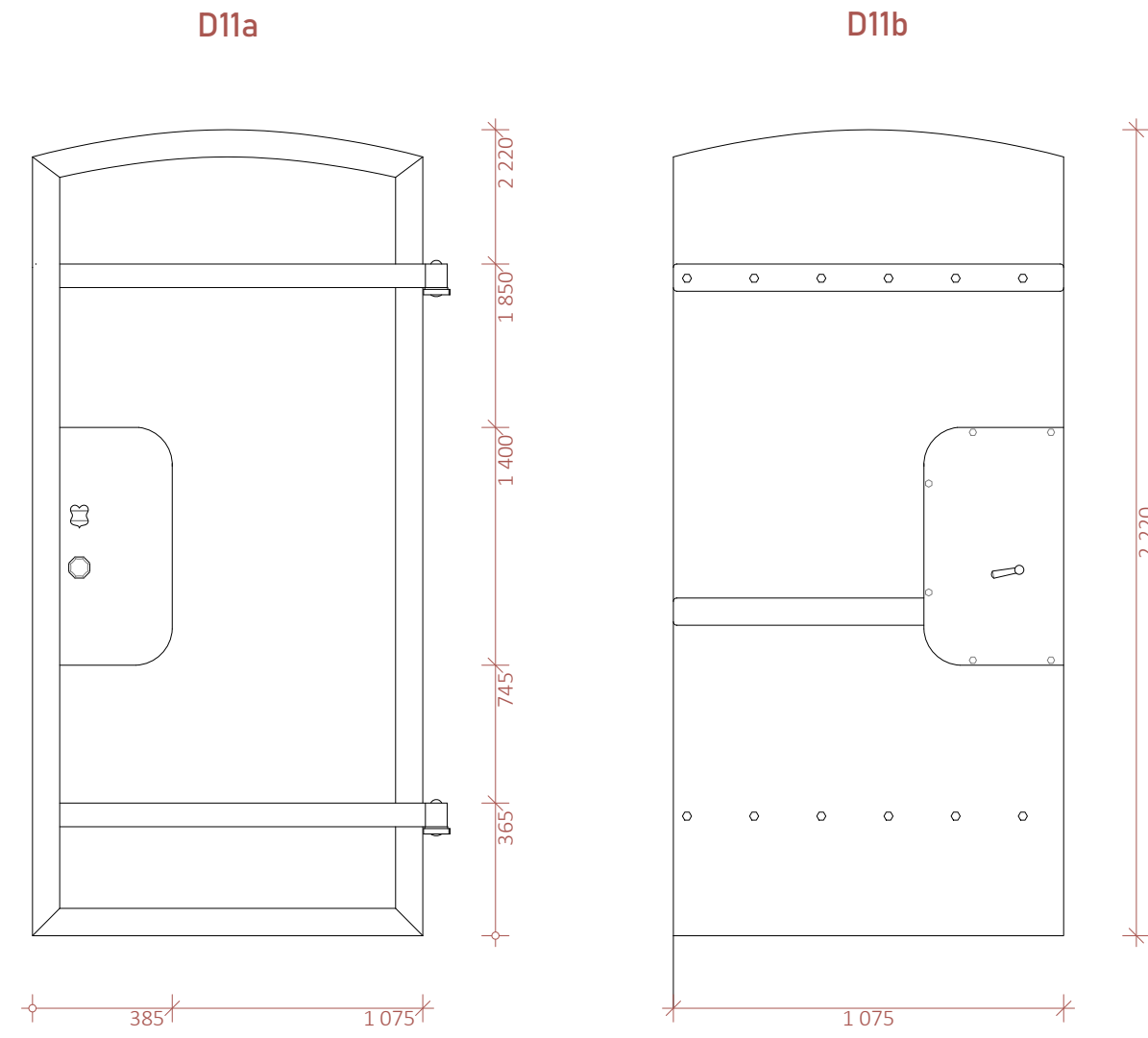

M = 1:20

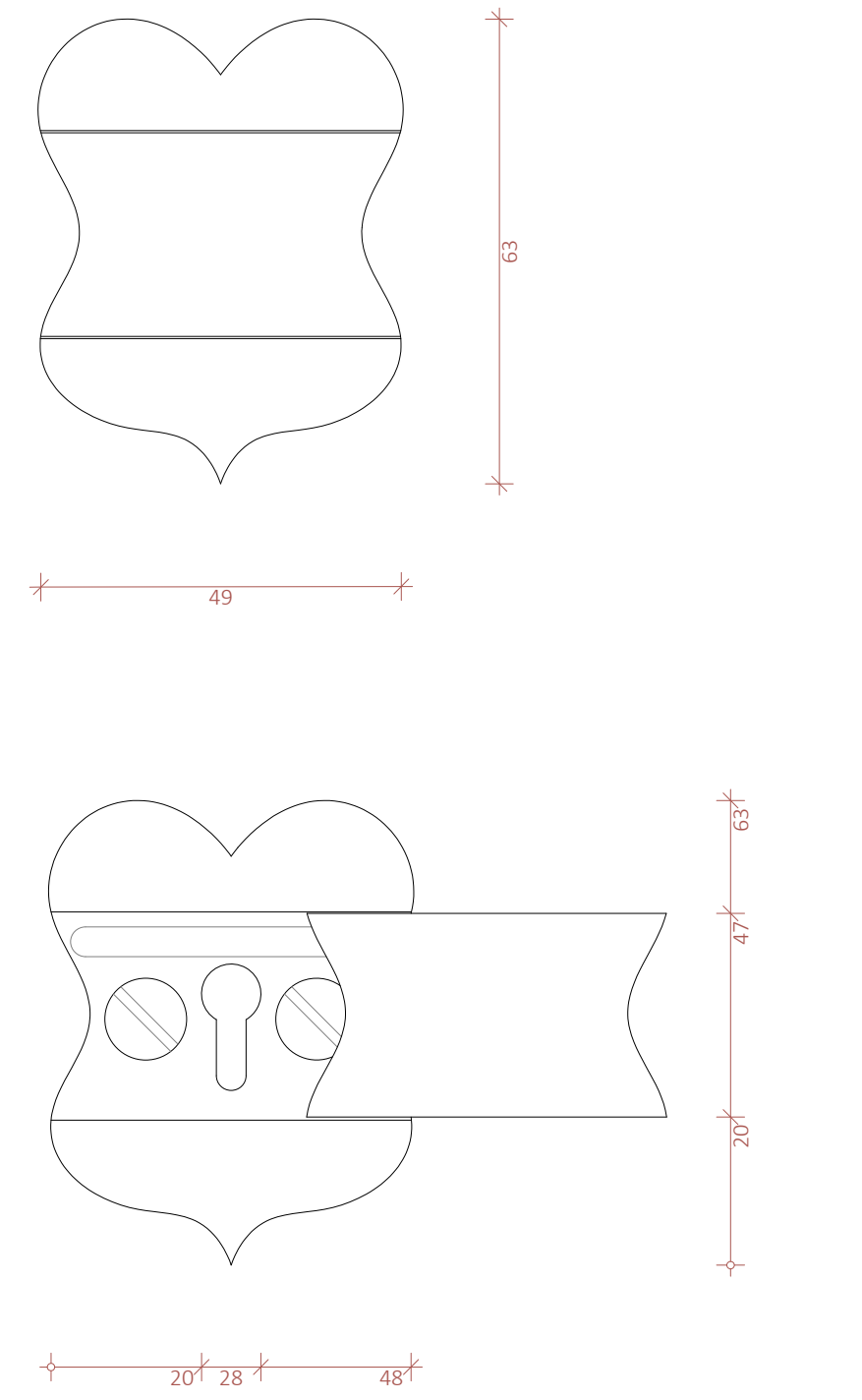
M = 1:20

D11a (utside) og D11b (innside) -Jerndør på "Seddelloftet"

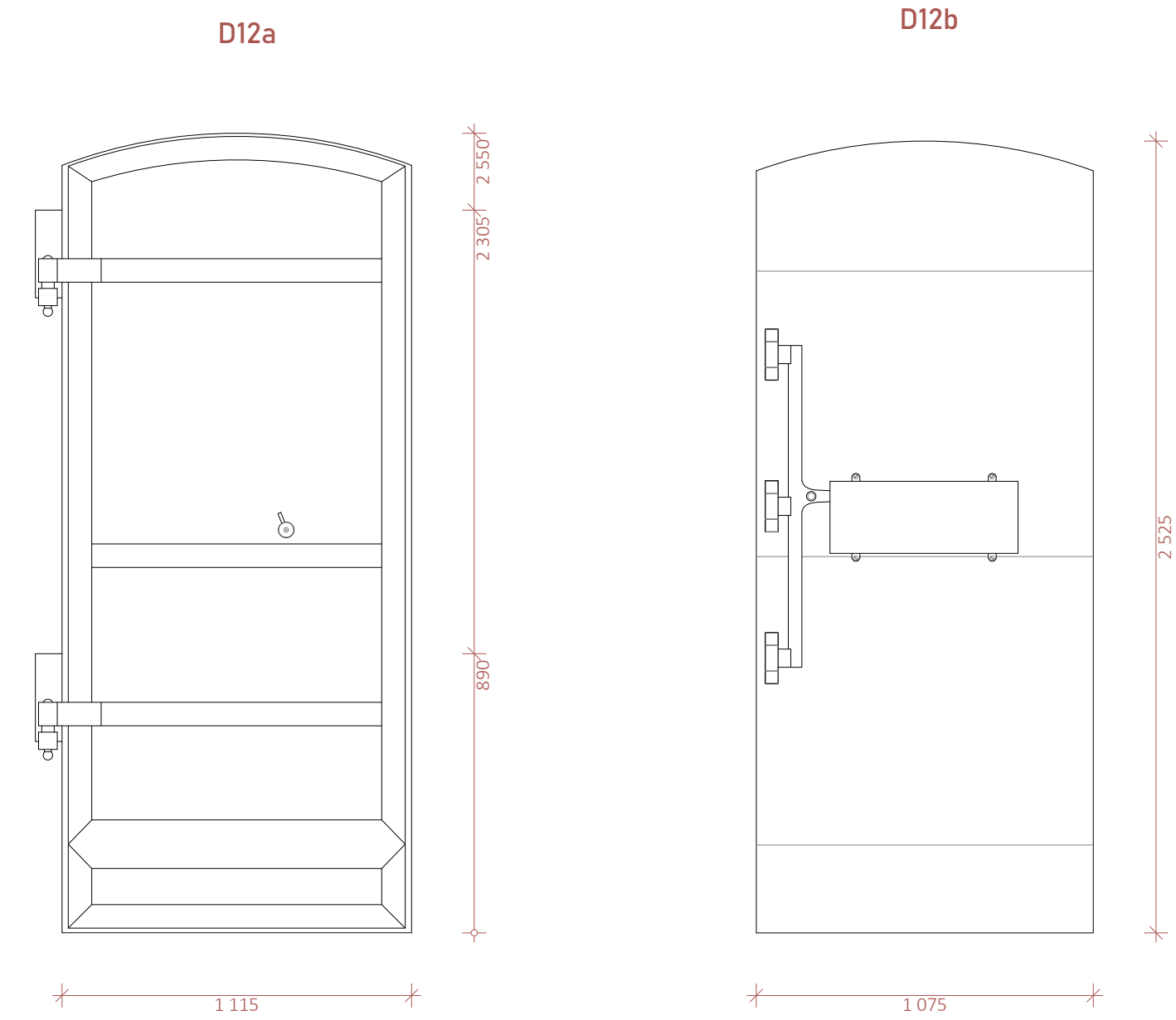
M = 1:20

M = 1:20

M = 1:1

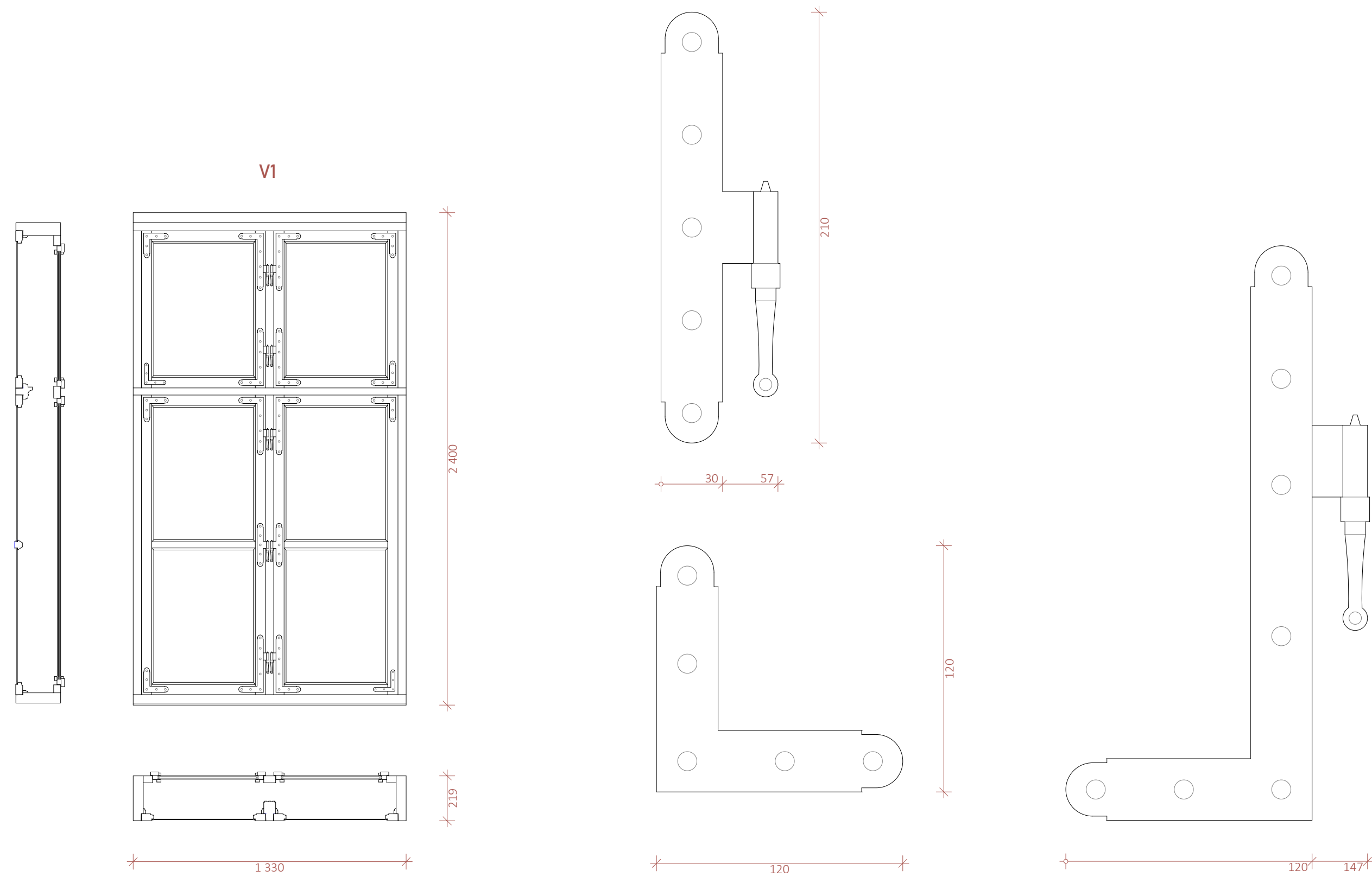
D12a (utside) og D12b (innside) -Jerndør på "Seddelloftet"

M = 1:20

M = 1:20

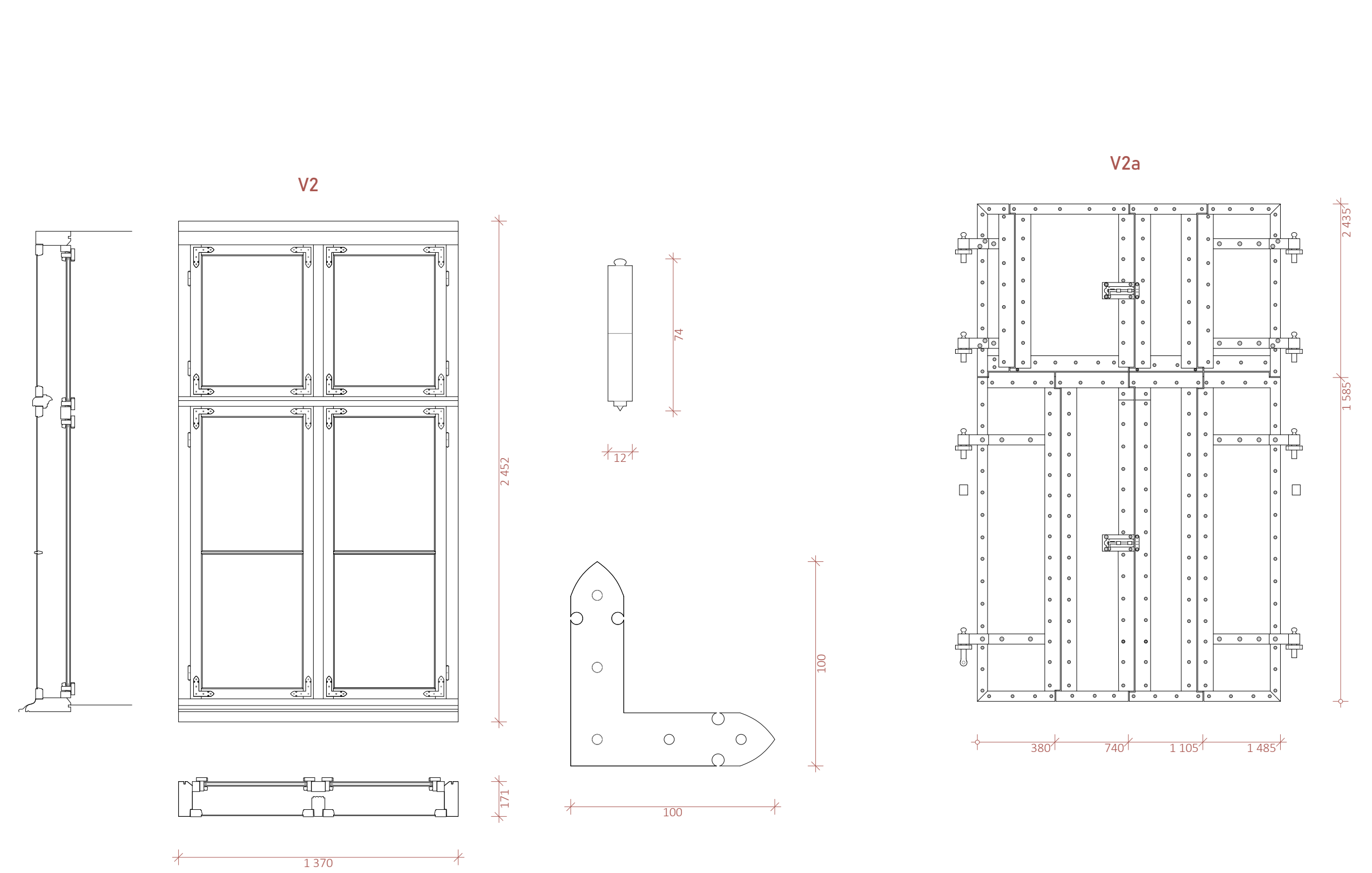
V2 - Midposthengslet vindu

M = 1:20

M = 1:2

V2 - Krysspostvindu med Trondheimhengsler og V2a - Vinduslemmer i jern på "Seddelloftet"

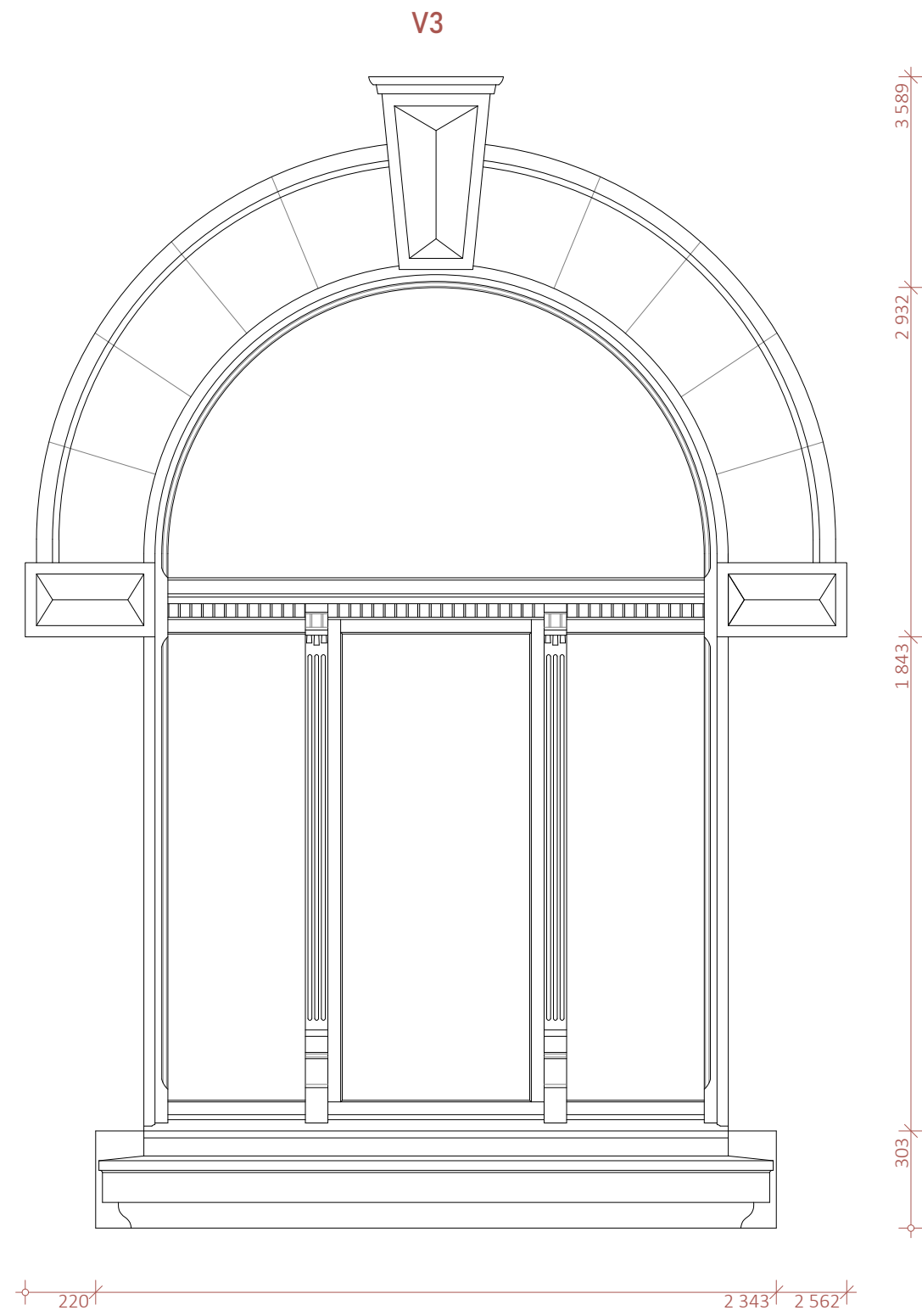

M = 1:20

M = 1:2

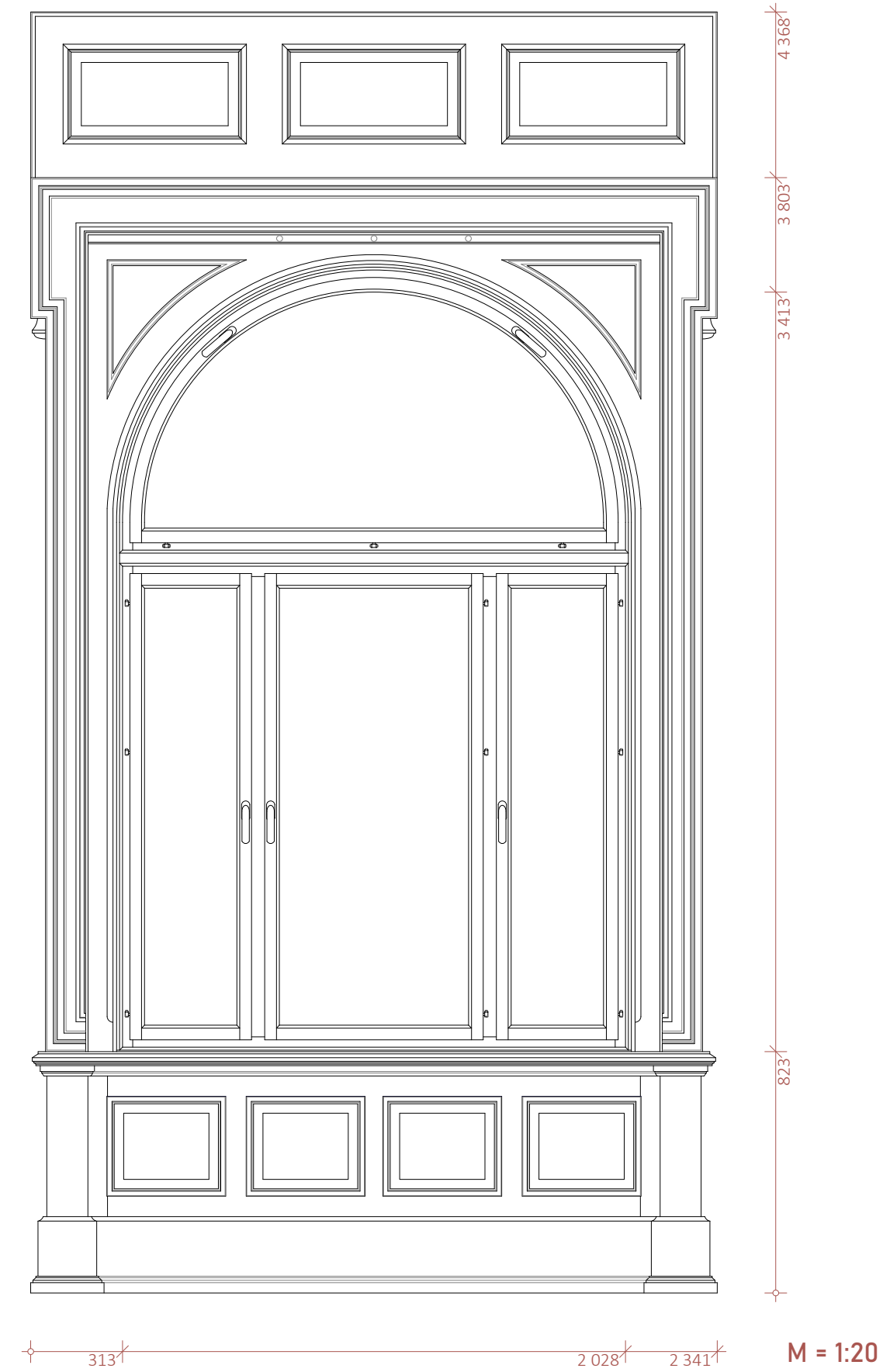
M = 1:20

V3 - Vindu med rundbue og V3a - Innervindu med detaljert omramming

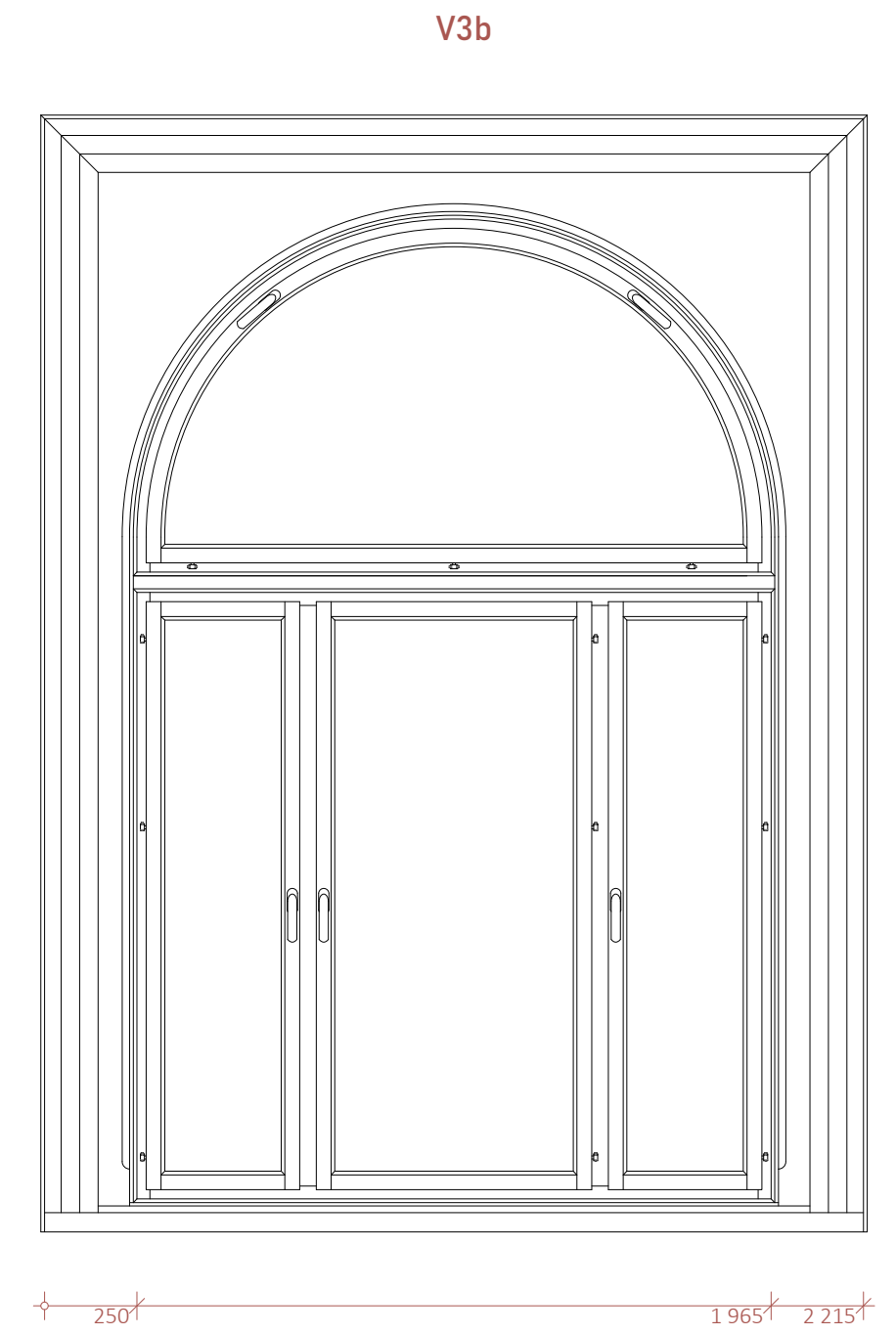
M = 1:20

V3a

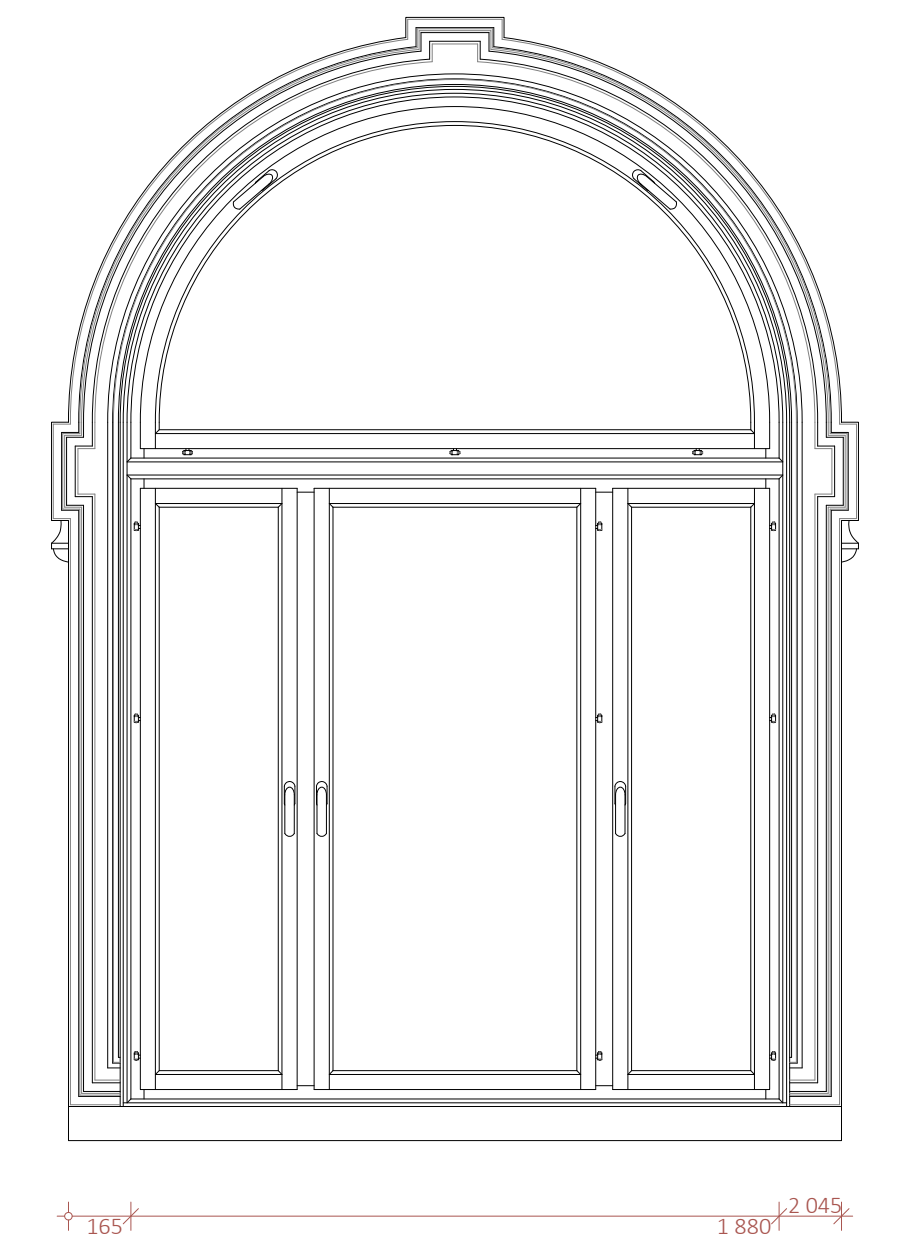
M = 1:20

V3b - Innervindu i banksalen og V3c - innervindu med buet omramming

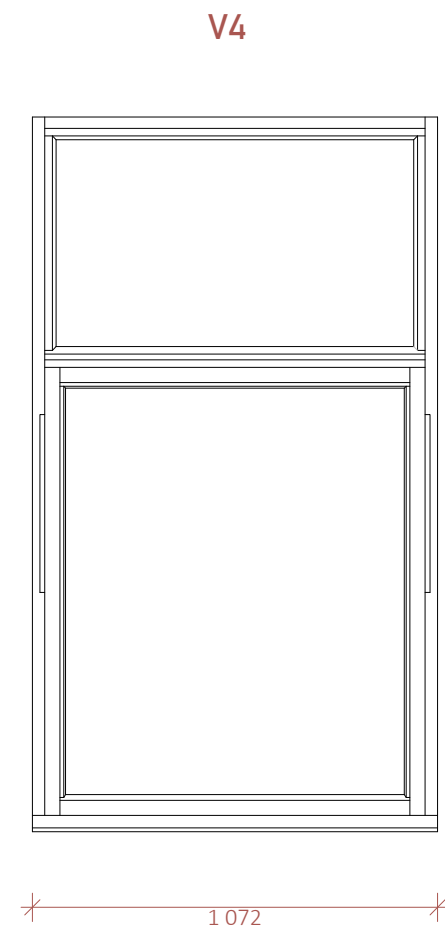
M = 1:20

V3c

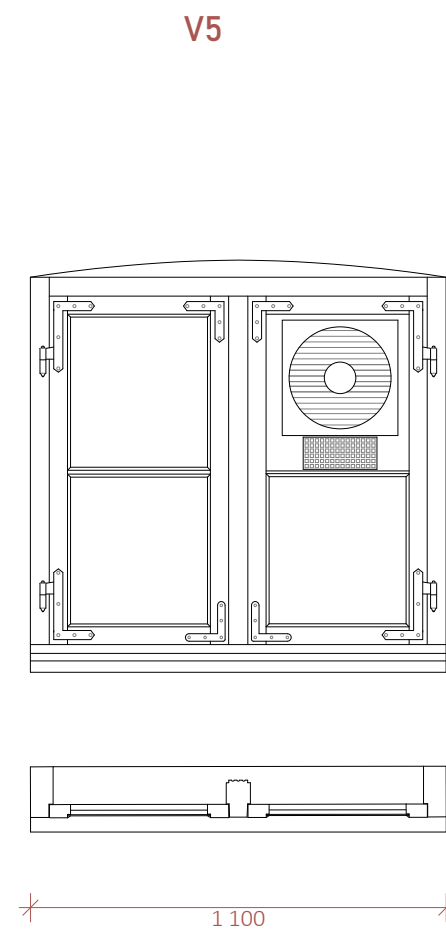

M = 1:20

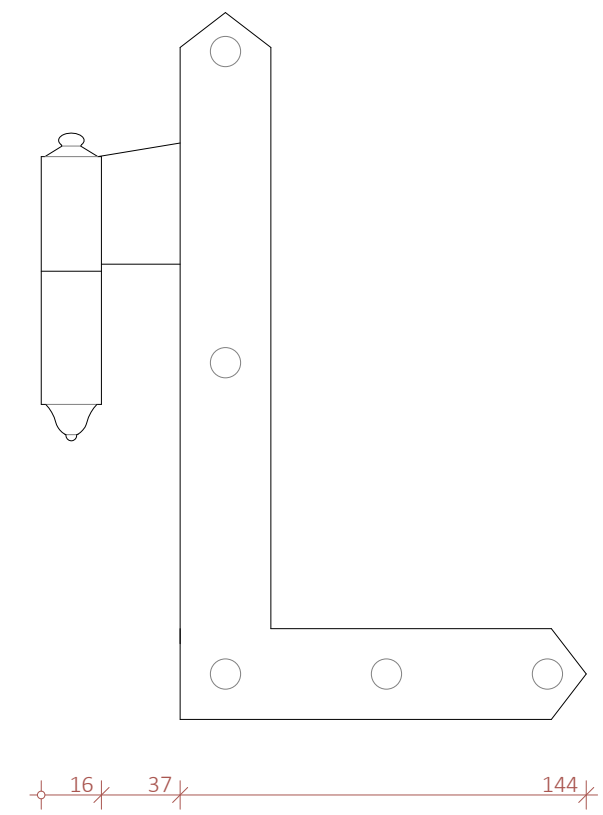
V4 - Toppsvingvindu i vestløy og V5 - Kjellervindu med stabelhengler

M = 1:20

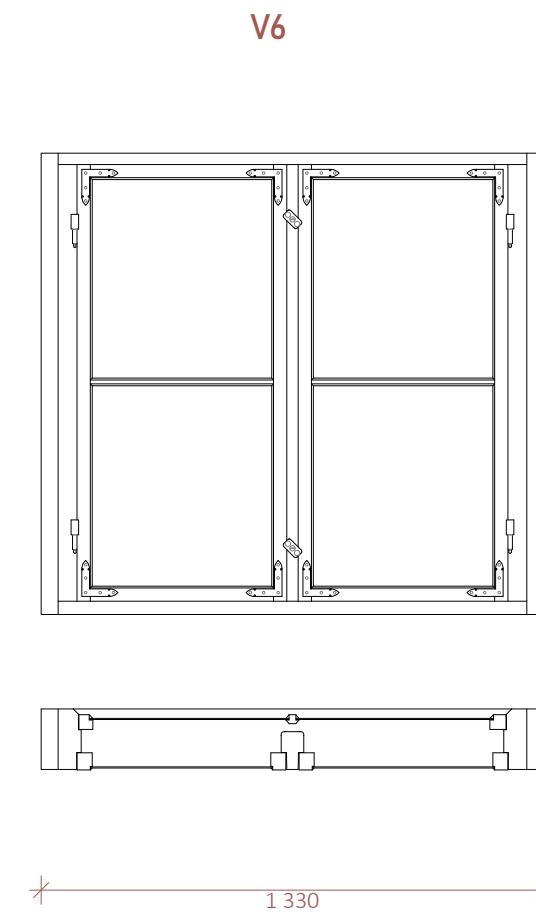

M = 1:20

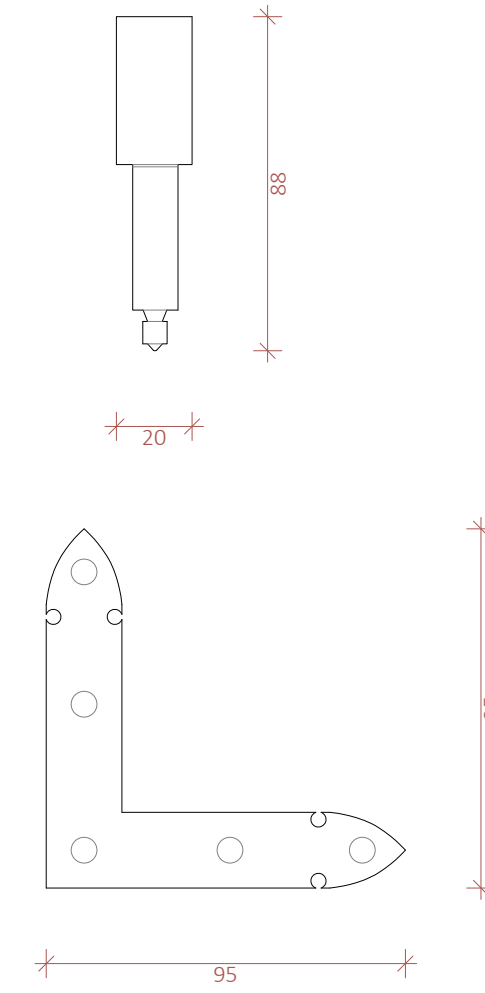

M = 1:2

V6 - Kjellervindu med hjørnejern i sveitserstil

M = 1:20

M = 1:2

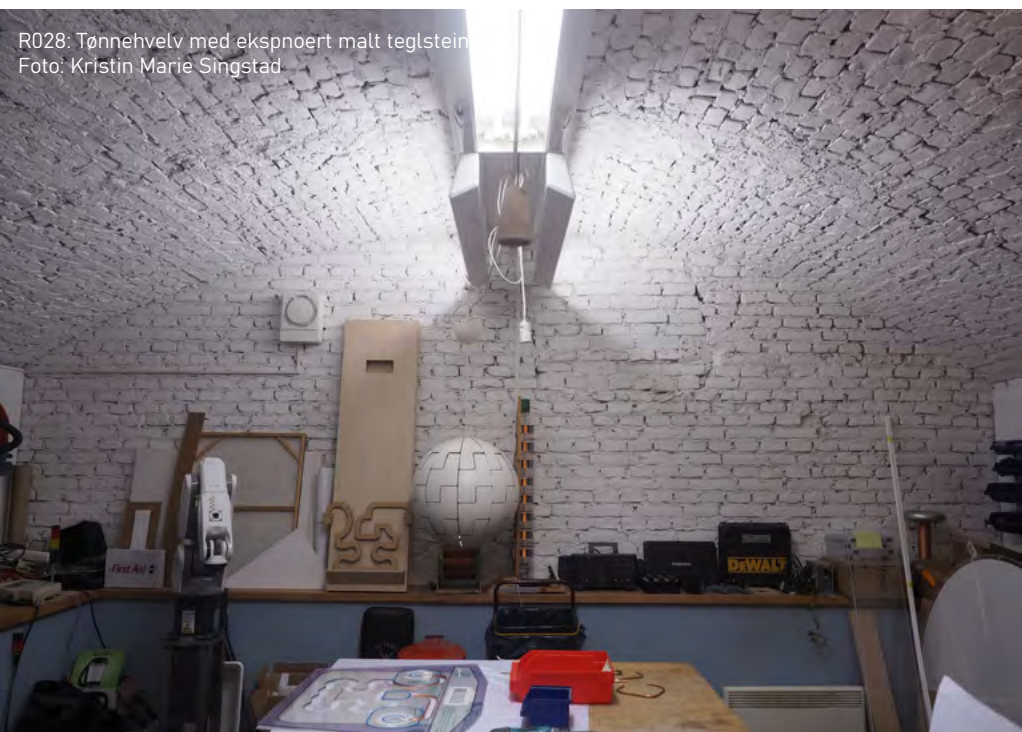
R022: Kappeshvelvet gang som ender i en hvelvet åpning ned til Angellkjellerne. Foto: Kristin Marie Singstad

R0.16: Vindusåpninger ut mot Kjøpmannsgata. Den ene har fortsatt en jernlem. I hvelvhimlingen ser vi eksponert tegl av ulike alder. Hull i veggene mellom R0.22 og R0.26.

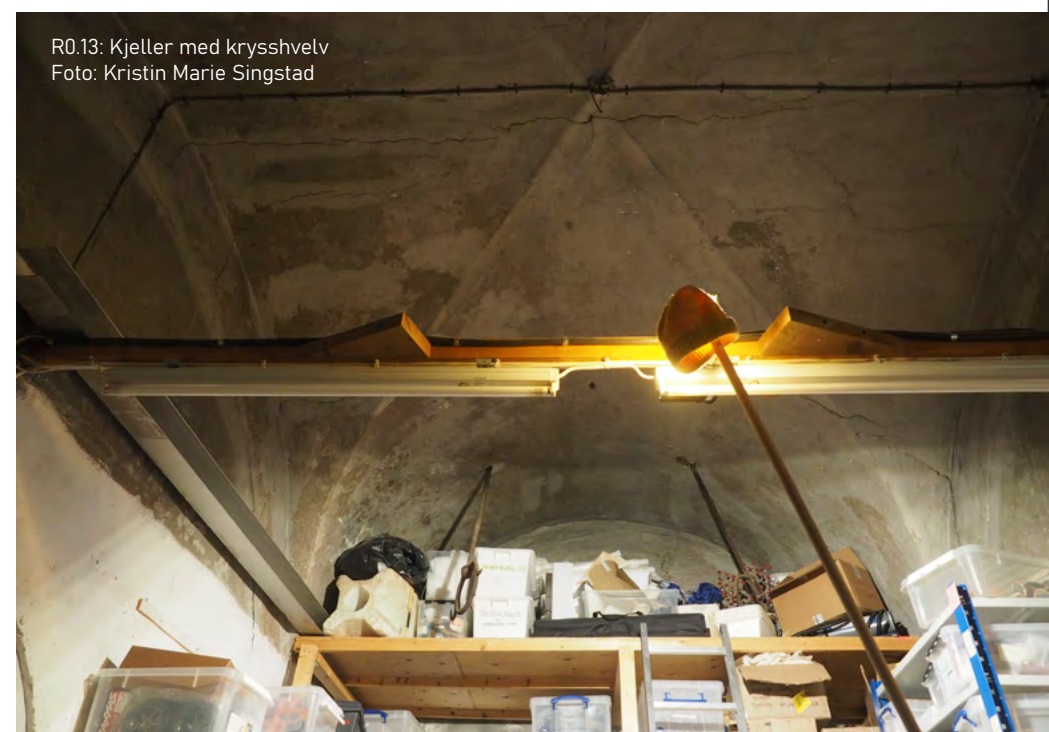
R0.16: Pusset teglvegg deler stikkhvelv med riss av vindusåpning

R028: Tønnehvelv med eksponert malt teglstein. Foto: Kristin Marie Singstad

R0.14: Bente Egeland peker mot riss som kan tyde på at hvelvåpningen har vært større.

R0.13: Kjeller med krysshvelv. Foto: Kristin Marie Singstad

3.2 Beskrivelser og bygningsarkelogi

Vi skal nå gå inn i de beskrive de ulike fløyene. Romnummerne ble satt løpende under oppmålingen, og er ment som referanse når vi beskriver bygningen. Da Kongens gate 1 består av over 70 rom, har vi valgt å ikke beskrive hvert enkelt detaljert. Vi vil beskrive hver etasje i de enkelte fløyene, og heller trekke ut spor og detaljer som vi mener er viktige.

Alle bilder er tatt av oss med mindre annet er oppgitt.

Kjellerne:
Kongens gate 1 har et svært kjellerkompleks. Hver av fløyene har sine unike kjellere som varierer i form, størrelse og alder. De gamle hvelvkjellerne fra Thomas Angell har i stor grad vært bestemmende for bygningens form og nivåforskjellene i både bygningen og området rundt gir situasjonen et karakteristisk særpreg. Gårdsrommet ligger litt høyere enn Kongens gate, og Kongens gate heller mye ned mot bryggene og elva. Dette gjør høydeforskjellen mellom gårdsrommet og Kjøpmannsgata stor. Situasjonen hvor noen kjellere ligger i gårdsrommets plan og andre dypere kan føles forvirrende. Angellkjellerne ligger omtrent 2,5 meter lavere enn gårdsrommet og dette gir en følelse av at man beveger seg langt under bakken, mens man i realiteten kun står en meter under Kjøpmannsgata.

Nordfløy:
Portrommet skiller nordfløyen fra Frimurerlogen, og leder inn i gårdsrommet fra Kongens gate. Fra portrommet går det en dør inn til et gammelt trapperom (R0.24) som ligger separat fra de andre kjellerne i nordfløyen. Trappen eksisterer fortsatt, men et dekke er lagt over fra første etasje. Over døra fra portrommet ser vi et riss av en bue som kan tyde på at trappa har hatt en mer staselig inngang.

Videre entrer man nordfløyens kjellere i R0.22. Både R.022 og R0.23 har kappeshvelv i himlingen og pussede vegger. Disse ligger omtrent i nivå med gårdsrommet og har moderne vinduer ut mot gårdsrommet. Av kjellerne mot Kongens gate er det kun R0.28 som er net, som ligger omtrent 1 meter lavere enn R0.22 og R0.23. Dette åpnet et tønnehvelv med eksponert tegl og har svært røpp overgang fra vegger til starten av hvelvingen. Dette er typisk for hvelv bygget etter 1800. Teglen har ru overflate som tyder på at den aldri har blitt pusset. Dessverre er den idag dekket med fuktett maling, som kan skade konstruksjonen. Dersom man skulle fjernet malingen, hadde sannsynligvis også den ru overflaten til teglen forsvunnet, og dermed også historiske spor.

I følge gamle tegninger (figur 2.2.6, side 36) fyller trappen i inngangspartiet i overetasjen store deler av R0.27, og under trappens repos er det hvelvet himling ned i kjelleren. Det ble nylig slått et hull inn til R0.26, og herfra kunne vi se nok et tønnehvelv likt som R0.28 med eksponert tegl.

Høyeste nivå
Laveste nivå

Østfløy:
Fra nordfløyen går en av trappene ned til østfløyen gjennom en hvelvet åpning. Vi er nå i kjellerne fra Angells tid. Spesielt er det i R0.16 at vi ser mange interessante spor. Dette er et tønnehvelv, og rommet er mye kortere enn de andre i samme fløy. Her ser vi også flere spor av tidligere vindusåpninger i kjelleren. Vi ser halve risset av et vindu utført med stikk-kappe ut mot Kongens gate som tyder på at veggen mot nordfløyen ikke alltid har vært her. Når vi legger vårt nye plan av kjellerne over det gamle planet av 1. etasje før ombygging (figur 2.2.6), ser vi at denne veggen ligger rett under en av veggene til det tidligere inngangspartiet. Norges Bank må derfor ha satt opp denne som ekstra bæring, og den er sannsynligvis ikke lenger bærende i dag.

Det er også to vindusåpninger på veggen mot Kjøpmannsgata. Disse ligger i dype nisjer og en jernlem henger fortsatt på et av

dem. Vinduene i sokkelen på Norges Banks bygning før ombygging var liggende og rektangulære, disse åpningene er stående med buer. Dette kan tyde på at disse åpningene er fra før bankens tid. Det er også kun i dette rommet at vi faktisk kan se teglsteinen. Kalkpussen har flasket av, spesielt i hjørnet ut mot Kongens gate og Kjøpmannsgata. Det kan her se ut som en annen type tegl enn i resten av rommet, men det var også på dette hjørnet inngangspartiet til Norges Bank stod før ombygging.

Midt i fløyen ligger R0.12, R0.13 og R0.14 som er av lik størrelse. R0.13 har krysshvelv, men de ytterste har halvt tønnehvelv og halvt krysshvelv, hvor krysshvelvene i hver av dem vender mot R0.13. Det er lavere buede åpninger mellom rommene, men vi ser antydninger til at åpningene har vært større. Gulvene i R0.13 og R0.14 er dekket med kuppelstein, typisk for hvelvkjellerne fra 16- og 1700-tallet. Bak lagerhyllene i R0.14 kan vi skimte en jernlem i veggen mot kjellerne som ligger mot gårdsrommet. I R0.13 er det enda et stort riss av en bue i høyt oppe på veggen mot Kjøpmannsgata. Vi kan spekulere i om dette er spor fra en tidligere dør da det er større enn vindusåpningene i R0.16, men det er vanskelig å si bestemt. R0.14 har et mer moderne utseende enn de to andre, da dette blir brukt som trigger-verksted for barn og unge. Veggene er hvite og gulvet er dekket i linoleum.

På hver ende av den overnevnte kjellertrioen ligger R0.11 og R0.15. Dette er to smalere tønnehvelv med trapp opp til hhv. R0.17 og R.22, som videre fører ut til gårdsrommet. Dette er nok et karakteristisk trekk for hvelvkjellerne fra 16- og 1700-tallet. Spesielt lekkert er tegldekkene med rulleskift lagt i trappene. Denne detaljen går også igjen i de hvelvede åpningene mellom hvert av rommene. I tillegg har alle de overnevnte Angellkjellerne jernkroker eller spor etter disse i himlingen.

I enden av fløyen mot sør har rom R0.10 fått en annen utforming enn de andre. Dette skyldes som tidligere nevnt sikringen banken gjorde under krigen. I motsetning til de andre rommene i denne fløyen, ligger dette en meter lenger ned. Hele rommet er dekket med plasstøpt betong, og det er ingen synlige spor av en gammel hvelvkjeller. Dette rommet er også mye dypere enn de andre og ventilasjonsrør fyller nå en rømmingsvei ut til gårdsrommet. Ser vi på plantegningen fra før ombygging i 1899/1900 (figur 2.2.4), ser vi også her at dette rommet ligger lenger ned enn de andre. Skal vi forestille oss at hvelvkjellerne opprinnelig fulgte den barokke symmetrien, må det være banken som har gjort dette inngrepet.

R0.12: Flott trapp med tegl i rulleskift leder opp gårdsrommet fra Angellkjellerne gjennom en hvelvet åpning. Foto: Kristin Marie Singstad

Det ligger enda et sjikt med kjellere i østfløyen ut mot gårdsrommet. R0.18 og R0.19 har egen inngang herfra og vindusåpninger som er murt igjen. I R0.19 er et tønnehvelv med hvitpusset himling og vegger. I R0.18 er gråsteinsfundamentet eksponert og nederst langs gulvet ser vi en bue av stående tegl. Dette gir et lite hint om at det kanskje ligger enda en hvelvet kjeller under dette planet. Denne kjelleren vil i så fall ha en lengderetning som står vinkelrett på Angellkjellerne.

De siste av kjellerne i østfløyen er R0.20 og R0.21 som ble utformet i forbindelse med sikringen av hovedhvelvet i 1945. Dette er hvelv som går over to høyder, med trapp (R1.23) fra banksalen (R1.21). R0.20 ligger omtrent i plan med Angellkjellerne, mens R0.21 ligger mellom kjelleren og førsteetasjeplanet. Fra trappeløpet mellom R0.21 og R0.20 går det en avstikkende krypgang ut mot Angellkjellerne. I enden av denne dype gangen er baksiden av den jernlemmen vi så i R0.14. Banken har altså gjort et skår inn i de gamle kjellerne da de skulle sikre hovedhvelvet.

Sørfløyen:

Under sørfløyen ligger R0.5 omtrent 1,2 meter under gårdsrommet. Rommet deles i to av en bjelke og på hver side går to tønnehvelv i hver sin retning. Både inngangsdøra og en av de tidligere vindusåpningene ligger i lengderetningen til det ene hvelvet, og er derfor lagt inn med stikk-kapper. Gulvet i hele rommet er dekket med treplater, og under her ble det gravd en 3-4 meter dyp grop i forbindelse med arkeologiske utgravninger i 1980.

Videre kommer man inn i R06. Dette er en bjelkekjeller, kanskje rester av den som er nevnt i branntaksten 1858. Her går det trebjelker og H-bjelker på kryss og tvers, i tillegg til en vegg av lecablokker som er satt inn i nyere tid for sikring mot senking i overetasjen. Skal vi tro gamle tegninger, deler denne lecaveggen kjelleren fra enda et kjellerrom som ligger ut mot gårdsrommet. I enden av sørfløyen mot vest ligger R0.4, et lagerrom som ligger i bakkeplan med gårdsrommet.

Vestfløyen

R03 er en bjelkekjeller, også i plan med gårdsrommet, med mye skjevheter. Fra gamle tegninger vet vi at dette har vært del av vaktmesterbolig og trapper har blitt satt inn og tatt bort i årenes løp. (se vedleggshfte 1) I dette rommet kan også det virke som at grunnmuren har blitt hevet på et tidspunkt hvor vi ser et klart skille langs veggen oppunder himlingen der veggene har ulik tykkelse. Det er også fortsatt en liten fyringsovn innerst i rommet. Den siste av kjellerene er en stor krysshvelvkjeller delt i to av en skillevegg (R01 og R02). Trappen fra gårdsrommet og ned hit er lagt med rulleskift og gulvet er dekket med flotte fliser i gule nyanser.

Kjellerne i vest er de eneste med vinduer av det eldre slaget (V6). De er koblet, men til forskjell fra normalt slår de eldste innover og nyere utover mot gårdsrommet. De eldre vinduene har hjørnehjern i sveitserstil, som kan tyde på at de er fra etter ombygging.

D13: En av flere panserdører fra bankens tid
Foto: Kristin Marie Singstad

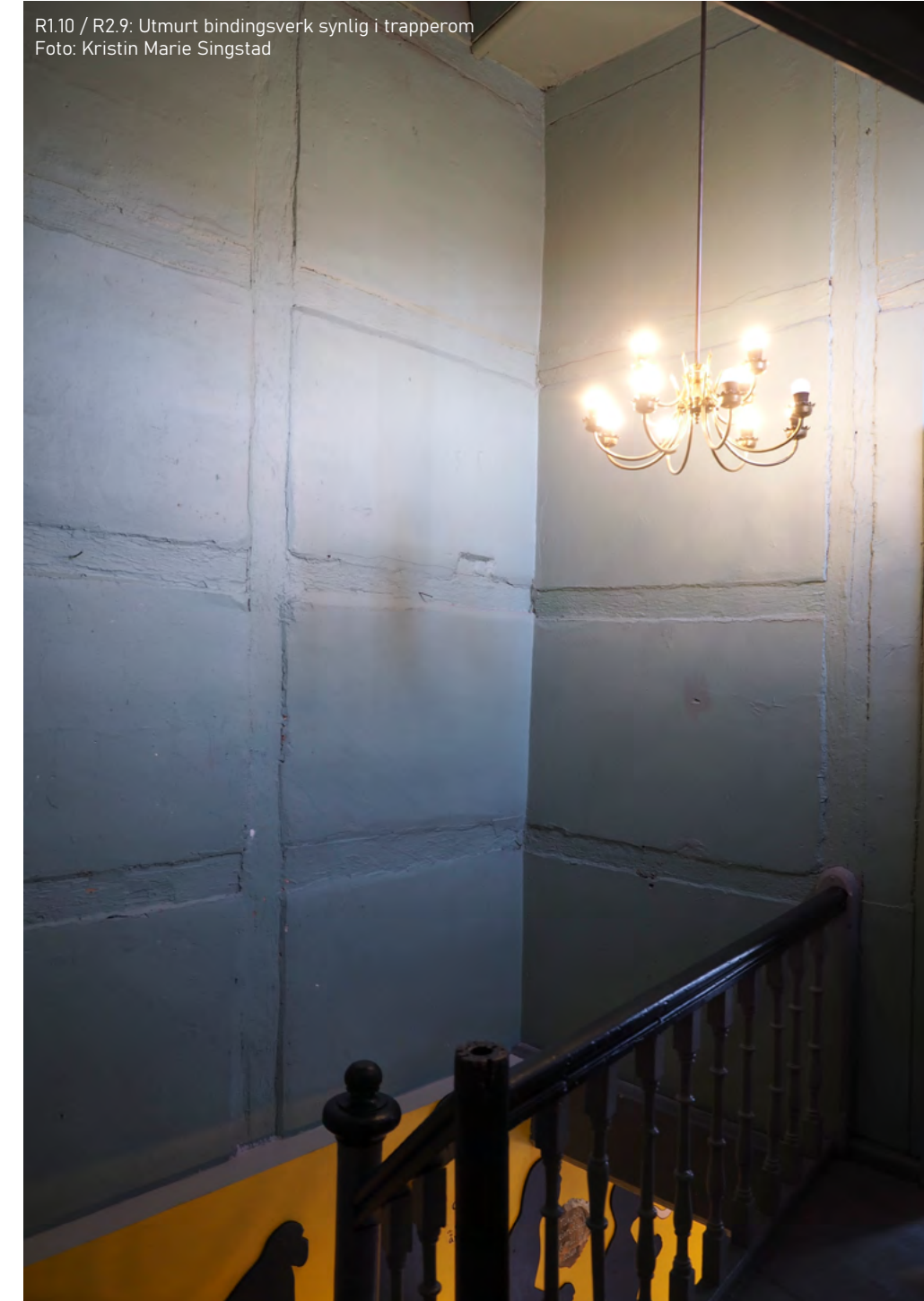
R1.20: Utstilling dekker til åpning mellom R1.20 og R1.19
Foto: Kristin Marie Singstad

R1.17: Radiator i øvnisje fra før ombygging
Foto: Kristin Marie Singstad

R1.6: Rom med kappehvelv og rektangulær vindusramming med brutte hjørner
Foto: Kristin Marie Singstad

R1.10 / R2.9: Utmurt bindingsverk synlig i trapperom
Foto: Kristin Marie Singstad

R1.21: Banksalen med utsmykket stukkatur. Detaljert vindusramming og brystningspanel fjernet i årenes løp. Bildet er tatt to måneder etter oppmåling, og den svære installasjonen i midten av rommet er nå fjernet.
Foto: Kristin Marie Singstad

R1.5: Bjelkehimling med spor om at det kan ha gått en trapp her før.
Foto: Kristin Marie Singstad

Første etasje:

Første etasje er bygningens hovedetasje. Nord- og østfløyen er de som tilsynelatende har blitt mest påkostet i årenes løp gjennom detaljering og utsmykning. Sør- og vestfløyens første etasjer bærer fortsatt preg av at de er satt opp som sidebygninger.

Nordfløy:

I nordfløyens første etasje finner vi hovedinngangen til bygningen (R1.27). Den har hvelvet himling, og er det eneste hvelvede rommet i denne fløyens etasje. Den har en staselig trapp av slipt betong, og reposene er dekket med røde og hvite fliser som ellers går igjen flere steder i nord- og østfløyen. Vegger og himling er pusset og malt med detaljert listverk både langs gulvet og øverst på veggene der hvelvet begynner å bue.

R1.26 er en lang korridor med dører knyttet til R1.27, R1.28, R1.21 samt til en terrasse i gårdsrommet. R1.28 er et stort åpent rom hvor det er installert en hems. Under hemsene ligger dekket som skjuler trappa i R0.24. I tilknytning til dette rommet er det to mindre rom. R1.29 som er et gammelt pansret pengehvelv og R1.30 som er et lagerrum. Begge rommene har jerngitter og har svære

panserdører (D13). Panserdørene går igjen i variende størrelse i R1.25, R1.22 og R0.20. De er ikke i bruk i dag og er boltet fast i veggen for å holdes åpne. Vi vet derfor ikke hvordan de ser ut på framsiden. Videre har R1.28 fire vinduer, et mot Kongens gate og tre mot gårdsrommet. R1.26 og R1.28 har kraftige hulkillister i himlingen som også går igjen i store deler av bygningens første etasje.

Østfløy:

Det mest fremtredende rommet i bygningen er banksalen, R1.21. Det tar opp store deler av østfløyen og er omkranset av en svær stukkatur i jugendstil. Rommet har hele seks vinduer. To på den kurvede veggen ut mot Kongens gate og fire ut mot Kjøpmannsgata. Alle vinduene er tredelt under tverrposten med buet overlys. Denne utformingen går igjen i alle vinduene langs fasadene mot Kongens gate og Kjøpmannsgata. Sammenlignet med gamle bilder (figur 2.12, s.39) er detaljnivået på listverket rundt vinduer (V3b) og dører i banksalen strippet ned i stor grad, og veggene har mistet brystningspanelet. Gulvet er delvis dekket i de samme røde og gule flisene som i R1.27, og delvis i tre i ulikt mønster. Dette viser tydelig hvor ekspedisjonsdisken til banken en gang har stått.

Rommene mot øst har mye av den samme detaljeringen. Listverket i R1.17, R1.18 og R1.20 er de mest detaljerte i bygningen med omramming som strekker seg fra gulv til himling (V3a). Spesielt karakteristisk er dråpene og de brutte linjene. Disse finner vi igjen i ulike variasjoner i flere av vinduene og dørene i nord- og østfløyen (D3). Vinduene i R1.19 er i dag dekket for med plater, men vi kan anta at det samme listverket ligger bak. R1.19 har doble fløydører fra banksalen, mens R1.17, 1.18 og R1.19 har doble fyllingsdører fra korridoren (R 1.13) Et innhugg i veggen i korridoren utenfor R 1.20 kan tyde på at det tidligere har vært en dør her også. Det samme gjelder mellom R1.20 og R1.19. Dørhengster med flaggstangknopp og staselige messingvridere er også typisk for disse dørene.

På motsatt side av R1.13 er det større variasjon i rommene. R 1.16 er det eneste rommet i østfløyen med hvelvet tak. Her er det krysshvelv med vinduer på hver side av søylene. R1.14 og R1.15 er derimot lite utsmykket, mens døra inn til R1.14 er en av de eldre fyllingsdørene i bygningen (D5). Den har i nyere tid fått nytt håndtak og nye hengsler. Alle rommene har rektangulære vinduer i karmen med brutte hjørner. Denne detaljen går igjen på alle

vinduene mot gårdsrommet i første etasje, foruten et av vinduene i R1.28 som er utformet likt som på fasadene mot gata.

Trapperommet, R1.10, kobler øst- og sørfløyen, og første og andre etasje. Rommet er unikt da konstruksjonen er utmurt bindingsverk, noe man ser tydelige spor av i veggen langs trappen opp mot andre etasje. Det var dette rommet som sank og førte til forsterkningen av konstruksjonen i R0.6. Ser man på det gamle planet fra før ombygging (figur 2.2.6, s. 36), kan det også se ut som at veggen mellom R1.17 og R1.18 også av utmurt bindingsverk. Legger man plantegninger av første etasje og kjeller over hverandre, ser vi at denne veggen er den eneste i etasjen uten bæring under seg. Den treffer midt i rommet i R0.10.

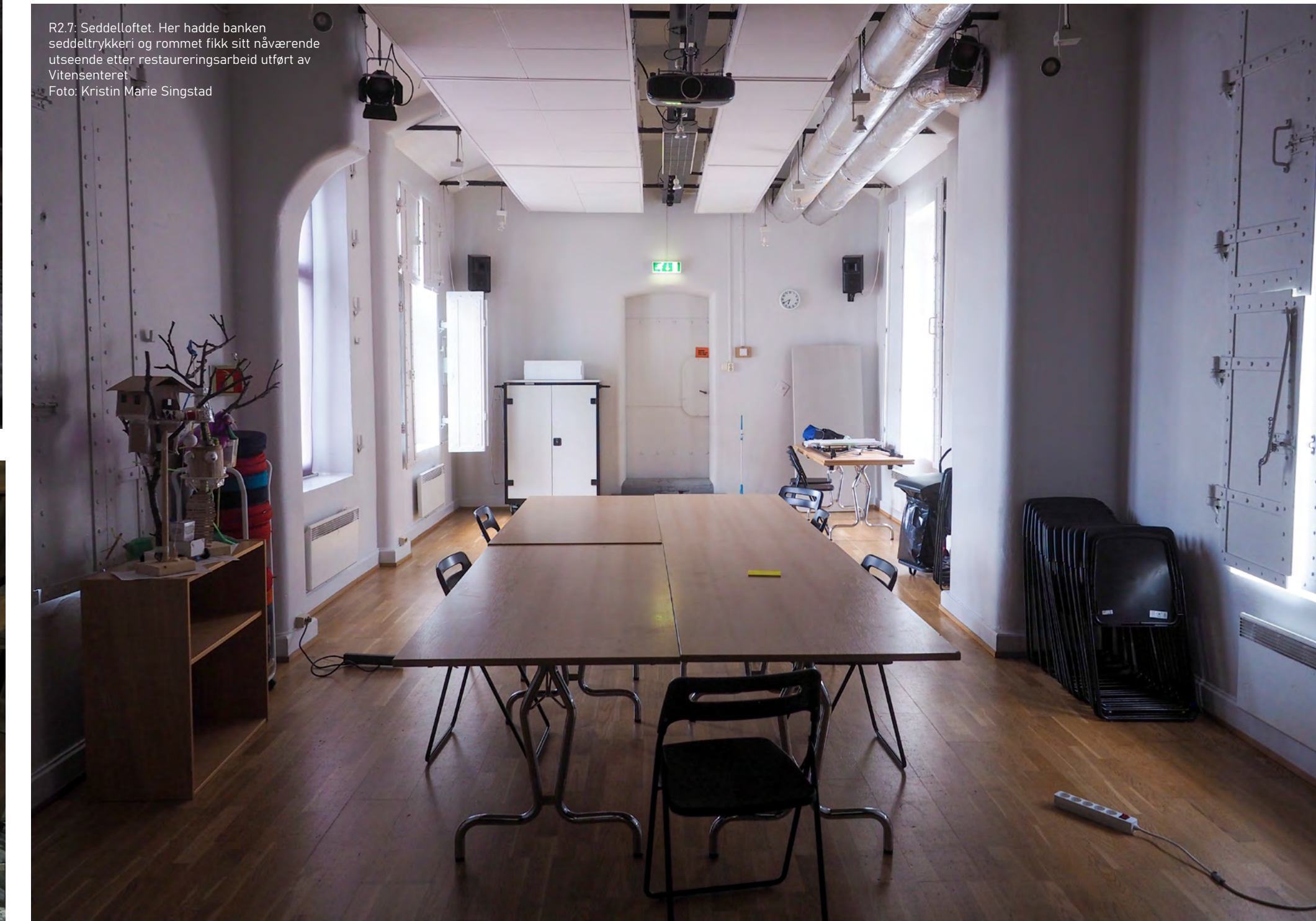
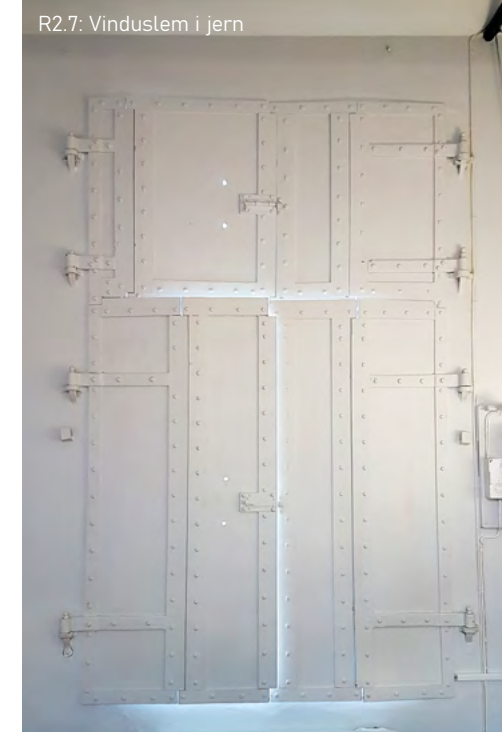
Sørfløy

R1.8 og R1.9 er kappehvelvet. Rommene er gjennomgående med vinduer både mot bakgård og mot Vår Frue strete, men alle utenom ett er dekket for med plater. Begge rommene har ovnsnisjer som var typisk tidlig 1800 – tallet. Disse går også igjen flere steder i østfløyen, og kan være fra før ombygging. Fra bilder av bygningen før ombygging (figur 2.2.7, s. 37) ser at vi det var flere piper enn i dag. I tillegg vet vi fra bygningshistorien i kapittel 2 at ovner ble byttet ut med radiatorer i 1916. En av disse eksisterer fortsatt og er plassert i en ovnsnisje i R1.17.

Videre har vi R1.6 og R1.7 som sammen utgjør overgangen til østfløyen. Begge rommene har tunge vegger, lettvegger og bjelker på kryss og tvers, og mye tyder på at dette har kommet opp i senere tid uten mye planlegging. Også i første etasje er hjørnet til vestfløyen brutt, men her er det satt inn en lettvegg i åpningen utgang til en terrasse i gårdsrommet.

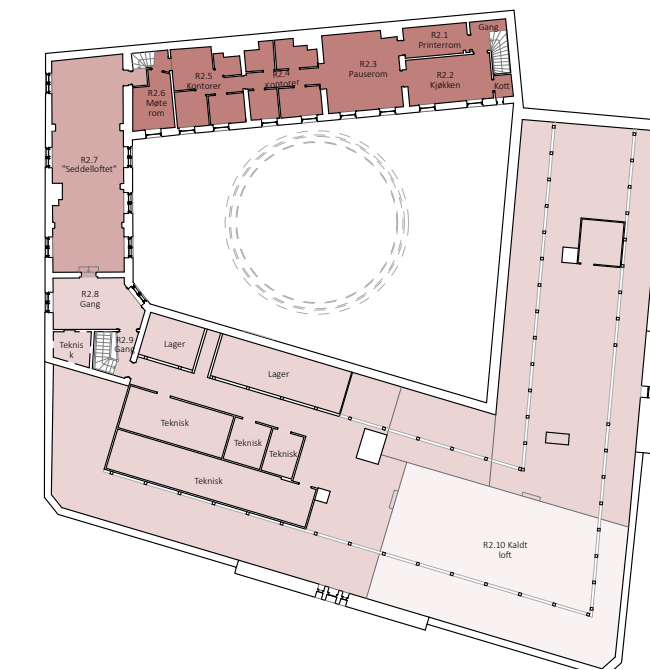
Vestfløy

Denne fløyen ligger i første etasje i et lavere plan enn de andre fløyene og Vitensenteret har satt inn en midlertidig rampe som løsning. Vinduene i R1.5 og R1.1 er de eneste i denne fløyens første etasje som ikke er dekket til. Mens store deler av himlingen i fløyen er pusset og malt, ser vi at det i R1.5 er et parti med panelt himling. Dette kan være en videreføring av en av de tidligere trappene i vaktmestboligen fra bankens tid. Vi har ingen tegninger eller byggesaker som bekrefter dette, men ser man på trappeløpet fra kjelleren under (R.03) kan dette være en mulig årsak. I enden av vestfløyen finner vi bygningens andre trappeløp som kobler første og andre etasje sammen.

Andre etasje:

Der banken har klart å planlegge overgangene i fløyene i første etasje uten store nivåforskjeller, er disse igjen mer markante i andre etasje. Sørfløyens andre etasje ligger 0,3 - 0,4 m under nord- og østfløyens loft, og etasjen i vestfløyen ligger 1,5 meter under dette igjen. Dette skyldes nok i stor grad at sør- og vestfløyen ikke fikk en andre etasje før ut på midten av 1800-tallet.

Nord- og østfløy:

Nord- og østfløyen har sammenhengende kaldt loft. Dette blir brukt til lager og tekniske rom. Loftet er rommet som virkelig viser at bygningen er konstruert av en mann av militær rang. Sperrer, knebukker, hanebjelker og takstoler er hovedelementene i konstruksjonen. Vi ser også faktiske spor av ombyggingen i 1899/1900. To takkonstruksjoner ligger over hverandre og langs veggene ligger et sjikt av teglstegn med andre fargenyanser som må ha vært tilført i ettertid for å heise konstruksjonen. I taket mot gårdsrommet over nordfløyen kan vi også se rester av kobbhusene nevnt i branntaksten fra 1837 (se vedlegg). Vi ser også toppen av hvelvene over inngangspartiet, R1.27, og over rom R1.16. Toppen av hvelvet over R1.16 strekker seg også så langt at vi kan tro at det har vært hvelv i R1.22 også.

Sørfløy:

Seddelloftet (R2.7) er et av de mer unike rommene i bygningen og tar opp hele fløyens bredde og lengde. Det er som i etasjen under gjennomgående hvelv, men her er himlingen tønnehvelvet. Til forskjell fra de andre tønnehvelvene i bygningen, har seddelloftet søyler langs veggene som krager ut i bjelker ved overgangen til himlingen. Rektangulære vinduer med store jernlemmer er satt inn på langsiden av rommet mellom hver av søylene (V2). Jernlemmene ble trolig satt inn for å sikre mot innbrudd da seddeltrykkeriet holdt til her. Enda et sikkerhetstiltak var store jerndører i hver ende av rommet. Disse eksisterer fortsatt i dag, men det er kun døra mot R2.8 som er i bruk. Den andre kan ikke lukkes ordentlig, så det er satt inn en enkel brannør i veggen ut mot østfløyen.

Seddelloftets forrom (R2.8) har gammelt tregulv og detaljert brystningspanel langs veggene. Vinduet mot gårdsrommet er likt som på seddelloftet, men omrammet av detaljert listverk og har karm i tre. I vinduet på på seddelloftet (R2.7) ser vi noten i vinduet, som kan tyde på at disse kanskje også har hatt en mer utsmykket karm som i 2.8. Døra mellom R2.8 og R2.9 er en av de mest detaljerte fyllingsdørene og har blant annet et stort antall låser som kan tyde på ønsket om å sikre seddelloftet. I tillegg har den hengsler med eikenøttknopp og t-formet dørvrider.

Østfløy:

Østfløyens andre etasje har et mer moderne uttrykk enn resten av bygningen. Den inneholder møterom, kontorer og kjøkken og har også en fungerende peisovn. Dørene fra R2.3 inn til R2.1 og R2.2 er enklere fyllingsdører med fire speil og går igjen flere steder i bygningen.

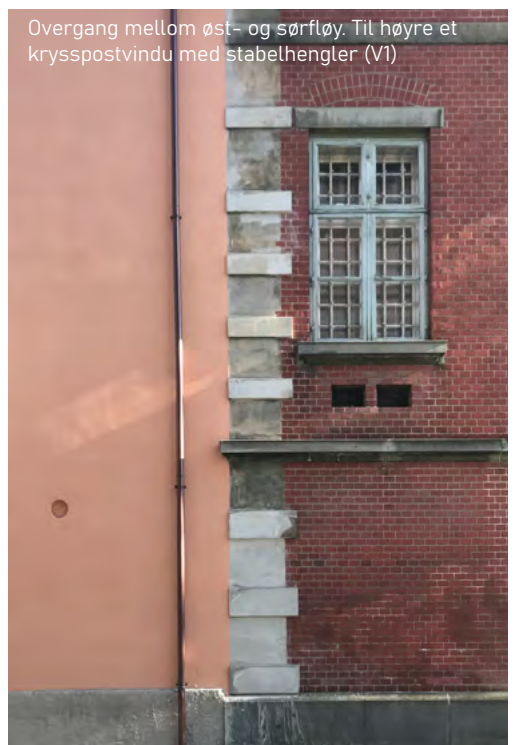
Kongens gate 1 sett fra Kjøpmannsgata med Frimurerlogen og Vår Frue kirke i bakgrunnen

Bygningens fasade vendt ut mot byrgene i Kjøpmannsgata

Port inn til gårdsrom er dekket med røde plater (D2)

Overgang mellom øst- og sørfly. Til høyre et krysspostvindu med stabelhengler (V1)

Fasade vendt ut mot Vår Frue Strete, en av Trondheim eldste gater

Fasader:

Om man regner med gårdsrommet har Kongens gate 1 i alt 7 fasader. Nord- og østfasadene i Kongens gate 1 har i stor grad beholdt sine uttrykk etter ombyggingen i 1899/1900. På fasaden ut mot Vår Frue strete er det derimot vanskeligere å tolke endringer da vi hverken har funnet bilder eller tegninger som viser hvordan den en gang kan ha sett ut.

Fasade nord og øst:

Nord- og østfasadene er i stor grad likt utformet med risalitter, detaljer i grå stein og rød tegl i sikksakkforbandt. Vinduene samt porten og inngangspartiet på nordfasaden rammes inn av rundbuer i med utkragende nøkkelstein og imposter som er en forlengelse av gurtgesimsen. Porten (D2) har i tid blitt dekket til av røde plater, mens vinduet ved siden av er murt igjen. Midt på nordfasaden rammes inngangspartiet (D1) inn av søyler som bærer en fronton med et rundt vindu. Frontonen på østfasaden har tre buede vinduer med rundbuer og søyledekorasjoner. Taket er valmet fløyene er valmet med branngavl mot Frimurerlogen.

Fasade sør

Det her vi for alvor ser skillet mellom øst og sør. Enden av østfløyen mot Vår Frue Strete har samme uttrykk som i nord og øst, men med et rektangulært krysspostvindu (V1). Vinduet har sidestilte stabelhengler under losholten og midtstilte stabelhengler over losholten. Slike hengler er typiske fra 1700 - og tidlig 1800-tallet. Disse vinduene finner vi igjen på bilder av fasaden før ombygging (figur 2.2.7, s. 37). I møtet mellom øst- og sørfasaden er det blitt brukt falsk kvaderstein for å framheve skillet.

Sørflyøyens fasade er mye enklere enn de andre og er dekket med rosa puss. Fasaden har ikke vinduer på bakkeplan som i nord og sør. Det er tre vinduer i første etasje hvorav det midterste er midtposthenglet (V1) og de andre er av mer moderne karakter. I andre etasje er det fire like sidehengslede t-postvinduer (V2) som ligner på V1, men losholten er mer utstikkende og srossene smalere. Dette tyder på at de er nyere enn V1, men trolig fortsatt fra 1800-tallet. Fasaden ender i en branngavl mot Frimurerlogen og avslutter hesteskoen som omslutter gårdsrommet.

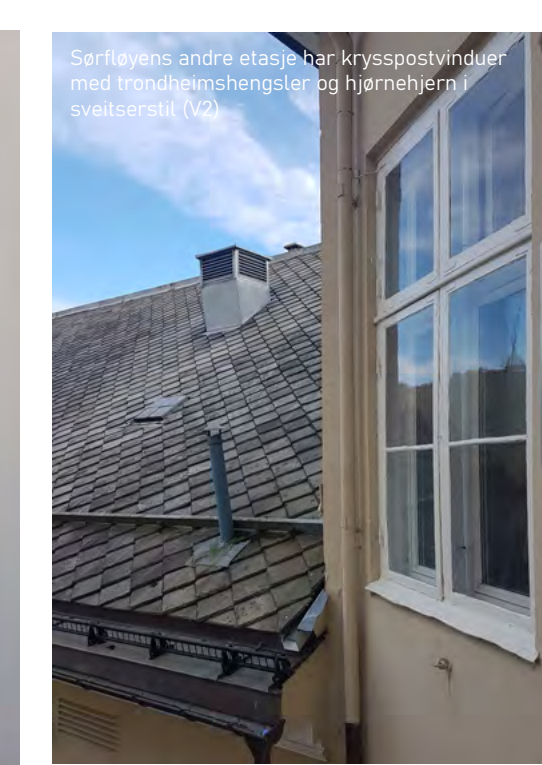
Planteriet fra 2017 tar opp mesteparten av areaet i gårdsrommet. Østfløyens indre fasade har vinduer som trolig er fra før ombygging i 1899/1900. Foto: Kristin Marie Singstad.

Det er installert terrasse med løfteplattform foran nordfløyens indre fasade. Foto: Kristin Marie Singstad.

V1: Midtposthengslet vindu går igjen i gårdsrommet.

Sørfløyens andre etasje har krysspostvinduer med trondheimshengsler og hjørnehjern i sveitserstil (V2).

Kjellerport (D9) åpner veien ned til Angellkjellerne under østfløyen. Foto: Kristin Marie Singstad.

Portrommets høyde tyder på at porten før var større enn i dag. Foto: Kristin Marie Singstad.

Fasader i gårdsrommet:

Det første man ser i gårdsrommet er det svære planetariet som opptar mesteparten av plassen. Det ble likevel bygget med avstand fra fasadene og førte kun til utskiftning av ett vindu i vestfløyen. Gårdsrommet er dekket med belegningsstein, og det er installert flere trapper og terrasser i nyere tid for å løse problemer med universell utforming og brann. Felles for fasadene i gårdsrommet er fargene. Soklene er grå med mørke grå vinduer, mens de øvrige etasjene har lys gul farge med hvitmalt vinduer. Fargene i gårdsrommet kan minne om fasaden før ombyggingen i 1899/1900 (se bilde).

Nordfløy:

Portrommet leder inn i gårdsrommet. På innsiden av porten (D2) ser vi fyllingene og detaljene. Dette gir et godt utgangspunkt for å kunne tilbakeføre fronten ut mot Kongens gate. Herfra kan vi også se at porten en gang må ha vært høyere, da høyden i hvelvet er mye større enn selve porten som heller ikke står sentrert i buen.

I kjellernivået er det nyere vinduer og en enkel fyllingsdør inn til R0.22. Vinduet nærmest porten er trukket inn i en nisje i veggen som går ned til bakken. Det er også to kroker på siden av nisjen, som tyder på at det tidligere har vært en dør her. En av gårdsrommets terrasser er plassert foran fasaden med trapp og løfteplattform opp til resepsjonen.

I første etasje er det to midtposthengslede vinduer som på fasaden ut mot Vår Frue Strete (V1). Det er også et vindu med buet overlys som på fasadene mot Kongens gate og Kjøpmannsgata, samt en dør inn til R1.27. Døråpningen og overlyset er like vinduet ved siden av, og det kan tenkes at det en gang har stått et vindu her.

Østfløy:

Den overnevnte terrassen er delvis laget av en svær betongkloss som dekker deler av fasaden mot øst. Denne ble støpt i forbindelse med sikringen av hovedhvelvet i 1940. Det er to jerndører på fasaden hvor den ene fører inn til fyrrommet (R.019) og den andre til forgangen til Angellkjellerne (R0.17).

I første etasje finner vi fem krysspostvinduer med sidestilte stabelhengler, disse har tydelige spor som viser at de en gang har vært midtposthengslet (V1). Til høyre for dette er det to smale vinduer i samme stil. En betongtrapp er lagt langs fasaden og

fører opp til svær terrasse med dører inn til hvert av hjørnene mellom øst-, sør- og vestfløyene.

Sørfløy:

Terrassen støttes av søyler og vegger som dekker til en del av sørfløyens gårdsromsfasade. Det er lite som skjer på kjellerplan annet enn en nyere dør og de gjenmurte vinduene inn til R0.5. I første etasje finner vi flere av de midtposthengslede vinduene (V1). Takket være terrassen kan vi ta en kikk på nært hold. I tillegg til stabelhengslene har vinduene hjørnehjern med avrundene tupper som også var vanlig på slutten av 1700- og gjennom hele 1800-tallet. Noen av vinduene har fått tilskudd av nyere hjørnehjern.

I andre etasje ser vi de samme vinduene som på sørfasaden mot Vår Frue Strete (V2). Fra terrassen kan vi se at de har trondheimshengsler og hjørnehjern i sveitserstil. Vi vet fra kapittel 2.2 om bygningshistorie at sørfløyen ikke hadde to etasjer før utpå midten 1800-tallet. Vi har derimot vært usikre på om fløyen ble utvidet slik den var eller om det eksisterende ble revet og alt bygget på ny. Av å studere vinduene stilarter, kan vi nå anta at det er førstnevnte teori som stemmer.

Vestfløy:

I kjellernivå har vestfasaden flere varianter av det samme vinduet og de blir for det meste utnyttet til ventilasjon. Vi finner også enda en jerndør her som leder ned til R0.1 og R0.2. Øvrig er det nyere toppsvingvinduer både i første og andre etasje, som gjør denne fasaden til den med det mest moderne uttrykket.

Avslutning:

I denne delen har vi redegjort for noen spor, funn og detaljer vi har observert i Kongens gate 1. Videre vil vi gjøre rede for verdiene vi finner i bygningen.

3.3 Verdivurdering

Etter å ha gjennomgått den rent objektive delen av nåtidskapitlet, går vi nå over til den mer subjektive verdisetningen. Vi bruker de ulike formene for verdivurdering som ble nevnt i kapittel 1: aldersverdi, historisk verdi, identitetsverdi, symbolverdi, pedagogisk verdi og bruksverdi. Formålet er å redegjøre for hvordan vi mener hver av disse verdiformene kommer til uttrykk i Kongens gate 1.

Aldersverdi

Byggeåret til så vel bankbygningen som kjellerne gir Kongens gate 1 høy aldersverdi. Når vi snakker om aldersverdi, er det ikke alltid bare tale om bygningens faktiske alder, men også den følelsen en gammel bygning gir. Selv om bygningsdelene i Kongens gate 1 varierer i alder, gir helheten i bygningen en sterk følelse av alder. Vi kan eksemplifisere dette med kjellerne. Man kan gå fra Angells hvelvede murkjellere til andre verdenskrigs betongkjellere i løpet av noen trappetrinn og reiser dermed 200 år i tid. Denne tiden kan man nærmest kjenne på kroppen. Utformingen til de forskjellige kjellerne forteller om ulike epoker, og det er kanskje denne bevisst- (eller ubevisst-) gjørelsen av tid som gjør at aldersverdien spesielt er til stede.

Historisk verdi

Hva kan Kongens gate 1 fortelle om vår historie? Både de undersøkelsene vi har gjort og de litterære kildene vi har gjennomgått tyder i høy grad på at bygningen har stor historisk verdi. Denne verdien skyldes ikke bare de store og viktige hendelsene som eiendommen kan fortelle om, men også de mange mindre anekdotene. Bygningen har huset Thomas Angells pengeboks og var Norges Banks første hovedsete, noe som preger bygningens stil, dens konstruksjon og en rekke mindre detaljer.

Identitetsverdi

Når vi skal bedømme bygningens identitetsverdi, må vi se tilbake på historien. Vi har tidligere i oppgaven hevdet at Kongen gate 1 står som et portrett av Trondheims historie – fra de Angellske kjellerne som huset pengene til en av byens viktigste menn, til Norges Banks første hovedsete, og videre til en vitenskapelig læringsarena. Historien kan trekkes til identiteten, liksom identiteten kan trekkes til historien. Bygningen har stått på hjørnet av Kongens gate og Kjøpmannsgata de siste 190 år og har i stor grad føyd seg inn som en harmonisk del av Midtbyens bybilde og som startpunkt for Kongens gate. Den vil derfor også føyes inn i området og dermed også bygningens miljøverdi.

Symbolverdi

Hva symboliserer Kongens gate 1 i dag? Vi kan nok en gang se tilbake på historien og trekke fram hovedpunktene: Angell i kjøpstaden Trondheim, Norges Bank i bankbyen Trondheim og Vitensenteret i universitetsbyen. Angells tilstedeværelse burde også være nok til å gi i hvert fall kjellerne symbolstatus som et viktig monument i byen. Denne symbolske tyngden som bygningen har, blir på mange vis glemt i dagens situasjon, hvor restriksjoner både økonomisk og med tanke på tilgjengelighet hindrer byen i å få kjenne på historien som gjør bygningen unik og viktig. Vi ønsker å styrke den symbolske verdien ved la folk få et personlig forhold til bygningens historie og dens posisjon i byens historie.

Pedagogisk verdi

Bygningens fasader og plassering kan i stor grad brukes til å formidle både historie, byggårdsform og byggeskikk. Innvendig er det pedagogiske fokuset heller rettet mot museets installasjoner enn mot bygningens inventar. Kongens gate 1 har et enormt potensial til å formidle kunnskap og historie fra før Cicignon og fram til dagens Trondheim. Dette potensialet ønsker vi å ta tak i videre i oppgaven.

Bruksverdi

Bygningen og eiendommen har vært i kontinuerlig bruk siden den ble til etter reguleringen av Cicignons byplan i 1681. Den ble først brukt av embetsmenn og kjøpmenn, deretter av banken, og så av Trondheim kommune og Vitensenteret. Vitensenteret har, med noen tilpasninger og kompromisser, fått bygningen til å fungere til tross for plassmangel. Denne kontinuerlige bruken og viljen til å tilpasse seg taler ikke bare om bygningens bruksverdi, men også om andre verdier som dens estetiske verdi og symbolverdi. Disse andre verdiene øker samtidig bygningens bruksverdi, fordi de gjør bygningen i seg selv til et trekkplaster. Plasseringen i Trondheims historiske hjerte er også et positivt aspekt. Bygningen ligger i dag ved byens handlegate i Nordre gate, nær folkebiblioteket, og bare et steinkast unna kulturelle attraksjoner som Gamle bybro. Trass i at bruksverdien allerede er betydelig, vil vi hevde at den kan bli enda større med en evt. programendring som søker balanse mellom program og bygning.

Noen av de nevnte verdiene er vanskelige å skille fra hverandre. For eksempel glir aldersverdi over i historieverdi, mens historieverdi glir over i anekdotisk og pedagogisk verdi.

Avslutning

Vi har ovenfor kommet med noen konkrete eksempler på de forskjellige verneverdiene i Kongens gate 1 for å gi et inntrykk av hva vi mener er viktig å føre videre i bygningen og hvilke verdier vi ønsker å framheve. Vi vil i neste kapittel bruke vår vurdering av bygningens karakter og verdi samt bygningsarkeologiske spor, bygningens nåværende form og den historiske konteksten til å foreslå .

Venstre: Kongens gate 1 sett fra krysset mellom Kjøpmannsgata og Vår Frue Strete
Foto: Julie K. Hovi

4. FRAMTID

Det er lett å famle, lett å ramle
når man skal fornye det gamle.

I blant burde noen gjøre seg bryet
med å forgamle det nye.

- Dag Evjenth

Kongens gate mot vest, mai 2020

Foto: Julie K. Hovi

4.1 Nye Kongens gate 1

I dette kapitlet presenterer vi vårt forslag til programendring for Kongens gate 1. Vi vil først gi et bakteppe for våre valg og for hva vi kom fram til. Spesifikke valg forklares i forbindelse med relevante tegninger.

Det slo oss aldri å privatisere Kongens gate 1. Bygningen har en så historisk tyngde i bybildet at det for oss ville vært uetisk å frata byen muligheten til å oppleve byhistorien gjennom et besøk i dette murtempelet. Banken hadde et ønske om å gjøre bygningen offentlig for publikum, noe som gjør valget av et offentlig program enda lettere å ta. Det gjenstår imidlertid å avgjøre hva dette offentlige programmet skal være. Spørsmålet som skal drøftes her er derfor:

Hvordan kan et offentlig program i Kongens Gate 1 tilrettelegges for å framheve bygningens karakter, fremme dens verdier, og samtidig bidra positivt til kulturlivet i Midtbyen?

For oss var det viktig å vente med programvalget til vi hadde fått et inntrykk av bygningens karakter. Dette inntrykket opparbeidet vi oss gjennom oppmålingsarbeid og observasjon, både i det større plan og med hensyn til mindre detaljer. Bygningens historiske kontekst har også vært medvirkende for vårt valg av program. Hvis vi ikke hadde visst hva kjellerne tidligere har blitt brukt til, hadde vi kanskje ikke vært så bestemt på å få publikum ned under østfløyen. Vårt studium av byggets og byens historie har derfor vært viktig for vår anbefaling om å la publikum få se alt hva bygningen kan tilby.

Etter å ha fått oppmålingene og det historiske bildet på plass, gikk vi i gang med omprogrammeringsarbeidet. Vi begynte med å lage noen kriterier for hva det offentlige programmet skulle oppnå:

- Bygningen i seg selv og dens historie skulle bli en integrert del av programmet.
- Alle nivåer i bygningen skulle bli tilgjengelige, både for besøkende i utstillingen og for ansatte i administrasjonen.
- Sirkulasjon og logistikk måtte gjøres mer intuitiv.
- Gårdsrommet skulle gis tilbake til bygningen
- Vi skulle utvikle et program som kunne brukes av byen.

Vi var innom tanken om å gjøre bygningen til et kulturhus, men kom fram til at dette ble for vagt og vidtspennende. Vi gikk derfor bort fra idéen. Etter hvert som bygningens rolle i byens historie åpenbarte seg, ble det klart for oss at Kongens gate 1 måtte bli bymuseum. På denne måten kunne bygningen stå som et portrett av Trondheim by.

Byen har allerede et museum for trøndernes dagligliv på Sverresborg. Den har også diverse krigsmuseer og dessuten et middelaldermuseum på Suhmhuset. Byen mangler imidlertid et museum for Trondheim etter Cicignon med elementer som handel, byplan og industri.

Etter å ha falt ned på valget av et bymuseum i bygningen, fant vi ut at dette forslaget også har blitt fremmet tidligere, men uten å ha bli fullført. Dette taler etter vår mening for bygningens egnethet som formidler av byens historie. Vi er ikke museumseksperter, men vil videre i kapitlet gi en oversikt over hvilke fortellinger vi mener hører hjemme i bygningen og hvilke som eventuelt bør knyttes til spesifikke rom. Vi vil også gi en oversikt over hvilke rom vi mener passer til faste utstillinger og hvilke som passer til rullerende utstillinger. Det er mye å ta av når vi skal velge historier, men vi har noen veiledere å støtte oss på. Vi vet for eksempel at Norges Bank ønsket bankutstilling i et av rommene, og at Vitenskapsmuseet har en større myntsamling som kan være interessant å vise fram i tilknytning til en slik bankutstilling.

Med dette i bakhodet kunne vi begi oss ut på det videre prosjekteringsarbeidet. Teoriene vi presenterte i kapittel 1 var gode hjelpemidler å lene seg på når vi nå skulle diskutere tiltakene. Noen steder valgte vi tilbakeføring for å framheve bygningens eksisterende verdier, eksempelvis hvor storslått et rom er. Dette gjaldt spesielt banksalen og dekoren rundt vinduene mot nord og øst.

I andre områder, der vi gjorde helt nye grep, skiller nye elementer seg klart fra den herskende stilen i bygningsmassen. Et eksempel er valget om å sette inn enkle trerammer i de nyanlagte åpningene mellom R1.17, R1.18 og R1.19, mens vi i åpningene vi vet har eksistert tidligere, setter vi inn dører i samme stil som de eksisterende.

I teorikapitlet nevner vi også ønsket om å finne en balanse mellom bygningens historiske karakter og dens fremtidige bruk. For å tilrettelegge for slik bruk gjør vi to steder i bygningen større inngrep til fordel for tilgjengelighet og sirkulasjon. Vi setter inn heiser, som gir bedre tilgang til flere deler av bygningen enn i dag. Med disse inngrepene gjør vi skår i både vestfløyen og østfløyen inn til Angells kjellere, men da i deler av bygningen som allerede er endret i senere tid. Vi mener de positive aspektene ved at kjellerne og seddelloftet blir allment oppveier de negative konsekvensene av skårene.

Et annet aspekt ved eiendommen vi ønsker å trekke fram er gårdsrommet, som er et av byens største innelukkede gårdsrom. Vi ønsker å gi bygningen til byen, både gjennom formidling av historie, men også som en møteplass for besøkende og ikke-besøkende av museet. Vi ser potensialet i å åpne gårdsrommet, slik at folk kan komme for å spise matpakka eller bare for å oppholde seg der.

Videre åpner vi opp og lager en port mot Vår Frue Strete. Ved å gjøre dette lager vi også en snarvei som kan benyttes av alle. Kanskje kan den også pirre nysgjerrigheten hos forbipasserende. I kapittel 3.2 nevner vi at det kan se ut til at det har eksistert en tidligere gjennomgang der vi planlegger den nye porten. I dag oppleves hjørnet av sørlfløyen og vestfløyen som et brutt lappeteppes. Opprettelsen av den nye porten løser også problemer med varelevering og søppel, i og med at vi anlegger et søppelrom i det nye portrommet. For å øke den økonomiske verdien, legger vi inn en uavhengig kafé i vestfløyens kjeller som forhåpentlig kan tiltrekke seg mange kaffetørste trøndere.

Vi har nå redegjort for hvilke valg vi har tatt og dessuten foreslått noen overordnede løsninger basert på kriteriene vi har satt opp. På de neste sidene vil vi vise små prinsipplan over bygningen før og nå hvor vi viser og kommenterer program og nivåforskjeller. Videre i kapitlet følger prosjekteringstegninger med kortere beskrivelser av mer spesifikke valg vi har tatt i forhold til bruk og karakter. Til slutt presenterer vi skjematisk tegninger med forslag til fordeling av utstillinger.

Kjeller

Før

Program kjeller

Kjellerne i dag blir i hovedsak brukt som lager og verksted. Bare et av kjellerrommene fra Angells tid er tilgjengelig for offentligheten. I vårt forslag til programendring vil alle de eldste kjellerne åpnes for publikum. Ved å utvide et tidligere skår kan vi direkte formidle rommenes historie til allmenheten.

Etter

1. etasje

Program 1. etasje

I dag er det meste av 1. etasje satt til utstilling med mye inn-og-ut-samme sted-logistikk i de forskjellige rommene. I tillegg ligger toalettene langt fra ekspedisjonsområdet. I vårt forslag blir toalett lagt i tilknytning til entréen og vi gjør noen skår i veggene for å forbedre logistikken i utstillingen.

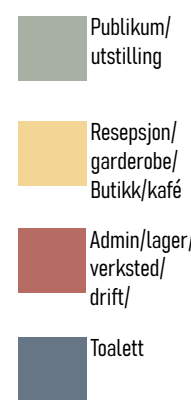
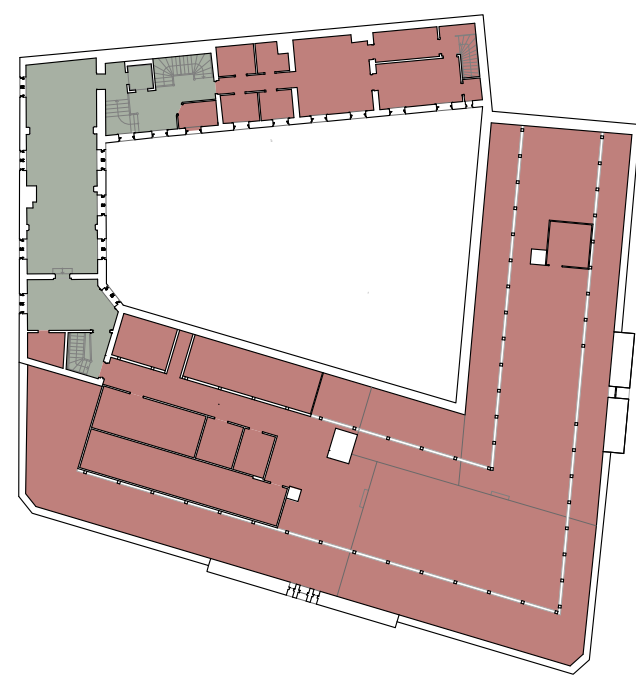

2. etasje

Program 2. etasje

Vi gjør få endringer i programmet i andre etasje og loftsplanet. De mest markante forandringen er trapperommet og heisen vi setter til hjørnet av vest- og sørfløyen og at vi setter seddelloftet til utstilling. Loftet forblir kaldt med div. tekniske rom.

Kjeller

Før

Nivå kjeller

I dag er ikke kjellerne under gårdsromsplanet tilgjengelige for funksjonshemmede. Ved å sette inn heis og ramper får de besøkende tilgang til alle utstillingsområdene og kaféen i det nye biumseet. Dette er et viktig poeng i oppgaven mtp. bruk.

Etter

1. etasje

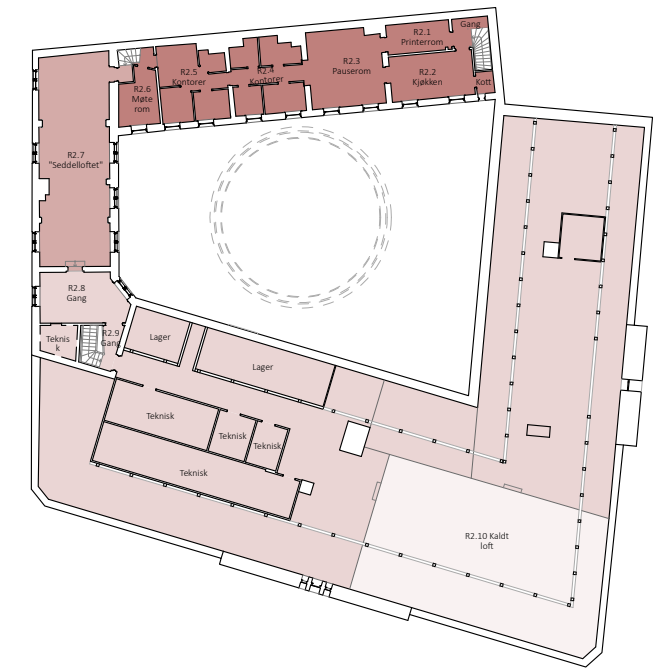

Nivå 1. etasje

Nivåene i 1 etasje forblir de samme. Vi trekker ut nivået i sørfløyen inn til deler av vestfløyen i det nyanlagte trapperommet for en mer glidende overgang og for å skille mellom administrasjonen og publikumsarealet.

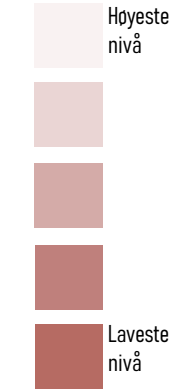
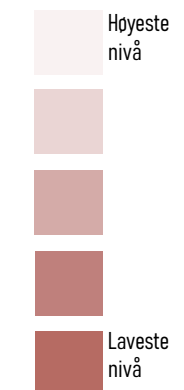
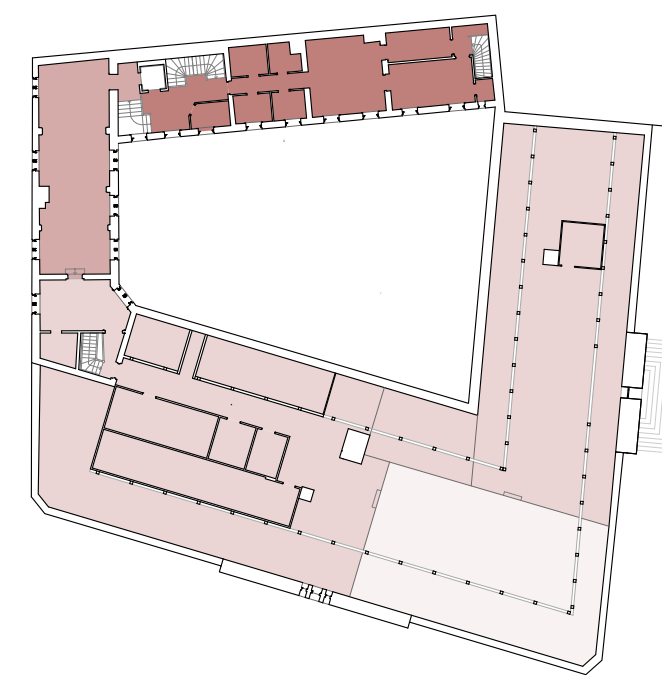

2. etasje

Nivå 2. etasje

Høydeforskjellen mellom sør- og vestfløy har vært et av de vanskeligste problemene å løse. Med den foreslåtte heisplasseringen i dette hjørnet får vi tilgang til begge fløyene.

4.2 Prosjekteringstegninger

Prosjekteringstegninger inkludert i kapitlet:

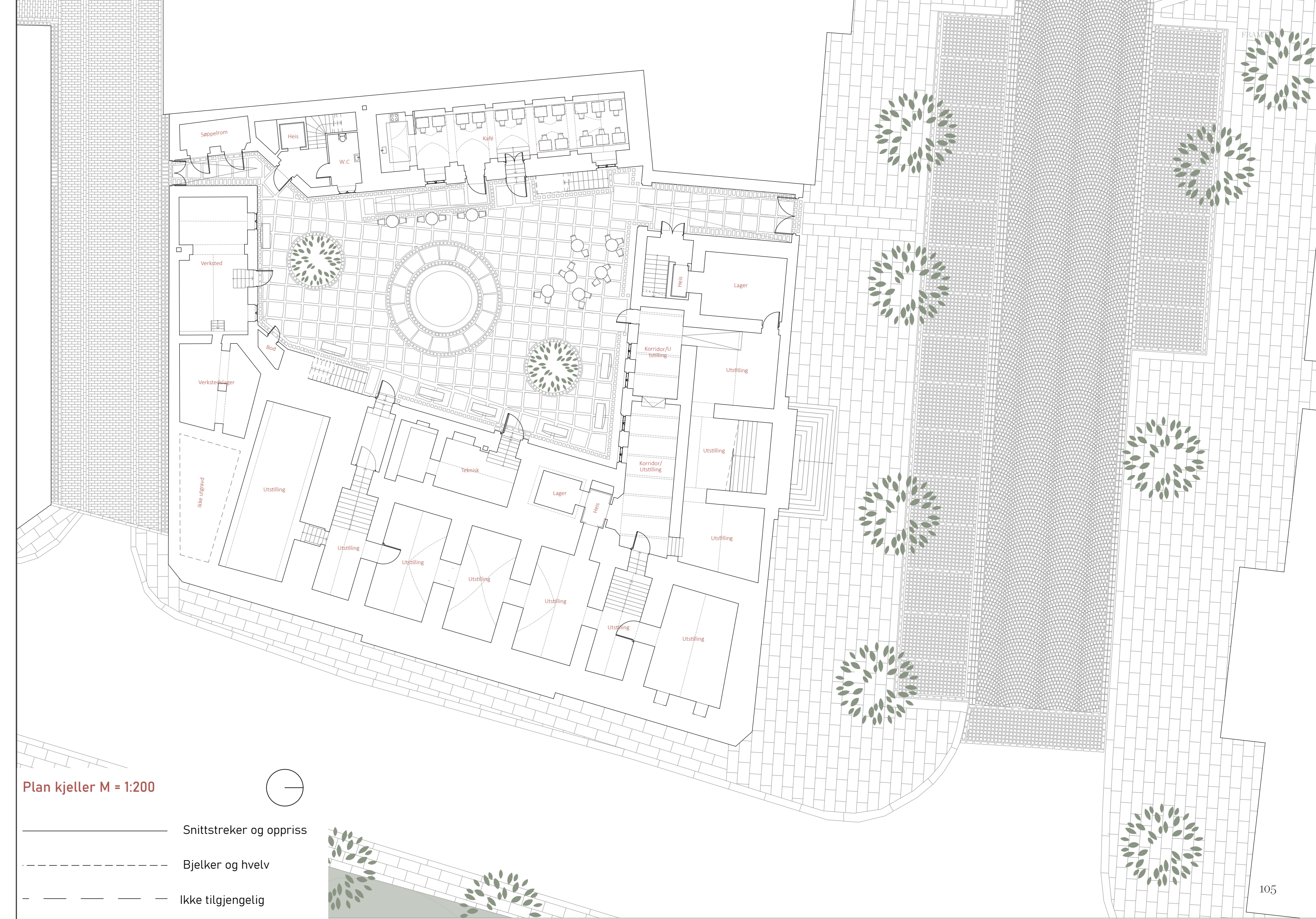
- Plan Kjeller 1:200
- Plan 1 etasje 1:200
- Plan 2. etasje 1:200

- Fasade Nord 1:200
- Fasade Øst 1:200
- Fasade Sør 1:200

- Langsnitt AA 1:200
- Langsnitt BB 1:200
- Langsnitt CC 1:200
- Langsnitt D'D' 1:200

- Tverrsnitt EE 1:200
- Tverrsnitt FF 1:200
- Tverrsnitt GG 1:200
- Tverrsnitt HH 1:200

- Skjema for fordeling av utstillingsarealer

Plan kjeller M = 1:200

— Snittstreker og oppriss

- - - - - Bjelker og hvelv

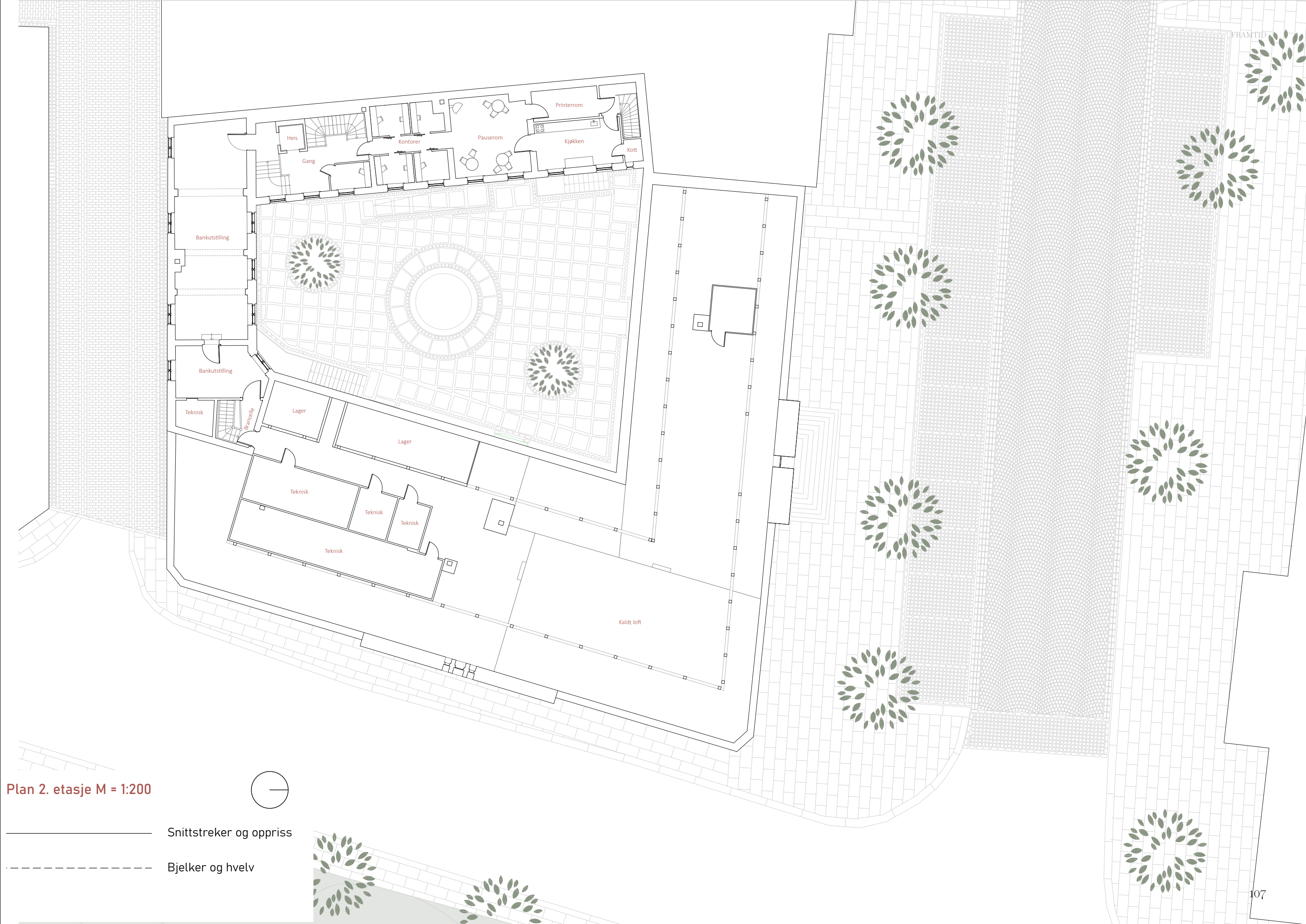
- - - - - Ikke tilgjengelig

Plan 1. etasje M = 1:200

— Snittstreker og oppriss

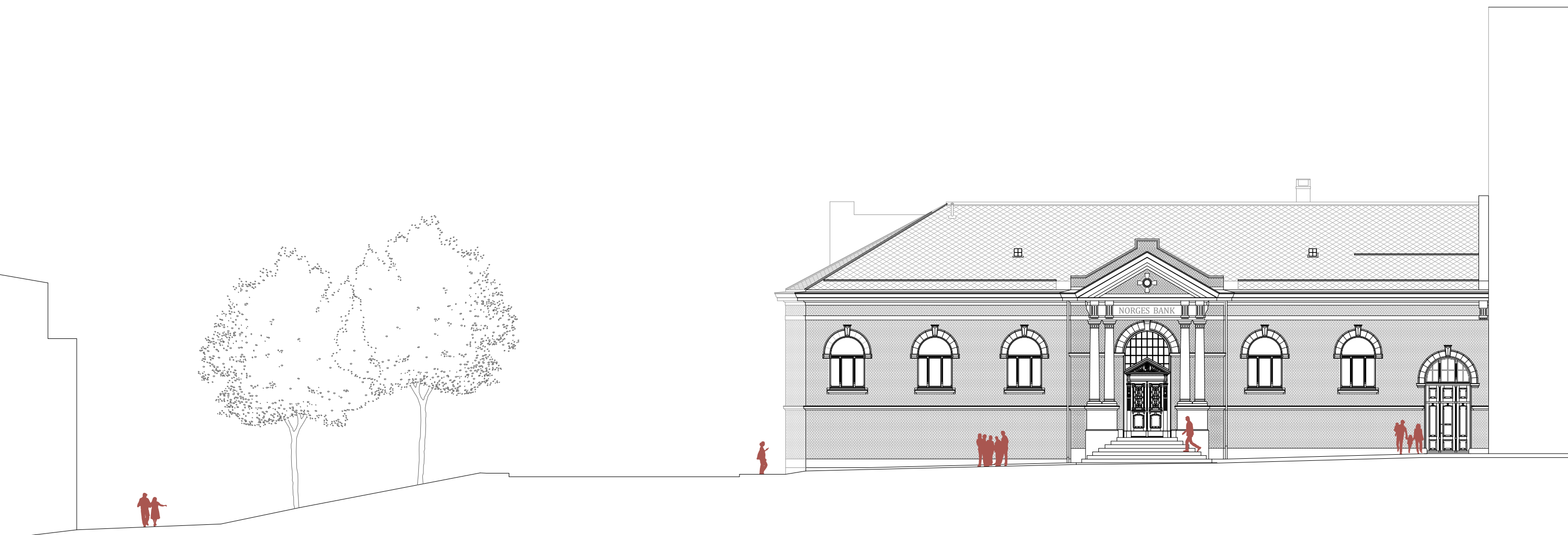
- - - Bjelker og hvelv

Plan 2. etasje M = 1:200

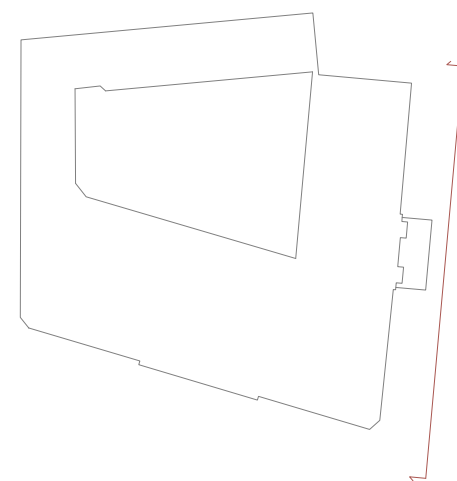
— Snittstreker og oppriss

- - - Bjelker og hvelv

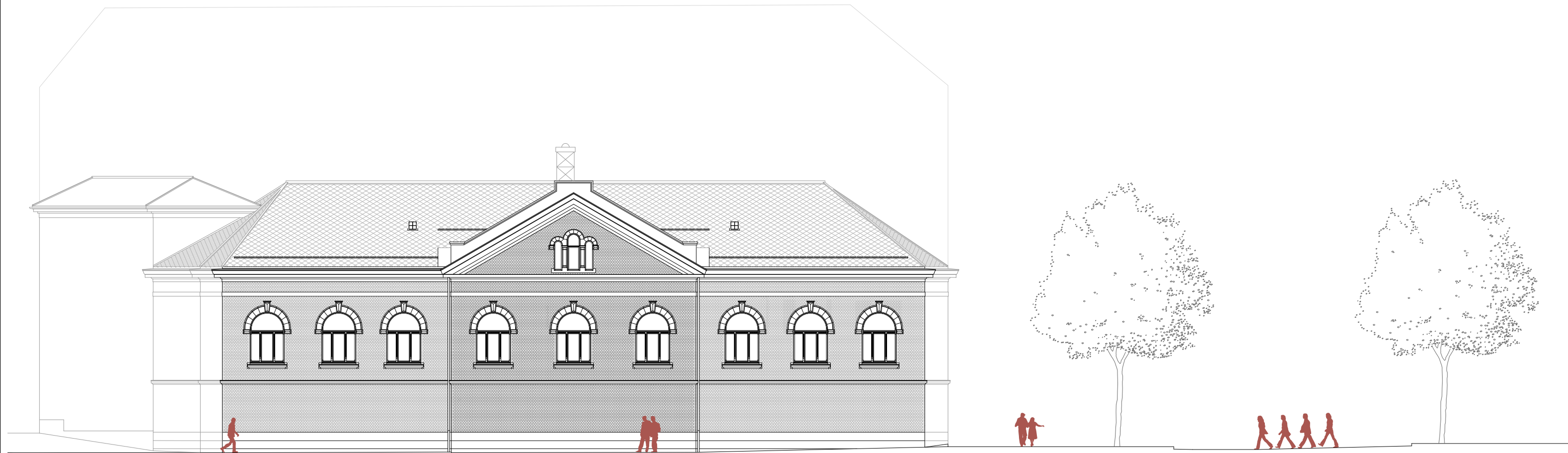

Fasade nord M = 1:200

Nordfasaden er bygningens hovedfasade og fjes utad mot byen. Vi har ikke gjort store grep annet enn å sette inn et vindu i den gjenmurede åpningen nærmest porten og en tilbakeføring av selve porten. Vinduet har valgt å sette inn for å "komplettere" fasadens uttrykk. Porten er tegnet og tilbakeført basert på portens innvendige fyllinger, andre porter med samme uttrykk i nabolaget, samt dempede detaljer fra hovedinngangen. Dette for å vise til fasadens hierarki. Overlyset over porten er ikke gjort noe med.

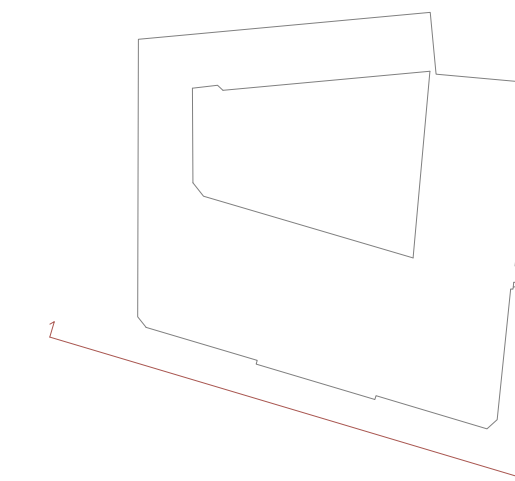

Snittstreker og oppriss

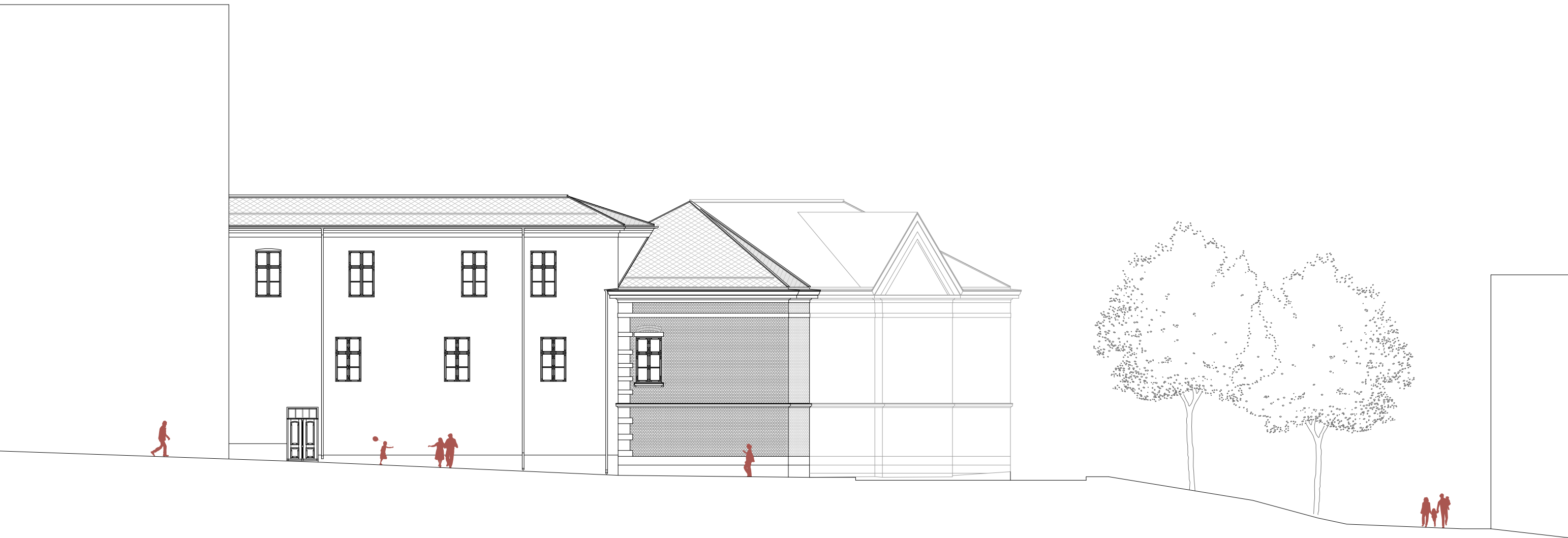

Fasade øst M = 1:200

Bygningens østfasade er urørt, hvor vi ønsker å la den monumentale fasaden få ruve over Kjøpmannsgata som før.

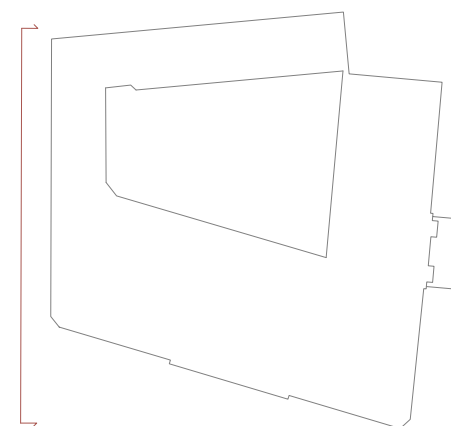

Snittstreker og oppriss

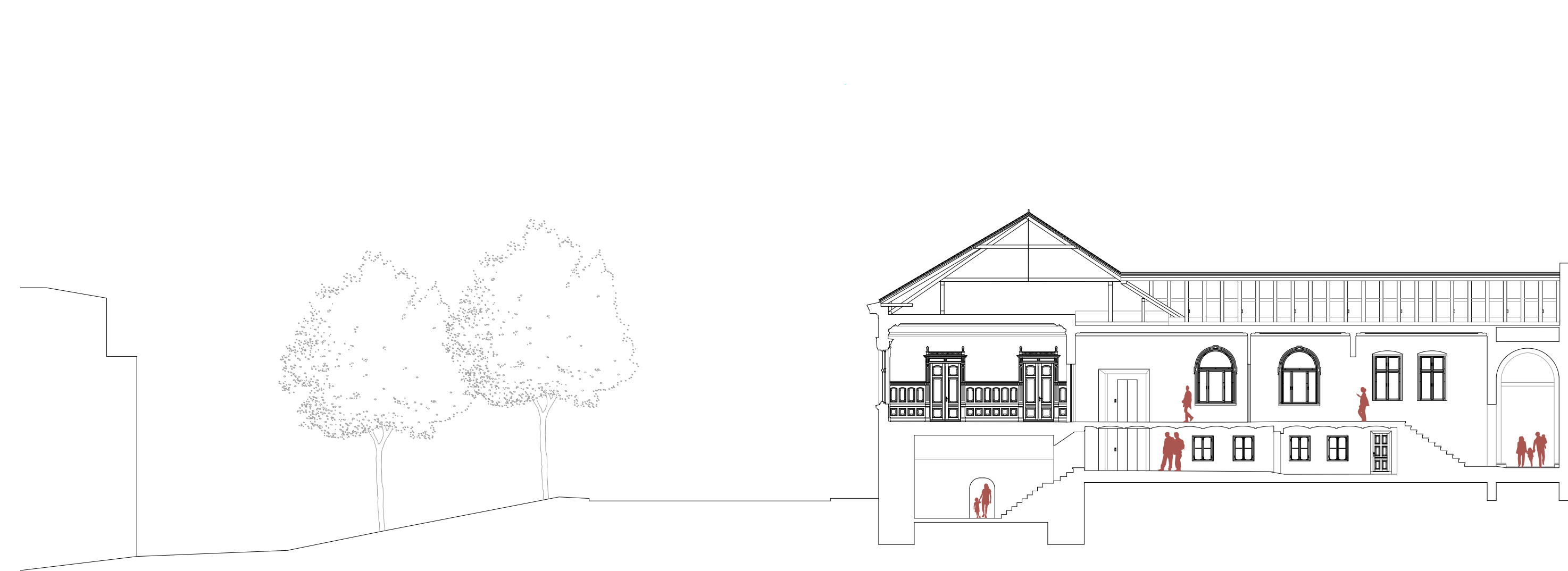

Fasade sør M = 1:200

Her har vi gjort noen grep hva gjelder tilbakeføringer. I dag er to av vinduene i fasadens første etasje byttet ut med vinduer av mer moderne karakter. Disse velger vi å bytte ut med 1700-talls midtposthengslede vinduer for å fortsette historien fra gårdsromsfasaden. Denne historien forteller med bl.a. vinduene hvordan bygningen fikk en andre etasje i senere tid og har derfor forskjellige vinduer oppe og nede. Det andre grepet vi gjør er å sette inn en port for å danne et andre portrom. Denne er utformet med hjelp av detaljer ellers i bygningens dører, samt referanseporter andre steder i Trondheim.

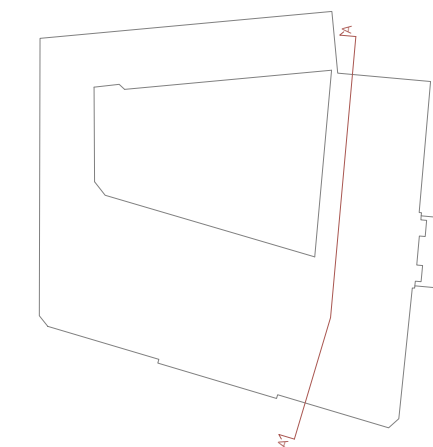

Snittstreker og oppriss

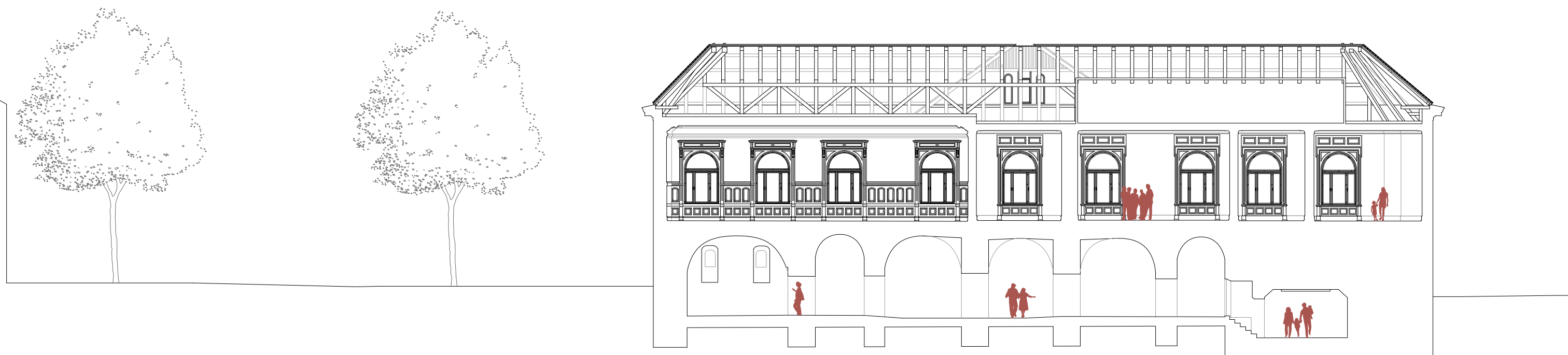

Snitt AA M = 1:200

Snittet viser hvor den nyanlagte heisens dører ligger ut mot utstillingskorridorene. Denne betjener også Angelkjellerne. Det gjorde vondt å skulle skjære seg inn i de gamle hvelvene, men vi så på det som uhyre viktig å få vist fram og brukt disse rommene. Plasseringen er derfor valgt pga. tidligere skår i hvelvene i sammenheng med byggingen av hvelvene fra banksalen. Vi veide krigshistorien opp mot viktigheten av tilgjengelighet, hvor tilgjengelighet vant. Tilgjengelighet er også hovedgrunnen til at vi velger å åpne opp den gamle åpningen i portrommet og legge heis til resepsjonen.

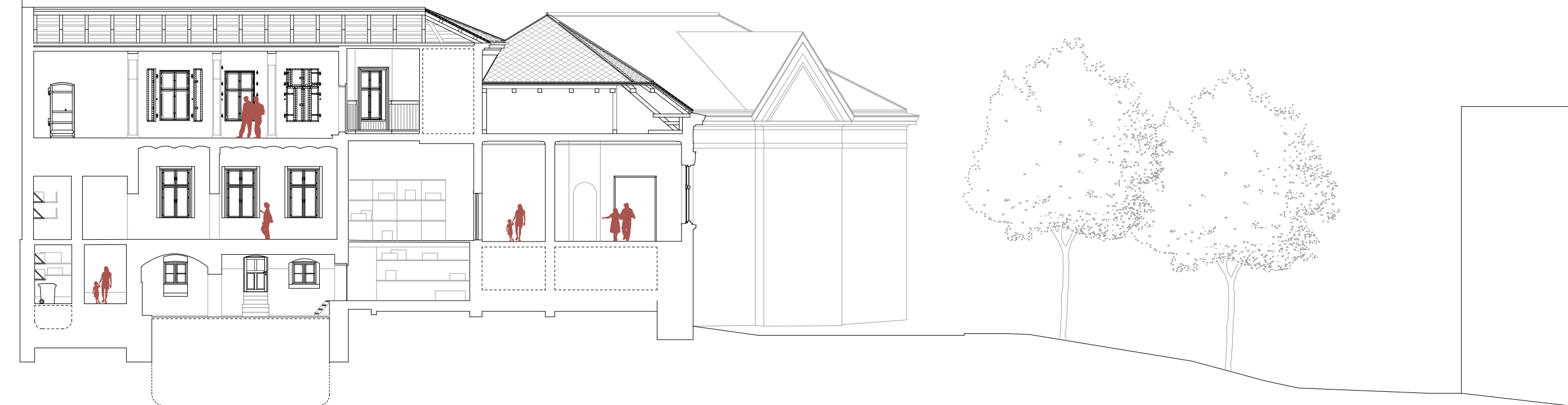
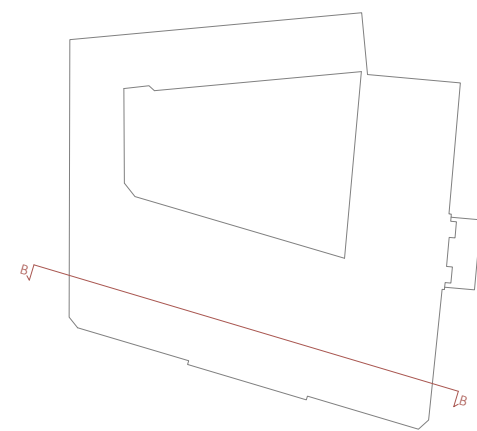

Snittstreker og oppriss

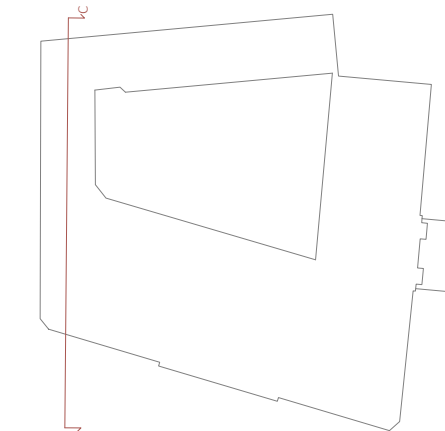
Snitt BB M = 1:200

Dette snittet viser hvordan vi tilbakefører storsalen til slik den så ut på begynnelsen av 1900-tallet. Alle detaljene er basert på detaljer ellers i bygningen og gode fotografier. Der hvor vi ikke klarte å skimte detaljene, brukte vi andre referanser fra bygningen. Vi velger også å tilbakeføre all vindusornamentikk, til de resterende vinduene ut mot kjøpmannsgata av typen vi finner i R1.17. For at det skal være mulig å bruke rullestol i hvelvkjellerne, legger vi inn dekker i tre. Vi lar det være åpen spalte mellom vegg og dekke for å skape et klart skille mellom det nyinsatte og veggen. Her vil man kunne se det originale gulvet under.

Snitt CC M = 1:200

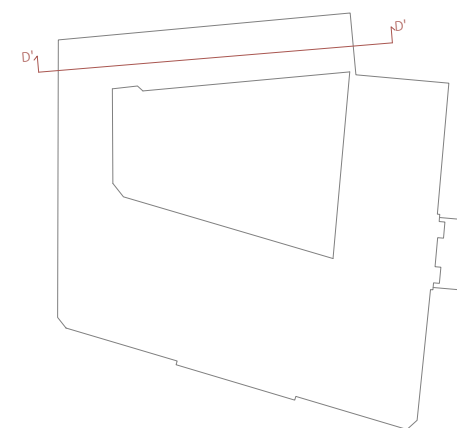
Dette snittet viser det nyannlagte søppelrommet og portrom. Det viser også de enkle trerammene vi nevnte i starten av kapitlet. Vi velger de enkle rammene, for å vise til at dette er nyinsatte detaljer. Vi kan også nevne at vi lar seddelloftet stå som det står i dag.

Snitt DD' M = 1:200

Vestfløyen får fortsette som administrasjon med noen endringer. Den mest framtrædende endringen er et trappe- og heisrom som går fra gårdsromsplan og opp til seddelloftet. Plasseringen er som nevnt tidligere valgt ut fra vestfløyens skråtak og fordi det her tidligere har vært en åpning fra kjeller og opp til første etasje. Dette snittet viser også bymuseets kafé, som er tilgjengelig via rampe og trapp. Vi utvider den ene vindusåpningen ved dagens nedgang og legger rampen på utsiden av bygningen. Rampen blir liggende i et område som allerede har blitt arkeologisk utgravd og vil ikke gå ned i kompakte kulturlag.

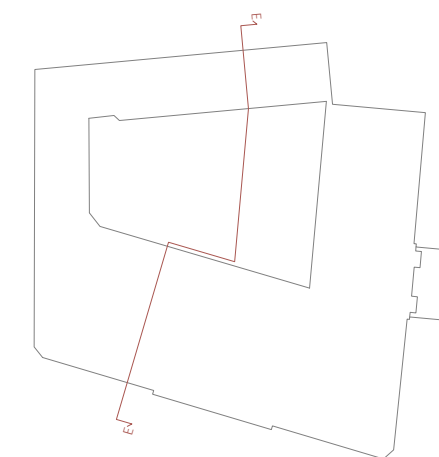

Snittstreker og oppriss

Snitt EE M = 1:200

På nordfløyens bakgårdsfasade fjerner vi den store betongklossen som ble laget i forbindelse med det bombesikre hvelvet vi gjør et inngrep i mtp. heis. Når denne fjernes kan vi åpne opp gamle kjellervindu og legger kjellerens dør til vest på fasaden hvor det tidligere har vært en dør. Når vi åpner døren til resepsjonen i portrommet, kan vi nå fjerne døra som leder ut til betongklossen. Her setter vi inn et avrundet vindu. I rommet i første etasje mot Kjøpmannsgata kan man se en tilbakeført dør. Vi åpner vi opp en tidligere gjennomgang mellom rommene R1.20 og R1.19.

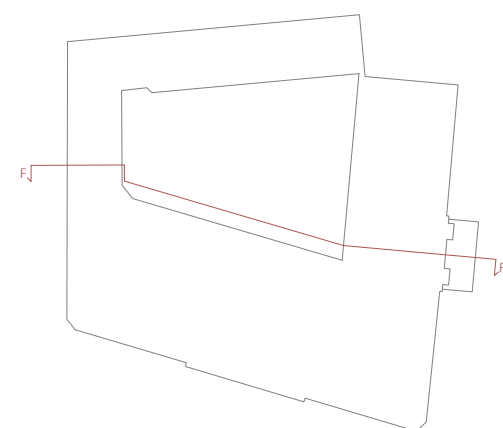
Snittstreker og oppriss

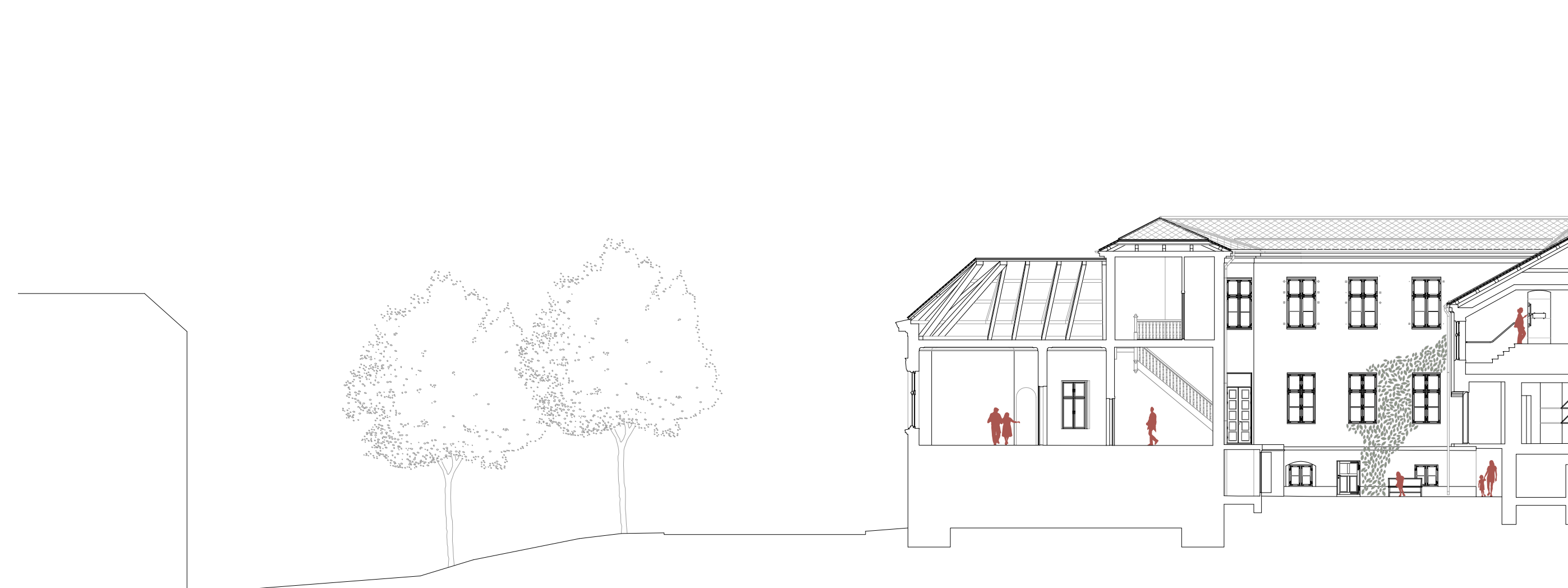
Snitt FF M = 1:200

I dette snittet viser vi åpningen av hvelvet under trappa for utstilling. Ved å åpne begge hvelvene på hver side av trappa forbedres sirkulasjonen i denne delen av kjellerne. Denne hvelvgjennomgangen regner vi med ligger i samme nivå som hvelvet til vest for trappa.

Vi har også gjort diverse grep for å gjøre gårdsrommet mer attraktivt. Benker, bord til uteservering på kaféen og et vannspeil hvor folk kan ta med seg nistepakka. Gårdsrommet oppleves lunt og vi kan gå god for at solveggene mot nord er fabelaktige.

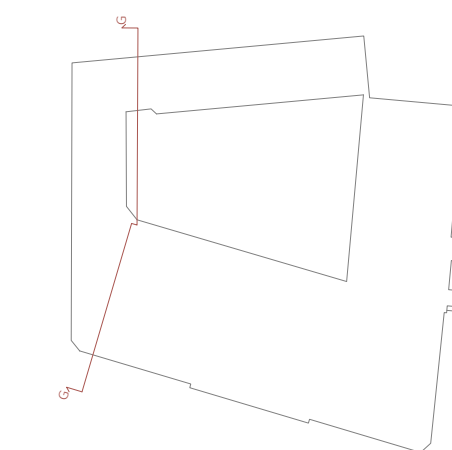
— Snittstreker og oppriss
 - - - Ikke tilgjengelig

Snitt GG M = 1:200

Her viser vi trappen fra andre etasje vestfløy til seddeloftet. På grunn av høydeforskjellene må vi gjøre inngrep opp på loftet i Vestfløyen, men vi veier igjen tilgjengeligheten og bruken høyest. På sørfløyens gårdsromsfasade gjør vi inngrep i kjellersokkelen. Her bytter vi ut metalledøren og setter inn en med eldre utseende som vi har funnet i gamle bilder. Vi åpner også opp de to vindusåpningene som kan sees innenfra i dag. Bredden til hullene passer perfekt med bredden til kjellervinduet lengst mot sør på vestfløyens fasade.

Vi har også fjernet verandakonstruksjonen for å helhetliggjøre fasaden.

— Snittstreker og oppriss

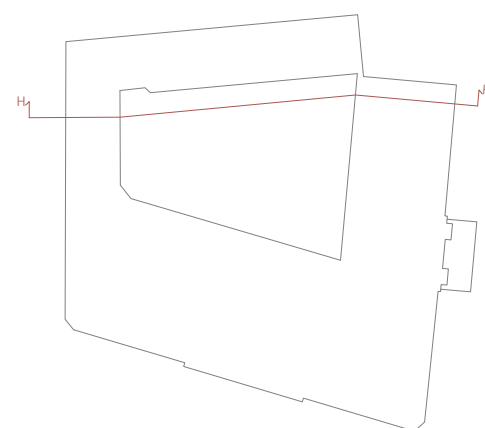

Snitt HH M = 1:200

Vi har gjort lite på vestfløyens fasader i andre og første etasje. Foruten innvendige åpninger av vinduer, insetting av vindu hvor planetariet føyde seg til fløyen og insetting av et større glassvindu i hjørnet mot sørfløyen, har vi kun rengjort fasaden for branntrepp. På gårdsroms- og kjellerplan legger vi rampe inn til kaféen, med og portrommets inngang mot gårdsrommet er å finne til venstre i tegningen. |

— Snittstreker og oppriss

- - - Ikke tilgjengelig

Utstillingsfordeling:

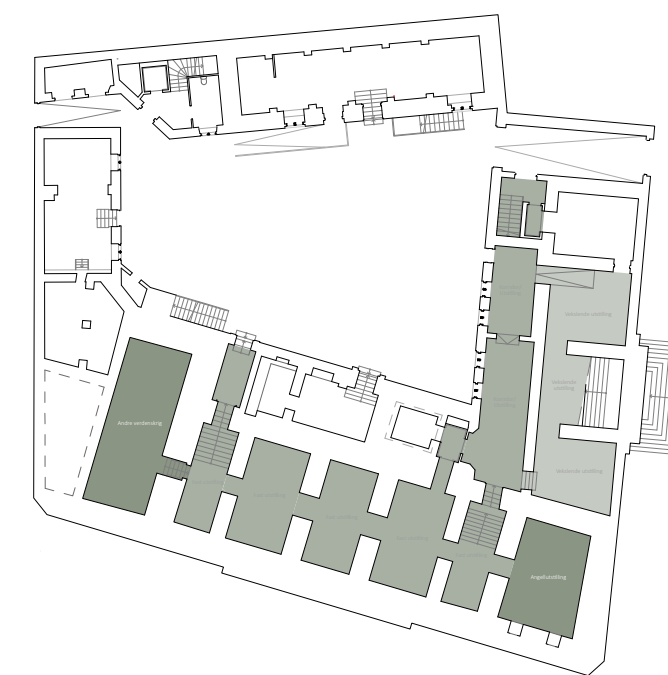
Vi har i oppgaven funnet en del historier vi ønsker å presentere i et eventuelt bymuseum. Desverre er vi ikke museumskuratorer og har derfor begrenset kunnskap når det gjelder museumsformidling.

Videre følger en liste over tema vi ser på som interessante å ha i Kongens gate 1 og prinsipplan som viser varierende utstilling, fast utstilling og rom vi mener bør fortelle spesifikke historier.

Historier som er interessante for Kongens gate 1:

- Cicignons og Couchérons byplan
- Angells historie
- Handelshistorie (Den tredelte handel)
- Norges Bank
- Bankhistorie (Bankbyen Trondheim)
- Industri
- Andre verdenskrig (Det Sivile Luftforsvar)

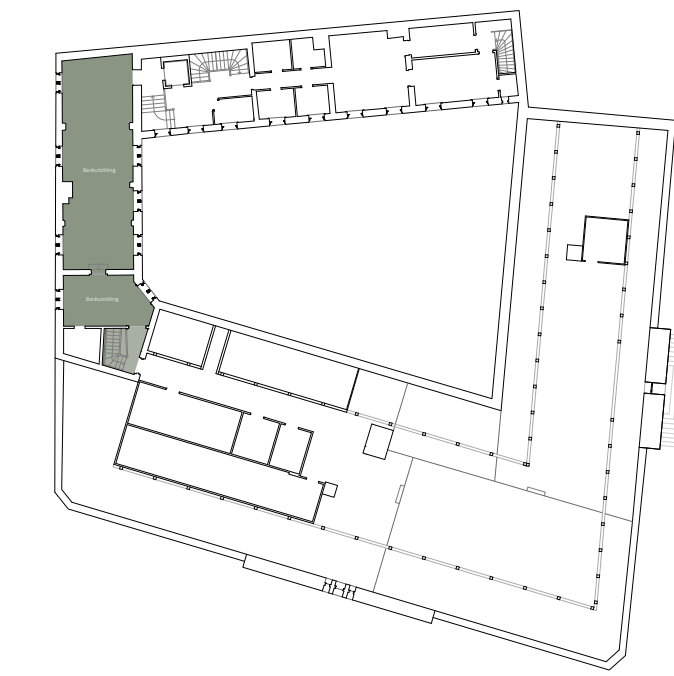
Kjeller

1. etasje

2. etasje

■ Fast og bestemt utstilling

■ Fast men ubestemt utstilling

■ Varierende utstilling

4.3 Konklusjon og sluttord

Målet med denne oppgaven har vært å foreslå et nytt program for bygningen i Kongens gate 1 i Trondheim. Mer spesifikt har vi søkt å besvare tre problemstillinger.

1. Hvordan hadde det seg at et så innflytelsesrikt menneske som Thomas Angell og en så viktig institusjon som Norges Bank havnet akkurat i Kongens gate 1, og hvordan har deres posisjoner i samfunnet kommet fram i bygningens uttrykk?
2. Hvordan ser Kongens gate 1 ut i dag og hvordan har bygningen med sine historiske spor og verdier blitt påvirket av bruksendringer?
3. Hvordan kan et offentlig program i Kongens Gate 1 tilrettelegges for å framheve bygningens karakter og verdier, og samtidig bidra positivt til kulturlivet i Midtbyen?

Vi besvarte de to første spørsmålene ved hjelp av metoder innenfor bygningsdokumentasjon og –analyse. Med utgangspunkt i hva bygningen i Kongens Gate 1 har vært, og hva den er i dag, utviklet vi så et nytt program som enda bedre enn i dag vil kunne formidle bygningens karakter og verdier. Våre svar på de tre hovedproblemstillingene kan oppsummeres som følger:

Spørsmål 1

Thomas Angell havnet i Kongens gate 1 fordi han var en velformuende participant og forvalter av handelshuset Angell, og tomten langs Kjøpmannsgata var en måte å demonstrere hans fremstående posisjon i byen. Andre medvirkende faktorer var nærheten til rådhuset samt til den verdslige og åndelige makten i Kongens gate. Dette var gaten hvor de offisielle institusjonene lå. Den var dessuten lenge byens torg og dermed sentrum i byen.

Også for Norges Bank var nærheten til den øverste klassen og det ledende miljøet i byen trolig avgjørende. Lokalisering i Kongens gate 1 betød nærhet til Domkirkesognets og Rådhusets embetsmenn, så vel som til Kjøpmannsgatas grossister. Med andre ord: Det betød nærhet til byens maktelite.

Spørsmål 2

Hvordan kommer Thomas Angell og hans posisjon til uttrykk i bygningen? Det er kun kjellerne som står igjen fra Angells tid, men de demonstrerer i høy grad Angells navn, posisjon og rikdom. De typiske kuppelsteinene i gulvet, krysshvelvene og de store dimensjonene vitner om en meget velstående mann. Det er også fristende å vise til likhetene mellom prospektet av Thomas Angells gård og Norges Banks nåværende fasade mot Kjøpmannsgata. Disse likhetene kan tyde på at Solberg og Christensen har latt seg inspirere av denne rike, men gavmilde mannen.

Bygningens nåværende uttrykk kan også knyttes til historismen og til datidens tanker om den offisielle arkitektur. Institusjonen Norges Bank kommer til uttrykk gjennom bygningens ansikt utad, herunder de doriske søylene og de hvelvede buene over innganger og vinduer. Tyngden og symbolikken i fasaden, de store panserdørene, diverse småhvelv og andre detaljer levner liten tvil om at dette har vært en viktig bankbygning.

Spørsmål 3

Programmet vi foreslår tar utgangspunkt i et sett av prinsipper – spesielt at bygningen skal brukes og være en integrert del av programmet, og at programmet også skal inkludere og ta tilbake gårdsrommet. Basert på disse kriteriene samt bygningens viktige rolle i byens historie foreslår vi å gjøre Kongens gate 1 til et nytt bymuseum for Trondheim med vekt på handel og byplan etter Cicignon. Programmet vi foreslår innebærer tilbakeføring av visse deler av bygningen (særlig storsalen og dekoren rundt vinduene mot nord og øst). Samtidig fordrer det også nye, men skjønnsomme grep enkelte steder, primært for å bedre tilgangen til gårdsrommet og til flere interessante deler av bygningen.

Samlet sett søker vårt programforslag å finne en god balanse mellom bygningens historiske karakter og dens fremtidige bruk. Vårt håp er at programmet kan bidra positivt til kulturlivet i Trondheim og bli flittig brukt av Trondheims befolkning og av tilreisende turister i minst 190 år til.

I Kongens gate 1 kan et bymuseum stå. Et portrett av Europas minste storstad.

Referanser

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 1800-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 1900-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 1950-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 1980-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2000-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2010-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2020-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2030-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2040-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2050-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2060-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2070-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2080-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2090-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2100-tallet.

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 2110-tallet.

20 Supphellen, 2.
21 Berg et al.
22 Ibid.
23 Ibid.
24 Ibid.
25 Ibid.

26 Supphellen, 2.
27 Ibid.
28 Ibid.
29 Berg et al.
30 Ibid.

31 Helge Solberg og Torgeir Suul, Arkitektur i 1000 år: en arkitekturguide for Trondheim (Trondheim: Trondhjems arkitektforening, 1999).

32 Johansen.
33 Supphellen, 2.
34 Ibid.
35 Berg et al.
36 Supphellen, 2.
37 Guthorm Kavli, Trønderske Trepaléer (Oslo: J.W.Cappelens Forlag, 1966).
38 Supphellen, 2.
39 Ibid.
40 Knut Mykland, Trondheims historie 997-1997 (Søgaden Til Strandgaden 1800-1880), 6 vols., vol. 3 (Oslo: Universitetsforlaget, 1996).

41 Francis Sejersted, "1814 – Det selvstendige Norges fødsel," sist oppdatert 19.02.2018, lastet ned 10.05.2020. https://snl.no/1814_-_Det_selvstendige_Norges_f%C3%B8dsel.
42 Mykland, 3.
43 Thomas Angells Stiftelser, "Tidslinje," lastet ned 10.05.2020. https://thomasangell.no/historie/tidslinje/.
44 Mykland, 3.
45 Christian Gierløff, En Norsk Banksaga (Trondheim: Artie-trykkeriet i Tronhjem 1943).
46 Kerstin Gjesdahl Noach, Et byggemiljø: Trondheim 1800-1850 (Oslo: Sverre Johansen Boktrykkeri, 1975).
47 Gerhard Stoltz, Per Meinich, og Trond Gram, "Norges Bank," sist oppdatert 28.11.2019, lastet ned 10.05.2020. https://snl.no/Norges_Bank.
48 Mykland, 3.
49 Ibid.
50 Ibid.
51 Ibid.

52 Solberg og Suul.
53 Ibid.
54 Ibid.
55 Thomas Angells Stiftelser.
56 Solberg og Suul.
57 Ibid.

Kapittel 2.2: Bygningshistorie
58 Vedlegg: Historien til området Trondheim kommune byggesak

59 Henry Berg, Trondheim Før Cicignon: Gater og Gårder Før Reguleringen 1681 (Trondheim: A.Holbæk Eriksen og Co. A.s Forlag, 1951).

60 Henry Markus Berg et al., 300 år med Cicignon (Trondheim: A/L Strindheim Trykkeri, 1981).

61 Berg.
62 Ibid.
63 Helge Solberg og Torgeir Suul, Arkitektur i 1000 år: en arkitekturguide for Trondheim (Trondheim: Trondhjems arkitektforening, 1999).

64 Berg.
65 Ibid.
66 Ibid.
67 Ibid.

68 Strinda historielag, "Peder Kaasbøll," sist oppdatert 30.10.2014, lastet ned 11.05.2020. https://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php/Peder_Kaasb%C3%B8ll.

69 Vedlegg: Skifte etter Kaasbøll
70 Berg.
71 Berg et al.
72 Vedlegg: Pantebok for kjøp Kaasbøll til Marschalck
73 Carl Frederik Bricka, Dansk biografisk Lexikon, 19 vols., vol. 11 (København: Gyldendalske Boghandels Forlag, 1897).
74 wikipedia, "Christian Frederik von Marschalck," sist oppdatert 28.03.2016, lastet ned 22.05.2020. https://no.wikipedia.org/wiki/Christian_Frederik_von_Marschalck.
75 Nils Kr. Rossing, Fra Thomas Angell til Vitensenter: Et historisk tilbakeblikk (Trondheim: Stiftelsen Midtnorsk Vitensenter, 1998).

76 Ida Bull, "Albert Angell," lastet ned 04.02.2020. https://nbl.snl.no/Albert_Angell.
77 Ibid.
78 Steinar Supphellen, Trondheims historie 997-1997 (Innvan-drernes by), 6 vols., vol. 2 (Oslo: Universitetsforlaget, 1997).
79 Ibid.

80 Ibid.
81 Ibid.
82 Vedlegg: Skifteprotokoll etter Albert Bygball
83 Supphellen, 2.
84 Magnus A. Mardal, "Peter Frederik Suhm," sist oppdatert 01.11.2019, lastet ned 22.05.2020. https://www.snl.no/Peter_Frederik_Suhm.

85 Guthorm Kavli, Trønderske Trepaléer (Oslo: J.W.Cappelens Forlag, 1966).

86 Vedlegg: Branntakst 1766

87 Kavli.

88 Ibid.

89 Gunnar Brun Nissen, Thomas Angells stiftelser: 1767-1967 (Trondheim: Stiftelsen, 1967).

90 Vedlegg: Branntakst 1766

91 Kavli.

92 Vedlegg: Branntakst 1766

93 Nissen.

94 Vedlegg: Branntakst 1787

95 Solberg og Suul.

96 Thomas Angell, Afgangne Thomas Angells Testamente med tilføiede Codiciller, efter Kongelig allernaadigst forundt Facultatem Testandi som Fundats for de Angellske Stiftelser, tilligemed senere udgangne, og for nærværende Tid gieldende Kongelige Rescripter, bemeldte Stiftelser vedkommende (Norge - Trondheim: [s.n.], 1797).

97 Minneboken om Trondhjem, Red. Wilhelm K. Støren (Øde-gaards forlag, 1955).

98 Vedlegg: pantebok O. Hornemann til Norges Bank

99 Christian Gierløff, En Norsk Banksaga (Trondheim: Artie-trykkeriet i Tronhjem 1943).

100 Ibid.

101 Kerstin Gjesdahl Noach, Et byggemiljø: Trondheim 1800-1850 (Oslo: Sverre Johansen Boktrykkeri, 1975).

102 J.C. Ræder, Nogle Oplysninger vedkommende den nye Bankbygning's Opførelse i Trondhjem (T. A. Höeg, 1830).

103 Ibid.

104 Noach.

105 Ibid.

106 Ibid.

107 Ræder.

108 Noach.

109 Vedlegg: Branntakster 1838, 1858 og 1893

110 Noach.
111 Ræder.
112 Harald Bøhn, Harald Haare, og Turid Wammer, "Norges Bank sett fra innsiden. En beskrivelse av arbeidsoppgaver og ulike elementer i bankens bedriftskultur " (2017).

113 Ibid.
114 Branntakst 1901
115 Branntakst 1893
116 Vedlegg: byggesøknad om hovedhvelv

117 Vedlegg: byggesøknad skillemyntkontor

118 Frank Lervik og Halldis Nergård, "Riksregaliene «gjemt» i bankbod i 1940," sist oppdatert 11.06.2016, lastet ned 22.05.2020. https://www.adressa.no/pluss/magasin/2016/06/11/Riksregaliene-%C2%ABgjemt%C2%BBi-bankbod-i-1940-12870588.ece?fbclid=IwAR1mDGbVxJMYcwtpzXl34toR5oiSfu3Z2mn1o0M-Sjm-L4FKJHeaEWNRVqkU.

119 Vedlegg: Byggesøknad sikkert hvelv i to etasjer
120 Geir Revhaug og Morten A. Lyng Klæbo, Faren over: det sivile luftvern 1940-45 ([Trondheim]: [Adresseavisens forl.], 1995).

121 Vedlegg: Byggesøknad vestfløy til kontorer 1969

122 Vedlegg: Byggesøknad carport 1975

123 Vedlegg: Byggesøknad kantine 1981

124 Bøhn, Haare, og Wammer.

125 Vedlegg: Klausul Norges Bank til Trondheim kommune

126 Vedlegg: Bruksendring til lesesal 1993

127 Vedlegg: Eggen byggesak varme og tilgjengelighet

128 Vedlegg: Eggen byggesak brancelle

129 Vedlegg: Eggen glasstak

130 Ann Kathrin Jantsch, "TA 2017/23 KONGENS GATE 1, TRONDHEIM. Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med fundamentering av nytt planetarium i bakgården," i NIKU Oppdragsrapport;15/2017 (2017).

Illustrasjon av et typisk norsk hus fra 1800-tallet.

Kapittel 2: Nåtid
131 Kjell Andresen og Siri Wolland, Alt du ikkje visste om, podcast audio, Mellomalderhus i tre, lastet ned 01.05.2020, 2019, https://www.riksantikvaren.no/om-kulturminner/riksantikvarens-podkast/.

Figurliste:**Kapittel 2.1 Historisk kontekst**

Figur 2.1.1: Maschius, Jacob. Urbs Norrigiæ Celeberrima Nidrosia. 1674. Kobberstikk. Trondheim byarkiv. Fotografert av Statsarkivet og Trondheim kommune. https://www.flickr.com/photos/trondheim_byarkiv/4793257470

Figur 2.1.2: Berg, Henry Markus, Rolf Grankvist, Harald Hals, Rolf H. Jensen, Guthorm Kavli, Jonny Georg Kregnes, Kerstin Gjesdahl Noach, et al. 300 år med Cicignon. Trondheim: A/L Strindheim Trykkeri, 1981. s 84.

Figur 2.1.3: Cicignon. Cicignons Byplan 1681. 1681. Kart. Trondheim byarkiv. https://www.flickr.com/photos/trondheim_byarkiv/5014188703/in/album-72157626502678846

Figur 2.1.4: Supphellen, Steinar. Trondheims historie 997-1997 (Innvandrerne by). 6 vols. Vol. 2, Oslo: Universitetsforlaget, 1997. s 314,

Figur 2.1.5: NOBA, Norges Bank/Sølvskatten 1816*, 1816-1820, s. 2 Brukslenke for sidevisning: <https://www.digitalarkivet.no/db10081203305003>

Figur 2.1.6: Hans Krum. Vår Frue kirke og Midtbyen sett fra Kristianstensletta. 1857-1858. Foto. Tor.H43.P1.F30193. Trondheim byarkiv. https://www.flickr.com/photos/trondheim_byarkiv/5342974026

Figur 2.1.7: : Schrøder. Kjøpmannsgata/Kongens gate og Midtbyen sett fra luften. 1947. Foto. FTF.SCH.V.006410. Sverresborg Trøndelag Folkemuseum. <https://digitaltmuseum.no/011012915294/kjopmannsgata-kongens-gate-og-midtbyen-sett-fra-lufta>

Figur 2.1.8: Trondheim Kommune. Reguleringsplan for Midtbyen. 1981. Reguleringsplan <https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/temaplaner/midtbyplan/midtbyplanen-1981.pdf>

Kapittel 2.2 Bygningshistorie

Figur 2.2.1: Olsen, Erik. Kongens gate. 1890. Foto. FA-0007-0-I-0224_01. Gunnerusbiblioteket. <https://ntnu.tind.io/record/1371#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-144%2C-345%2C24705%2C12813>

Figur 2.2.2: Berg, Henry Markus, Rolf Grankvist, Harald Hals, Rolf H. Jensen, Guthorm Kavli, Jonny Georg Kregnes, Kerstin Gjesdahl Noach, et al. 300 år med Cicignon. Trondheim: A/L Strindheim Trykkeri, 1981. s 84.

Figur 2.2.3: SAT, Trondheim byfogd, 3/3A/L0006: Skifteprotokoll – gml.nr.6. (m/ register) U, 1705-1711, s. 450b-451a. Brukslenke for sidevisning: <https://www.digitalarkivet.no/sk20090203410457>

Figur 2.2.4: Feilberg, Peter Fridrik. Akvarell av Feilberg, prospekt av Trondheim. 1817. Akvarell.UBT-TO-071758_01. Gunnerusbiblioteket. <https://ntnu.tind.io/record/92364#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-982%2C238%2C5073%2C2631>

Figur 2.2.5: Kavli, Guthorm. Trønderske Trepaléer. Oslo: J.W.Cappelens Forlag, 1966. s151.

Figur 2.2.6: Vedlegg 2

Figur 2.2.7: Alb. Emil Kock. Eksteriør. u.d. Foto. Norges Bank

Figur 2.2.8: Vedlegg 2

Figur 2.2.9 Vedlegg 2

Figur 2.2.10: Rasmussen, Hifling. Norges Banks avdeling Trondheim. 1924. Foto. Norges Bank. <https://www.flickr.com/photos/norgesbank/4829948511>

Figur 2.2.11: ukjent fotograf. seddetrykkeri . 1900. Foto. Norges Bank

Figur 2.2.12: ukjent fotograf. Ekspedisjonslokalet. Ca 1900. Foto. Shrøder

Figur 2.2.13: ukjent fotograf. Maskiner . u.d. Foto. Norges Bank

Figur 2.2.14: Vedlegg 3

Figur 2.2.15: ukjent fotograf. skillemyntavdeling . u.d. Foto. Schrøder

Figur 2.2.16: Jørgenvaag, Kåre A. Frigitte fanger og det sivile luftvern. 08.05.1945. Foto. FA-0021-J-012-3. Gunnerusbiblioteket. https://ntnu.tind.io/d/101898?ln=en&fbclid=IwAR3MKX2AzduxZIBGSGJpkRPoaQx7BXQGxrx b0AOV_iMdr9TctUEb_T-k1AU#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-757%2C-1%2C6809%2C3531

Figur 2.2.17: Hifling Rasmussen. Norges Banks avdeling Trondheim . u.d. Foto. Norges Bank

Figur 2.2.18: ukjent fotograf. eksteriør gårds plass . u.d. Foto. Norges Bank

Figur 2.2.19: Kilde: Olsen, Erik. 17. mai 1908. 17.05.1908. Foto. FA-0007-0-I-2026. Gunnerusbiblioteket https://ntnu.tind.io/record/5351?fbclid=IwAR0YKJ94A5r5Mn56SZVZ8zL9_U-HGe5GDDBNXlQQnNU50gJXaimJ45R-Y20#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1520%2C548%2C9404%2C4877